

HUOSTAANOTETTUJEN LASTEN VANHEMPIEN TUKEMINEN

Huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia
tukemisesta huostaanottohetkellä ja sijaishuollon aikana

NUMMELA TIINA
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

NUMMELA, TIINA: Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen

Pro gradu –tutkielma, 106 s., 7 liites.

Sosiaalityö

Syyskuu 2007

Tutkielman aiheena on huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta huostaanottohetkellä sekä sijaishuollon aikana. Tutkimuksen kohteena ovat Tampereella huostaanotettujen lasten vanhemmat. Tutkimuksen aineisto on kerätty Sosiaaliasema Sataman kautta. Aineistona on yhdeksän vanhemman, seitsemän naisen ja kahden miehen haastattelut. Tutkimus on laadullinen tutkimus ja siinä on käytetty teoreettisena viitekehyksenä sosiaalista tukea, kriisiteoriaa sekä aiheeseen liittyviä lakeja, kuten lastensuojelulakia. Aineiston keruumetodina on käytetty puolistrukturoitua haastattelulomaketta.

Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että huostaanotettujen lasten vanhemmat jäävät hyvin yksin huostaanoton prosessissa. Vanhemmat eivät koe saavansa riittävästi tukea ja apua. Varsinkin tiedollinen tuki koetaan ongelmalliseksi ja riittämättömäksi. Vanhempien yksin jääminen ja viranomaisen ja asiakkaan kohtaaminen on myös ongelmallista ja siten hyvin haasteellista. Toisaalta vanhemmat näyttävät hyvin aktiivisina hakiessaan apua sekä itselleen että lapsilleen.

Tutkimuksen perusteella voi todeta, että asioista tiedottaminen vaatii erityistä huolellisuutta. Esimerkiksi suullinen tieto ei ole välttämättä riittävä. Asiakkaiden kohtelussa tärkeää on kriisissä olevan asiakkaan huomioiminen hyvällä ammattitaidolla ja kokemuksella. Hyvän ja laadukkaan lastensuojelutyön varmistaminen vaatiikin viranomais-asiakaskontaktin lisäksi esimerkiksi kirjallista tietopakettia huostaanotosta sekä viranomaisten kouluttamista kriisityöskentelyyn ja asiakkaiden kohtaamiseen.

Avainsanat: lastensuojelu, huostaanotto, sosiaalinen tuki, kriisiteoria, biologiset vanhemmat

Sisällys

1 Johdanto	6
2 Tutkimuskysymykset	8
3 Teoreettinen ja lainsäädännöllinen viitekehys	8
3.1 Sosiaalinen tuki	9
3.1.1 Ympäristön ja yksilön vuorovaikutus sekä coping.....	11
3.1.2 Sosiaalisen tuen muodot	13
3.1.3 Sosiaalisen tuen antajat.....	14
3.1.4 Sosiaalisen tuen vaikutus	16
3.1.5 Yhteenveto	17
3.2 Kriisiteoria	18
3.2.1 Kriisin vaiheet	19
3.2.2 Kriisin kohtaamisen haaste ja auttaminen.....	20
3.2.3 Tiedottamisen haaste	22
3.3 Lastensuojelulaki.....	23
3.3.1 Huostaanotto ja sen edellytykset	24
3.3.2 Huostaanoton laatukriteerit	25
3.3.3 Tilastotietoja huostaanotoista.....	26
4 Aikaisemmat tutkimukset	27
4.1 Biologisten vanhempien tilanne	27
4.2 Hyvä huostaanotto?- selvitys	33
4.3 Sos-lapsikylän selvitys	36
4.4 Biologisen perheen tukeminen.....	37
4.5 Yhteenveto	39
5 Empiirisen tutkimuksen toteutus	40
5.1 Tutkimushenkilöt	40
5.2 Aineiston kerääminen	42
5.3 Aineiston analysointi.....	44
5.4 Eettiset pohdinnat	46
6 Vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta	47
6.1 Vanhempien saama tuki.....	47

6.1.1 Konkreettinen tuki	48
6.1.2 Tiedollinen tuki	50
6.1.3 Henkinen tuki	52
6.2 Tiedottamisen haaste ja velvollisuus	53
6.2.1 Tiedottaminen huostaanotossa ja sijaishuollossa	55
6.2.2 Yhteydenpidon ongelmallisuus ja vähäisyys	59
6.2.3 Viranomaisten puutteellinen tiedotus	64
6.2.4 Tiedon kohtaamattomuus ja kriisin vaikutus	70
6.3 Vanhempien kokema kohtelu - asiallisuudesta törkeyteen.....	73
6.3.1 Yksinjääminen ja ulkopuolisuuden tunne	75
6.3.2 Kohtaamattomuus ja kuulemisen ongelma	78
6.3.3 Yhteistyö viranomaisen ja asiakkaan kesken.....	82
6.4 Vanhempien aktiivisuus tuen hakemisessa.....	83
6.4.1 Tukea lasten tilanteeseen ja huostaanottoon.....	84
6.4.2 Apua omaan elämään ja jaksamiseen	86
6.4.3 Tuen tarjonnan ja kysynnän kohtaamattomuus.....	87
6.5 Vanhempien toiveet tuesta ja avusta	88
6.5.1 Tietoa enemmän	89
6.5.2 Vertaistuen mahdollisuus	90
6.5.3 Yhteenveto	91
7 Johtopäätökset.....	92

Lähteet

Liitteet

Taulukot

Taulukko 1. Huostaanotetut sekä sijoitetut lapset tai nuoret Suomessa	26
Taulukko 2. Huostaanotetut lapset tai nuoret Tampereen kaupungissa	26
Taulukko 3. Taustatiedot perheistä	41
Taulukko 4. Analyysin teemat ja niihin liittyvät alakategoriat	45

Kuviot

Kuvio 1. Sosiaalisen tuen tasot Casselin (1976) mukaan	15
Kuvio 2. Sosiaalisen tuen erilaisuus	16

Liitteet

Liite 1. Huoltajien oikeudet huostaanoton aikana	107
Liite 2. Kirjeet 1 ja 2 vanhemmille vuosina 2005 ja 2006	108
Liite 3. Sosiaaliasema Sataman saatekirje vanhemmille	111
Liite 4. Haastattelulomake	112

1 Johdanto

Katselen pienen lapsen innostuneita kasvoja ja sitä luottamusta, jota hän osoittaa minua kohtaan. Hellyyttävä pikkumies juoksee kintereilläni ja haluaa kokeilla ja tehdä kaikkea sitä, mitä itsekin teen. Välillä pienen miehen kasvoilla käväisee turhautuminen ja suuttumus, välillä riehakkuus ja välitön innostus sekä luottamus elämän ja ihmisten hyvyyteen ja omaan kaikkivoipaisuuteen. Tunnen itsekin iloa ja onnea saadessani seurata pienen lapsen viatonta, siihen hetkeen paneutuvaa toimintaa ja tunnetta. Välittömyys ja luottamus heijastuvat lapsen joka solusta ja ilmeistä. Lapsen luottamusta eivät ole horjuttaneet elämää suuremmat taakat. Lapsi on saanut olla lapsi, omilla ehdoillaan. Lapsen kasvua seurattessani mieleeni hiipii kuitenkin välillä pieniä pelkoja. Millä ja miten näitä pieniä ihmisentaimia pitäisi ja voisi suojella niin, että kasvun ihmettä ei ruseennettaisi? Elämän jatkuvuuden voima ja keskeneräisyys kamppailevat keskenään loputonta taisteluaan.

Kiinnostuin huostaanotettujen lasten vanhemmista, kun olin Sosiaaliasema Satamassa käytännön opetuksessa. Kiinnitin huomiota mm. erityisesti siihen, että eräät vanhemmat näyttivät hakevan henkistä tukea Sataman työntekijöiltä. Ihmettelin ja hämmästelin asiaa. Pohdin sitä, pystyvätkö vanhemmat todella tukeutumaan viranomaisiin, joilla on valta päättää heidän lastensa elämästä. Asia jäi mieleeni vaivaamaan, varsinkin kun yleisesti tiedetään asian olevan juuri päinvastainen. Arkielämän havainto sekä pohdiskelut johtivat sitten pienen avustuksen jälkeen eteenpäin. Kurssin opettaja heitti ”puolihuolimattomasti” ilmaan kyseisen asian - biologisten vanhempien tukemisen - mahdolliseksi tutkimusaiheeksi. Heitto ei ollut turha; tartuin hanakasti ja innostuneesti aiheeseen. Olin aiheesta erittäin kiinnostunut ja tieto siitä, että aihetta ei oltu tutkittu paljoakaan, vain lisäsi omaa kiinnostustani kyseiseen aiheeseen.

Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen on sekä tutkimus- että sosiaalipoliittisena aiheena epäkiitollinen aihe. Tutkimuksen eettisyyden epäkiitollisuus nousee lapsen edun ajatuksesta. Vanhempien etu nähdään yleisesti ottaen yleensä aina lapsen edun vastaiseksi. Lastensuojelun tärkein päämäärähän ja keskipiste on lapsi ja lapsen etu. En kuitenkaan näe vanhempien tukemista ja lapsen etua toistensa vastakohtiksi. Vanhemman tukeminen on myös lapsen etua ja lapsen kasvun ja kehityksen tukemista. Olen tuonut tässä tutkimuksessa esille vain vanhempien näkökulman, tietoisena siitä, että lastensuojelun keskiössä on lapsen etu, johon mielestäni kuitenkin kuuluu olennaisesti myös biologisten vanhempien huomioiminen ja tukeminen. Sosiaalipoliitiikan kannalta taas huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen merkitsee yleisesti ottaen vain lisää

taloudellisia menoja ihmisryhmään, jonka yhteiskunnallisesta tuottavuudesta ja inklusiosta ollaan yleisesti ottaen hyvin skeptisiä.

Aihe herättää myös ristiriitaisia tunteita monissa ihmisissä, niin alan ammattilaisissa, tutkijoissa, vanhemmissa, päättäjissä, kuin ihan tavallisissa kadun tallaajissakin. Huolestuttavinta on ehkä se, että olen törmännyt itse alan ammattilaisten toivottomuuteen, kyseisen ihmisryhmän näkemisenä valmiiksi lokeroituun lohkoon, jossa toivoa ja ulospääsyä elämän ”normaaliuteen” ei aina tunnu löytyvän. Näen kuitenkin huostaanotettujen lasten vanhempien auttamisen erittäin tärkeäksi tutkimusaiheeksi, jota pitäisi tutkia enemmän ja johon pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Biologiset vanhemmat ovat huostaanotettujen lasten voimavara ja ennen kaikkea heidän omat, ainoat biologiset vanhempansa, kaikkine vikoineen sekä hyvine puolineen. Biologista vanhemmuutta ei voida peruuttaa, vaikka jokapäiväistä vastuuta ja vanhemmuutta voidaankin tarvittaessa vaihtaa. Biologisten vanhempien tukeminen on myös lapsen tukemista.

Tutkimuksen tarkoituksena on siis tuoda esille huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta huostaanottohetkellä sekä sijaishuollon aikana. Tutkimusongelmana on, kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan Tampereella huostaanottohetkellä ja sen jälkeen sijaishuollon aikana. Olen tutkinut aihetta sosiaalisen tuen ja kriisiteorian viitekehyksestä käsin. Sosiaalisen tuen käsite antaa tutkimukselle teoreettisen kehyksen, jonka puitteissa olen kerännyt aineistoa sekä analysoinut sitä. Tutkielman rakenne koostuu teoriaosuudesta, jossa käsittelemme sosiaalista tukea ja kriisiteoriaa sekä aiheeseen liittyviä lakeja. Teoriaosuuden jälkeen olen kuvaillut aiheeseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia ja selvityksiä. Tutkimusraportin loppuosa käsittelee tutkimuksen tekoa: aineiston keruuta, kuvailua sekä sen analysointia ja johtopäätöksiä.

Katselen pientä lasta ja hänen touhujaan. Lapsesta huokuva levottomuus ja luottamus kertovat itse elämästä ja niistä ihmisistä, jotka lapsen elämään kuuluvat. Tunteet ja tapahtumat kuuluvat lapsen, niin kuin hänen vanhempiensakin elämään. Yhdessä he opettelevat elämään tätä ainutkertaista elämää, niin pahoina kuin hyvinäkin hetkinä. Lapsen etu näyttäytyy rakkauden, turvallisuuden sekä hyväksynnän kaipuuna sekä oikeutena saada niitä. Lapsi on pieni ihminen, joka aikuisen lailla rakastaa, välittää ja kaipaa toisia, läheisiä ihmisiä. Vanhempien vastuulla ja oikeutena on vastata lapsen edun tarpeisiin. Kun vanhemmuuden vastuu ei riitä lapsen etuun nähden, kuka silloin on vastuussa? Suomalaisessa yhteiskunnassa lienee selvää, että lastensuojelu on siinä tapauksessa vastuussa lapsesta. Mutta kuka on vastuussa niistä aikuisista lapsista, jotka myös huutavat apua ja turvaa elämänsä rikkinäisyyttä vastaan? Onko olemassa ihmisen suojelua, ihmisyyttä, joka kaikesta

epäonnistumisesta ja rikkinäisyydestä huolimatta hyväksyy ja antaa anteeksi? Sillä sitä jokainen ihminen kaipaa, hyväksyntää ja rakkautta. Niin lapsi kuin aikuinen.

2 Tutkimuskysymykset

Selvitän tässä tutkimuksessa, kuinka huostaanotettujen lasten vanhemmat kokevat saavansa tukea ja apua Tampereella huostaanottohetkellä ja sen jälkeen lasten ollessa sijaishuollossa. Tutkimuksen päättökysymysongelma on seuraava:

Kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan Tampereella huostaanottohetkellä ja sen jälkeen?

Tutkimuskysymykseen liittyvät alakysymykset ovat seuraavat:

Kuinka lapsen asioiden hoidon siirto alueen sosiaaliasemalta Sataman sosiaaliasemalle vaikutti tuen saamiseen vanhempien mielestä? Ovatko vanhemmat itse aktiivisesti tukea hakeneet? Keneltä vanhemmat ovat tukea saaneet? Mitä/millaista tukea vanhemmat olisivat halunneet ja keneltä?

Vanhempien tuen ja avun kokemuksia olen tutkinut sosiaalisen tuen muotojen (konkreettisen, tiedollisen sekä henkisen tuen) kautta.

3 Teoreettinen ja lainsäädännöllinen viitekehys

Käytän tutkimuksessani teoreettisena viitekehysenä sosiaalisen tuen käsitettä sekä kriisiteoriaa. Sosiaalinen tuki on vuorovaikutuksellista toimintaa, joka auttaa yksilöä kohtaamaan ja selviytymään paremmin ristiriitaisista ja vaikeista elämäntilanteista. Sosiaalisen tuen konkreettinen, tiedollinen sekä henkinen puoli jakavat tuen pienempiin osiin, joiden kautta sosiaalista tukea pystyy tarkastelemaan tarkemmin. Lastensuojelulaki puolestaan valottaa huostaanoton lainsäädännöllistä ja oikeudellista puolta sekä tilastotiedot kertovat huostaanoton yleisyydestä. Tutkimukseni teoreettinen sekä lainsäädännöllinen viitekehys nojautuu lastensuojelussa yleisesti omaksuttuun ihmiskäsitykseen, siihen, että ihminen on aktiivinen yksilö, joka pyrkii tavoitteisiinsa tavalla tai toisella. Yksilön aktiivisuus ei yksinomaan vaikuta yksilön ja hänen elämänsä toteutumiseen, sen epäonnistumiseen tai onnistumiseen vaan tarvitaan myös yhteiskunnan ja yhteisön tukea, toimintaa sekä aktiivisuutta. Nämä kaksi toimijaa ovat vuorovaikutuksessa keskenään ekologisen teorian mukaan.

3.1 Sosiaalinen tuki

Sosiaalista tukea on tutkittu hyvin paljon aina 1970-luvulta lähtien. Sosiaalisen tuen määrittelyjä on siten hyvin monenlaisia. Määrittely on toisaalta koettu hankalaksi tehtäväksi, koska sosiaaliseen tukeen nähdään liittyvän voimakas subjektiivinen kokemus. Sosiaalinen tuki on käsitteenä hyvin moniulotteinen, eikä yksiselitteistä määritelmää ole pystytty luomaan. Sekä sisällöllisissä painotuksissa että lähestymistavoissa on eroja. Yleisesti katsoen sosiaalinen tuki nähdään kuitenkin tärkeäksi identiteetin muodostamisessa sekä kriisitilanteista selviytymisessä. Monet tutkijat korostavat myös sitä, että sosiaalisen tuen mahdollisuus on tärkeä koetun terveyden voimavara. (Metteri ja Haukka-Wacklin 2004, 55.)

Sosiaalinen tuki nähdään positiivisena, stressiä ehkäisevänä ja terveyttä edistävänä tekijänä (Gothóni 1990, 11. Ks. myös Kumpusalo 1991; Vahtera 1995; Välimaa 2000). Yhteistä kaikille erilaisille määritelmille ovat seuraavat tekijät: Sosiaalinen tuki nähdään liittyvän ihmisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Tuki välittyy yleensä sellaisen verkoston kautta, jossa on pysyvimmät vuorovaikutussuhteet. Sosiaalinen tuki on keskeinen tekijä identiteetin muodostamisessa ja selviytymisessä elämän ristiriitatilanteissa. Tuen antajat voivat jakaa yksilön henkistä taakkaa, auttaa konkreettisesti ja taloudellisesti, antaa palautetta ja tietoa sekä auttaa yksilöä ottamaan omat voimavaransa tehokkaampaan käyttöön. (Gothóni 1990, 11.)

Sosiaalisen tuen käsitteeseen ja tutkimukseen liittyy selviytymiskäsite coping sekä sosiaaliset taidot (social competence). Sosiaalinen tuki vaikuttaa siihen, miten yksilö selviytyy elämän vaatimuksista, vastoinkäymisistä ja ongelmista. Selviytymisessä on kysymys vaikeiden tilanteiden läpi elämisestä, ei niinkään niiden hallitsemisesta. Sosiaalisilla taidoilla on merkitystä ja vaikutusta sosiaaliseen tukeen ja sen saantiin, sosiaalisten verkostojen luomiseen ja ylläpitämiseen. Sosiaaliset taidot ovat riippuvaisia persoonallisuudesta, kulttuurista sekä yleensä myös sosiaalisesta ja ekonomisesta asemasta. (Gothóni 1990, 13.)

Kumpusalo (1991, 3) tarkastelee sosiaalista tukea lähtökohtanaan ihmiskäsitys, jossa ihminen on aktiivinen subjekti, joka pyrkii tavoitteisiinsa. Olen myös omassa tutkimuksessani sitoutunut ihmiskäsitykseen, jossa ihminen on aktiivinen subjekti, unohtamatta kuitenkin sitä, että jokaiselle meistä tapahtuu asioita, joihin emme itse pysty sanottavasti vaikuttamaan. Sosiaalisen tuen suotuista vaikutuksista yksilön omaan aktiivisuuteen esimerkiksi päätöksenteossa sekä toimintaan

sitoutumisessa. Kuitenkaan ei ole kysymys pelkästään yksilön aktiivisuudesta tuen hakemiseen ja saamiseen, vaan sosiaalinen tuki on sidoksissa myös ympäristön aktiivisuuteen ja toimintaan. Nämä kaksi ovat vuorovaikutuksessa keskenään ekologisen teorian mukaan. (Ks. Bronfenbrenner 1979.)

Cobbin (1976) mukaan sosiaalinen tuki on yksilön tietoa siitä, että hänestä pidetään, välitetään ja arvostetaan. Sosiaalinen tuki on myös tietoa siitä, että yksilö uskoo kuuluvansa tärkeään sosiaaliseen verkostoon, jossa on mahdollista saada tukea sekä antaa tukea. (ref. Tarkka 2004, 12.) Sosiaalinen tuki on korostetusti vuorovaikutuksellista ja tarkoituksellista, ja siihen sisältyy positiivinen vaikutus henkilöltä toiselle (Tarkka 2004, 12-13). Caplan (1974) taas määrittelee sosiaalisen tuen yksilöiden ja ryhmien väliseksi kiinnikkeiksi, joiden avulla ihminen muodostaa identiteettinsä. Kiinnikkeet tarjoavat mahdollisuuden saada palautetta omasta käyttäytymisestä sekä tarjoavat apua ja tukea. (ref. Kumpusalo 1988, 49.)

Gottliebin (1983) mukaan sosiaalinen tuki on verbaalista tai ei-verbaalista tietoa tai neuvoa sekä konkreettista apua tai toimintaa, joka tapahtuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen tuen antajalla ja sosiaalisella tuella on Gottliebin mukaan positiivinen vaikutus tuen saajan tunne-elämään ja käyttäytymiseen. (ref. Kumpusalo 1988, 51.) Uudemmissa tutkimuksissa on huomioitu myös se, että aina sosiaaliset suhteet eivät ole tukevia ja hyvinvointia edistäviä. Suhteet voivat olla myös jännitteiden lähteenä. (Gothóni 1990, 16.) Suls (1982) on koonnut sosiaalisen tuen sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia sairauden ehkäisyssä sekä kuntoutumisessa. Kielteisiä vaikutuksia ovat mm. epävarmuuden, huolestumisen ja riippuvuuden lisääntyminen sekä hoito-ohjeiden noudattamatta jättäminen. (ref. Gothóni 1990, 17.)

Nutbeam (1986) mukaan sosiaalinen tuki on yhteisöjen yksilöille sekä ryhmille tarjoamaa apua, joka auttaa selviytymään vaikeista elämäntapahtumista ja muista kuormittavista elämäntilanteista. Sosiaalisessa tuessa on hänen mukaansa emotionaalista, tiedollista ja aineellista tukea sekä palveluita. Sosiaalinen tuki ja sen saatavuus ei ole Nutbeam mukaan riippuvainen vain yksilön yhteisöön kuulumisen halusta, vaan myös yhteisön avun tarjoamisen mahdollisuuksista. (ref. Kumpusalo 1991, 13.) Bäckman (1987, 125) taas toteaa kirjallisuuskatsauksen ja tutkimustensa valossa, että yhteisöpohjaisten järjestelmien organisointi on tärkeää, koska sukulaiverkostot ja niiden antama sosiaalinen tuki on heikentynyt nykyaikana.

Kumpusalo (1991, 14) tiivistää sosiaalisen tuen eri käsitteitä seuraavasti: ”Sosiaalinen tuki on ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa he antavat ja saavat henkistä, emotionaalista, tiedollista,

toiminnallista ja aineellista tukea.” Vuorovaikutus tuessa on siis tärkeää, eikä se sulje pois sitä, että tuki voi olla joko suoraa ihmisten välistä tukea tai epäsuoraa järjestelmän antamaa tukea. Pienyhteisön, esimerkiksi perheen, tuki ja vuorovaikutus on suoraa. Yhteiskunnan tuki, esimerkiksi rahalliset etuudet, on yleensä epäsuoraa ja persoonatonta. Pelkkä aineellinen perusturva ei riitä tukemaan ihmistä riittävästi, vaan yksilö tarvitsee myös yhteisön turvaa tunteakseen itsensä hyväksytyksi ja arvostetuksi.

Ihmisen hyvinvointiin vaikuttaa myös hänen mahdollisuutensa ja kykynsä vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen määräytymisen ehtoihin. Siinä on olennaista tietty itsenäisyys. Se merkitsee sitä, että ihmisellä on mahdollisuus muuttaa elämäänsä. Paynen ja Hartleyn (1987) mukaan näihin muutoksen mahdollisuuksiin vaikuttaa mahdollisuuksien määrä sekä koetut riskit. Mitä vähemmän riskejä ja enemmän mahdollisuuksia, sitä laajempia ratkaisut saattavat olla. Ja päinvastoin: mitä enemmän riskejä ja vähemmän mahdollisuuksia, sitä heikommat ratkaisumahdollisuudet ovat. Oman elämän muutosmahdollisuuteen vaikuttaa myös yksilöllinen kompetenttius, joka tarkoittaa sitä, että ”ihmisellä on rajatut resurssit vaikuttaa niihin ehtoihin, joilla erilaiset elämänvalinnat toteutuvat.” Tilannetekijät eli ulkoiset ehdot, yksilön ominaisuudet sekä erilaiset ympäristötekijät määrittelevät osan valinnanmahdollisuuksista. (ref. Kinnunen 1998, 28.)

Elämäntilanteiden muutosmahdollisuuksiin ja ratkaisukykyyn liittyy vahvasti sosiaalinen tuki, joka voidaan nähdä myös toiminnallisena käsitteenä. Toiminnallisuus viittaa toimintakäytäntöihin, joiden kautta yksilö ja hänen läheisensä sekä julkiset ja yksityiset toimijat pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvoinnin. Toiminnan kautta luodaan edellytyksiä parempaan elämänhallintaan kasvattamalla autonomisuutta ja vähentämällä kompetenttiuksien vajauksia. Sosiaalinen tuki on vuorovaikutteista silloin, kun se tapahtuu yksilöiden, yhteisöjen, järjestöjen ja kunnallisten sekä valtiollisten toteuttajien toiminnassa. Subjektiiivisuus, objektiivisuus sekä normatiivisuus muodostavat yhdessä jokaisen toimijan näkökulmasta reunaehdot, jotka vaikuttavat sosiaaliseen tukeen. Ne ovat erilaisia, mutta kuitenkin kaikki samanaikaisesti läsnä. Toimijat taas vaikuttavat siihen, mikä reunaehto on vallitseva. (Kinnunen 1998, 28-29.)

3.1.1 Ympäristön ja yksilön vuorovaikutus sekä coping

Yksilön ja yhteisöjen selviytymiseen sekä ympäristön tilaan vaikuttaa yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen onnistuminen. Sosiaalinen tuki keskittyy enemmän sosiaalisen ympäristön sekä

yksilön vuorovaikutuksen kuvaamiseen. (Kumpusalo 1991, 3-4.) Sosiaalisella elinympäristöllä on suuri merkitys ihmisen kasvuun ja hyvinvointiin. Kumpusalo (emt., 9) toteaa sosiaalisen ja ekologisen ympäristön olevan tekijä, joka määrää väestön elämäntapaa. Elämäntavalla on taas merkitystä ihmisten terveyteen ja kuolleisuuteen. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa siis ihmisen selviytymiseen, se joko tukee sitä tai huonossa tapauksessa vaikeuttaa ihmisen selviytymistä ympäristössään.

Selviytymisen käsite (coping) kuvaa ihmisen selviytymistä ja sopeutumista elämän vaikeuksissa. Coping on mm. kykyä kohdata uusia tilanteita ja niiden vaatimuksia sekä ratkaista esiin tulevia ongelmia. (Ks. Lazarus ym. 1974; Freeman ym. 1972.) Vaatimuksista selviytymiseen vaikuttavat yhtäältä tilannetekijät ja toisaalta persoonalliset tekijät. Henkinen kestävyys sekä lähiympäristö, esimerkiksi perhe, ovat koetteilla vaativissa tilanteissa ja yhteisötasolla selviytyminen koettelee ihmisten loukkaamattomuutta, tasa-arvoa sekä oikeudenmukaisuutta. (Kumpusalo 1991, 11.) Coelhon (1974) ym. mukaan keskeistä on se, kuinka ihminen sopeutuu ympäristöönsä. Sopeutumiseen kuuluvat puolustautuminen, hallinta sekä selviytyminen. Sopeutumisen lopputuloksena on yleensä kompromissi yksilön sekä ympäristön välillä. (ref. Kumpusalo 1988, 55.)

Yksilön tulkitessa tilanteet uhkaaviksi tai häntä loukkaaviksi tilanteista tulee stressitekijöitä. Samoin tulee myös ulkoisista vaatimuksista, joihin yksilö ei pysty vastaamaan, tai tekijöistä, jotka vaikeuttavat tai estävät yksilön toimintaa ja tavoitteita. (Raitasalo 1984, 68.) Keskeinen tekijä selviytymisessä on sisäisen eheyden tunne. Se tarkoittaa pysyvää tunnetta siitä, että yksilön sisäinen ja ulkoinen ympäristö ovat sopusoinnussa keskenään. Yksilöllä on hänelle ominaiset voimavarat, joihin kuuluu myös sosiaalinen tuki muiden ohella. (Antonowsky 1980, 1987; ref. Kumpusalo 1991, 11-12.) Sisäiset voimavarat vaikuttavat yksilön selviytymiseen ja niitä ovat esimerkiksi ongelmanratkaisukyky, minäkuva, terveyden kokeminen ja positiivinen asenne. Sosiaalinen tuki kuuluu taas ulkoisiin voimavaroihin. (Ks. Lazarus & Folkman 1984; Gore 1985; Tilden 1985.)

Kumpusalo kuvaa ihmisen suhdetta ja sidosteisuutta aikaan ja paikkaan neljällä eri alueella. Ihminen on suhteessa yhteisöön, luontoon, teknologiaan sekä aikaan, eli menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Selviytyäkseen elämässään, yksilö joutuu ottamaan nämä kaikki osa-alueet huomioon. Nopeissa muutoksissa korostuvat perusturvallisuuden sekä tulevaisuuden tarve. (Kumpusalo 1991, 12.) Jos yksilö ei kykene vastaamaan ulkoisiin ja sisäisiin vaatimuksiin, voi hänelle syntyä kykenemättömyyden tunnetta eli stressiä (Tarkka 1996, 11). Mikäli stressi on

voimakasta ja jatkuu pitkään, ihmisen kapasiteetti ei yleensä kykene pitämään yllä tasapainoa (Selye 1979, ref. Tarkka 1996, 11). Pearlin (1982) on löytänyt stressitekijöiksi mm. normaalin elämänkulun muutoksen, odottamattoman elämäntapahtuman ja jatkuvasti muuttuvat tapahtumat jokapäiväisessä elämässä (ref. Tarkka 1996, 11).

3.1.2 Sosiaalisen tuen muodot

Sosiaalisen tuen muotoja voidaan erottaa tuen antajan mukaan. Hoitotyössä sosiaalinen tuki jaetaan viralliseen (formal) ja epäviralliseen (informal) tukeen. Näiden välimuotona on vapaaehtoisten ja itseapuryhmien tuki, esimerkiksi seurakuntien tai yhdistysten organisoimat. Lisäksi kaupalliset ryhmät ja organisaatiot tarjoavat kyseisiä palveluita. Sosiaalinen tuki voidaan erotella myös sen sisällön mukaan. Tällöin on kyse joko henkisestä eli emotionaalisesta tuesta tai konkreettisesta eli instrumentaalisesta tuesta. Sosiaalisen tuen tutkimuksessa käsitellään yleensä sekä määrällistä että laadullista mittaamista. Tutkimusten teoria ja empiria viittaavat siihen, että laadulliset tekijät ovat tärkeämpiä kuin määrälliset tekijät. (Gothóni 1990, 11-12.)

Kumpusalo (1991, 14) jakaa sosiaalisen tuen viiteen eri luokkaan:

1. Aineelliseen tukeen, kuten rahaan, tavaraan, apuvälineisiin ja lääkkeisiin.
2. Toiminnalliseen tukeen, kuten palveluun, kuljetukseen ja kuntoutukseen.
3. Tiedolliseen tukeen, kuten neuvontaan, opastukseen, opetukseen ja harjoitukseen.
4. Emotionaaliseen tukeen, kuten empatiaan, rakkauteen ja kannustukseen.
5. Henkiseen tukeen, kuten yhteiseen aatteeseen, uskoon ja filosofiaan.

Tutkimuksessani olen käyttänyt Kumpusalon sosiaalisen tuen luokittelua niin, että olen jakanut tuen eri muodot kolmeen eri luokkaan: 1) konkreettiseen tukeen, johon kuuluu myös toiminnallinen tuki, 2) tiedolliseen tukeen ja 3) henkiseen tukeen, johon kuuluu myös emotionaalinen tuki.

Metteri ja Haukka-Wacklin (2004, 56-57) ovat ryhmitelleet sosiaalisen tuen eri muodoiksi konkreettisen, henkisen, tiedollisen sekä arviointituen. Lähteinä sosiaalisen tuen eri ryhmittelyille ja muodoille he ovat käyttäneet mm. seuraavia tutkimuksia: House & Kahn 1985; Järvikoski 1994; Kumpusalo 1991; Kinnunen 1999 ja Välimaa 2000. Cobb (1976) määrittelee sosiaalisen tuen muodoiksi emotionaalisen, materiaalisen sekä arvonantoa ilmaisevan tuen (ref. Tarkka 1996, 12). House (1981) mainitsee sosiaalisen tuen muodoiksi instrumentaalisen tuen, tiedottamisen sekä

kiitoksenannon (ref. Tarkka 1996, 12). Kahn (1979, 85-86) jakaa sosiaalisen tuen muodot emotionaaliseen, päätöksenteon vahvistamiseen sekä konkreettiseen apuun.

Metterin ja Haukka-Wacklinin mukaan kuntoutuksessa on tärkeää se, että autettava saa kaikkia neljää heidän mainitsemaansa sosiaalisen tuen muotoja. Oleellista on koordinoida ja järjestää ne yhteisten tavoitteiden mukaan. (Metteri ja Haukka-Wacklin 2004, 57.) Sosiaalisen tuen muodoissa voidaan erottaa myös sen määrä ja laatu sekä sen subjektiivinen ja objektiivinen luonne. Sosiaalisen tuen laatu on pääosin subjektiivista arviointia, määrä voidaan mitata esimerkiksi rahassa, kuten aineellisessa tuessa. (Kumpusalo 1991, 15.) Määrää voidaan mitata myös sosiaalisen vuorovaikutuksen rakenteesta, esimerkiksi kontaktien tiheydestä (Kumpusalo 1988, 52). Aineellisessa tuessa ratkaiseva tekijä on määrä, muussa tuessa tärkeämpää on tuen laatu ja sen oikea-aikaisuus (Kumpusalo 1991, 15).

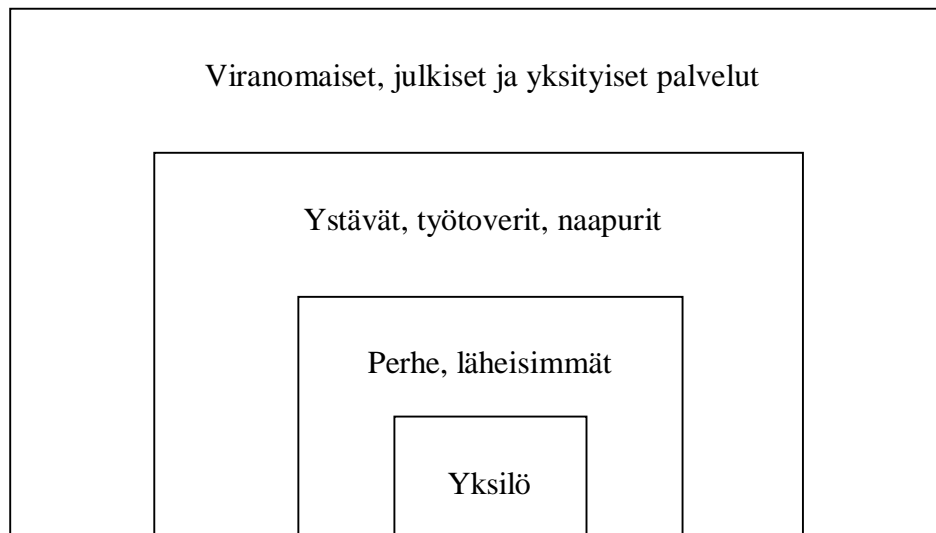
3.1.3 Sosiaalisen tuen antajat

Barnesin (1972) mukaan sosiaalinen verkosto muodostuu ihmisistä, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Verkoston jäsenet sekä saavat että antavat tukea. Verkostoon kuuluva henkilö on yksilölle tärkeä, ja se voi olla läheinen ystävä tai ammattihenkilö. Sosiaalista tukea voi saada suorassa kontaktissa suoraan toiselta (first order support) tai epäsuorasti (second order support). (ref. Tarkka 1996, 13.) Kahn & Antonuccin (1980) mukaan yksilön roolien muuttumisen myötä myös sosiaalinen tukiverkosto muuttuu elämän aikana. He kuvaavat sosiaalista tukiverkosta niin, että yksilöä lähinnä ovat läheiset ystävät ja sukulaiset sekä puoliso. Seuraavaksi lähinnä ovat naapurit, työtoverit, ystävät sekä kaukaisemmat sukulaiset. Yksilöä kauimpana ovat ammattihenkilöt sekä ne ihmissuhteet, jotka liittyvät henkilön rooleihin ja ovat sen tähden muutosalttiita. (ref. Tarkka 1996, 13-14.)

Cassel (1976) jakaa sosiaalisen tuen primaari-, sekundaari- sekä tertiaaritasoon sen perusteella, kuinka läheiset yksilön sosiaaliset suhteet ovat. Primaaritasoon kuuluvat oma perhe sekä läheisimmät uskotut, sekundaaritasoon ystävät, työtoverit, sukulaiset ja naapurit. Tertiaaritasoon kuuluvat tuttavat, viranomaiset sekä yksityiset ja julkiset palvelut. Perhe ja muut läheisimmät ihmissuhteet ovat yksilöä lähinnä, seuraavaksi lähinnä ovat ystävät, työtoverit sekä naapurit, kun taas viranomaiset ja erilaiset julkiset tai yksityiset palvelut ovat yksilöstä kauimmaisina. (ref.

Kumpusalo 1991, 15. Ks. kuvio 1.) Casselin mukaan primaaritason tuen merkitys ihmisen terveydelle on oleellisen tärkeä (ref. Kumpusalo 1988, 50).

Kuvio 1. Sosiaalisen tuen tasot Casselin (1976) mukaan (Lähde: ref. Kinnunen 1991, 15).

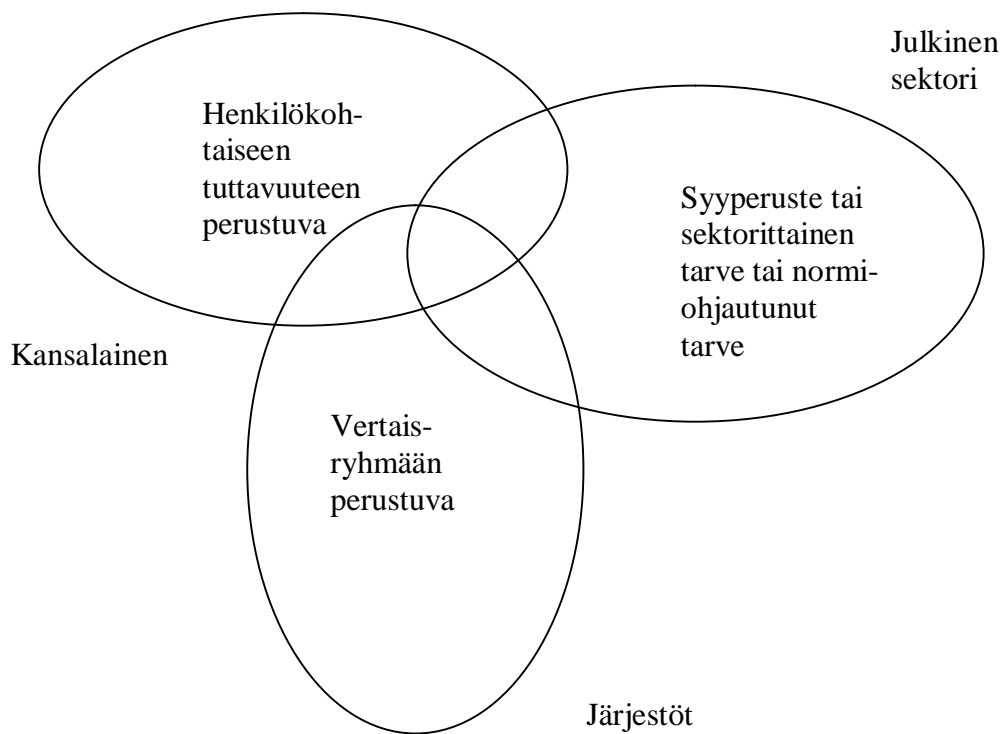
Kinnunen (1998, 41-42) on tutkinut 1990-luvun loppupuolen Suomessa sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymistä. Hänen mukaansa sosiaalisen tuen muotoutumiseen vaikuttaa yksilön elämänhallintamahdollisuudet, lähiyhteisö sekä erilaiset hyvinvointipalvelujärjestelmät. Sosiaalinen tuki on vuorovaikutteinen tapahtuma tai tapahtumasarja, jonka edellytyksenä on tavoitteellinen toiminta. Kyse on siitä, kuinka tarjolla olevat mahdollisuudet havaitaan ja hyödynnetään. Sosiaalista tukea ja sen yhdistelmiä voidaan tutkia toimijoiden organisoitumisen näkökulmasta. Tällöin tarkastellaan yksityisen, julkisen, järjestöjen, yhteisöjen sekä kansalaisten asemaa ja näiden keskinäisiä suhteita.

Tutkimustehtävänsä kannalta Kinnunen on määritellyt sosiaalisen tuen elementeiksi yksilön elämänhallinnan, kompetenttiuden sekä autonomian. Tähän yhteyteen kuuluu yksilön perhe. Lähellä ovat myös lähiomaiset, suku, tuttavat, naapurit ja muu lähiyhteisö. Kauimmaisena ovat julkiset ja yksityiset sosiaalisen tuen tuottajajärjestelmät sekä työ- ja vapaa-ajan organisaatioiden ylläpitämät sosiaalisen tuen tuottajajärjestelmät. Nämä kaksi järjestelmää ”leikkaavat” pieneen osaan yksilön elämänhallintaa. Kinnunen korostaa myös toimivaa yksilöä, joka itsenäisesti asettaa tavoitteensa ja tekee ratkaisunsa. Yksilö voi osallistua tuen hankkimiseen joko passiivisesti tai aktiivisesti, mutta edellytyksenä on aina yksilön reagointi ja mielipiteet. (Kinnunen 1998, 41-42.)

3.1.4 Sosiaalisen tuen vaikutus

Yksilön hyvinvointiin vaikuttavat yksilön omat valinnat sekä muiden ihmisten toiminnan seuraukset. Ihminen voi saada sosiaalista tukea erilaisilta toimijoilta, kuten henkilökohtaiseen tuttavuuteen perustuvilta toimijoilta (esimerkiksi perhe, sukulaiset, naapurit), vertaisuuteen perustuvilta toimijoilta (esimerkiksi lähiyhteisöt ja järjestöjen jäsenet) sekä syy- ja normiperusteisilta toimijoilta (julkisen ja yksityisen sektorin ammattiauttajat). (Ks. kuvio 2.) Kinnusen tutkimuksessa sukulaisten merkitys sosiaalisessa tuessa on huomattava, noin kolme neljäsosaa. Puolella vastaajista tuttavien osuus oli myös suuri. Julkisen ja yksityisen sektorin merkitys oli suuri noin neljänneksellä. Järjestöjen merkitys oli noin vajaa viidesosa. (Kinnunen 1998, 77–78.)

Kuvio 2. Sosiaalisen tuen erilaisuus (Lähde: Kinnunen 1998, 77).

Sosiaalinen tuki vaikuttaa suoraan hyvinvointiin ja terveyteen. Tuella on myös epäsuora vaikutus yksilöön rasittavista elämäntilanteista selviytymisessä. Useat tutkimukset osoittavat, että laaja sosiaalinen tukiverkosto auttaa yksilöä kokemaan terveytensä positiiviseksi. Tuki voi lisätä myös yksilön itseluottamusta sekä omanarvontuntoa ja siten vaikuttaa yksilön haluun huolehtia itsestään ja terveydestään. Toisaalta sosiaalinen eristyneisyys vahvistaa negatiivisia tunteita ja näin

saattaa vähentää kykyä ja halua huolehtia itsestä ja vaikuttaa omaan elämään. Aina ei välttämättä tarvita tukiverkoston varsinaista toimintaa, vaan jo pelkkä tieto tämän olemassaolosta voi auttaa ja vähentää stressiä. (Barrera 1986; Heller ym. 1986; Cohen 1988, ref. Tarkka 1996, 15-16.) Sosiaalisella tuella onkin merkitystä siihen, kuinka yksilö selviytyy stressistä sekä elämän muutosvaiheista (Tarkka 1996, 15-16).

Israel (1982) on referoinut noin sataa tutkimusta sosiaalisesta tuesta. Hänen mukaansa sosiaalisessa tuessa laadullisilla tekijöillä (esimerkiksi tunnesiteiden voimakkuus) on suurempi vaikutus ihmisen terveyteen kuin tuen määrällä (esimerkiksi tiheys). Myös muilla tekijöillä on vaikutusta terveyteen, kuten selviytymistyyllillä, sosioekonomisella asemalla ja sosiaalisilla taidoilla. Tehtyjen tutkimusten perusteella Israel on operationalisoinut sosiaalisen tuen kolmeen pääluokkaan. Ensimmäinen luokka pitää sisällään rakenteelliset piirteet, joihin kuuluvat laajuus ja tiheys. Toinen luokka pitää sisällään vuorovaikutuspiirteet, joihin kuuluvat sisältö, kesto, suunta, taajuus, voimakkuus, levinneisyys sekä yhdenmukaisuus. Kolmas luokka on toiminnalliset piirteet, joihin kuuluvat tunnetuki, välineellinen ja tiedollinen tuki sekä kontaktien ja sosiaalisen identiteetin ylläpito. (ref. Kumpusalo 1988, 50-52.)

Kuinka sosiaalinen tuki välittyy ja vaikuttaa riippuu Kumpusalon (1991, 16–17) mukaan ainakin seuraavista seikoista:

1. Avun tarvitsija: hänen taustansa, ikä, koulutus ja persoonallisuus.
2. Autettavan ongelma: tuki suuntautuu joko fyysiseen, psyykkiseen tai sosiaaliseen apuun.
3. Avun luonne ja määrä: ongelma määrää myös autettavan omatoimisuuden sekä aktiivisuuden.
4. Tuen ajoitus: oikea ajoitus on edellytys tuen vaikuttavuudelle sekä tehokkuudelle.
5. Kuka on auttaja: Auttajan suhde autettavaan on sidoksissa tuen laatuun sekä välittymiseen. Sosiaalista tukea ei ole ilman sosiaalista kontrollia. Erityisesti tertiiaaritason viralliseen tukitoimintaan vaikuttaa se, että sekä autettavaa että auttajaa kontrolloidaan virallisesti.

3.1.5 Yhteenveto

Sosiaalinen tuki on hyvin moniulotteinen käsite, jota on tutkittu paljon, mutta jonka tutkimuksessa on myös ongelmia mm. tuen subjektiivisen luonteen takia (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 55). Sosiaalinen tuki voidaan määritellä vuorovaikutukselliseksi toiminnaksi, jossa ihmiset sekä antavat että saavat tukea (Gothoni 1990, 11). Tuessa on siten oleellista yksilön ja ympäristön vuorovaikutus sekä yhteistoiminta. Sosiaalisessa tuessa on myös monia muotoja, joista pääkohdiksi voidaan

mainita konkreettinen/aineellisen, henkinen sekä tiedollinen tuki (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 56-57; Kumpusalo 1991, 14). Tuen antajia on monia, mutta tärkeimmäksi tuen antajaksi voidaan tutkimusten perusteella todeta yksilön pysyvimmät ihmissuhteet, kuten perhe ja muut läheiset ihmiset (Kinnunen 1998, 77-78). Sosiaalisen tuen vaikutusta on tutkittu myös hyvin paljon. Sosiaalinen tuki vaikuttaa myönteisesti ihmisen terveyteen sekä auttaa yksilöä selviytymään vaikeista elämäntilanteista. (Tarkka 1996, 16-17.) Sekä auttaja että autettava yhdessä vaikuttavat sosiaalisen tuen tehokkuuteen ja sen vaikuttavuuteen (Kumpusalo 1991, 16-17).

3.2 Kriisiteoria

Freud laajensi trauman käsitettä mielen ongelmiin. Trauma voidaan määritellä voimakkaaksi tapahtumaksi, johon ihminen ei pysty vastaamaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Traumalla on voimakas, äkillinen sekä pitkään jatkuva vaikutus yksilöön. Freudin mukaan psyykkinen trauma on kokemus, jossa mieli joutuu lyhyessä ajassa vastaanottamaan ärsyketulvan, joka on liian voimakas käsiteltäväksi tavanomaisin keinoin ja joka sen tähden johtaa pysyviin energiatoiminnan häiriöihin. (Ks. Freud 1916-17.) Psyykkinen kriisi voidaan myös määritellä tilanteeksi, joka uhkaa yksilön fyysistä olemassaoloa, turvallisuutta sekä sosiaalista identiteettiä tai perustarpeita. Tämä määritelmä ei pidä sisällään ns. kehityskriisejä. (Cullberg 1982, 7.)

Jokainen ihminen kokee elämänsä aikana traumaattisia asioita, jotka voivat johtaa psyykkiseen kriisiin. Yksilö voi joutua kriisiin, kun aikaisemmat kokemukset ja opitut tavat eivät auta häntä selviytymään tilanteesta. Kriisissä psyykkistä tilaa kuvaa tasapainottomuus ja sekasorto. Kriisitilanteessa myös elämän jatkuvuus kyseenalaistuu. Arjen kriisejä ovat erilaiset elämänmuutokset, esimerkiksi perhedynamiikan ja koostumuksen muutos, mm. lapsen huostaanotto. (Jokinen 2004, 2-3.) Psyykkisessä kriisissä voidaan nähdä neljä, toisiinsa läheisesti liittyvää näkökulmaa, jotka on hyvä ottaa huomioon kriisityössä. Nämä neljä näkökulmaa ovat ulkoinen tapahtuma, sen merkitys ihmiselle, reaktiot, joita tapahtuma tuottaa ihmisessä sekä muiden vuorovaikutus kriisiin joutuneen ihmisen kanssa. (Cullberg 1982, 7.)

Kriisityö nähdään lyhytkestoiseksi ja tavoitteelliseksi, kokonaisvaltaiseksi auttamiseksi, jossa on mukana ihmisen lähiverkosto. Kriisityössä ihmisen ja hänen läheistensä kohtaaminen vaatii erityisosaamista sekä tilanteen arviointia ja toimenpiteiden määrittelyä. (Lindholm 1999, 65.)

Lyhytkestoisia kriisiapuja ovat defusing ja debriefing. Defusingissa käydään välittömästi traumaattisen tilanteen jälkeen tapahtumat läpi. Debriefingissa otetaan käsittelyyn myös tilanteen aiheuttamat tunnetekijät. (Jakobson ym. 1995, 65-66.) Aina psyykkinen ensiapu ei kuitenkaan ole riittävä tuki, vaan kriisi voi johtaa jatkuvaan stressitilanteeseen (Murtomaa ym. 1998, 18). Tällöin tarvitaan pidempiaikaista tukea ja apua, varsinkin kriisin myöhemmissä vaiheissa (Jakobson ym. 1995, 64).

3.2.1 Kriisin vaiheet

Traumaattisen kokemuksen käsittelyssä on neljä eri vaihetta: psyykkinen sokki, reaktiovaihe, työstämis- ja käsittelyvaihe sekä uudelleen orientoitumisen vaihe. Traumaattisen tilanteen jälkeen voi järkytys olla niin suuri, että psyyke suojautuu tiedolta, jota se ei pysty vastaanottamaan eikä kestämään. Tämä on tunnusomaista sokkivaiheessa olevalle ihmiselle. Reaktiovaiheessa ihminen tulee tietoiseksi tapahtuneesta, ja samalla tunteet voivat olla hyvinkin voimakkaita. Työstämisvaiheessa ihminen kääntyy sisäänpäin ja traumaattista tilannetta työstetään omassa mielessä. Tälle vaiheelle ovat tyypillisiä muisti- ja keskittymisvaikeudet. Koska tarkkaavaisuus on suuntautunut traumaattisen kokemuksen käsittelyyn, vain osa normaalista tarkkaavaisuudesta on käytettävissä. Vasta viimeisessä vaiheessa ihminen pystyy vähitellen hyväksymään tapahtuneen, antamaan tilaa surulle ja luopumiselle sekä suuntautumaan kohti tulevaisuutta. (Saari 2000, 41-68.)

Rutter (1990, 33-36) on jakanut vanhempien suhtautumisen lapsen huostaanottoon neljään vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on järkytys, toinen vaihe on vastaan paneminen, kolmas vaihe epätoivo ja neljäs vaihe sopeutuminen. Huostaanottotilanteessa ihmiset saattavat olla sokissa. Sokkivaiheessa puhe ei välttämättä mene perille. Tärkeintä tuolloin onkin olla vain lähellä kuuntelemassa ja lohduttamassa. Puhumisen aika tulee vasta myöhemmin. (Taskinen 2005, 25.) Vanhemmat eivät järkytyksestä johtuen pysty reagoimaan normaalisti ympäristöön, eivätkä he välttämättä käsitä, mitä on tapahtunut. Vanhempien ajatukset ovat jatkuvasti lapsessa, ja he ovat huolissaan siitä, pidetäänkö lapsesta hyvää huolta. (Jokinen 2004, 11.) Tämä vaihe voi kestää parista päivästä muutamaan viikkoon (Rutter 1990, 33).

Järkytyksen mentyä ohi vanhemmat kokevat surua ja suuttumusta. Vanhemmilla voi esiintyä erilaisia oireita, kuten ruokahaluttomuutta, ylensyöntiä, nukahtamisongelmia, alkoholin liikkakäyttöä, fyysisiä kipuja jne. Vanhemmat ovat vihaisia monille ihmisille; sosiaalityöntekijöille,

perhehoitajille, tuomioistuimille ja jopa täysin vieraille ihmisille. Myös itseviha saattaa olla suuri. Vanhemmat voivat käydä läpi yhä uudestaan mielessään sitä, minkä olisi voinut tehdä toisin. Vanhemmat voivat tuntea vihaa myös itse lasta kohtaan ajatellen, että tämä oli hankala ja vaikea tahallaan. (Rutter 1990, 34.) Myös syyllisyyden tunteet ovat vahvat, minkä seurauksena vanhempi voi vältellä lastaan ja sijaishuollon työntekijöitä. Viha ja syyllisyyden tunteet vaikuttavat vanhemman tapaan toimia ja kohdata muita ihmisiä. (Jokinen 2004, 11.)

Työstämis- ja käsittelyvaiheen alettua epätoivo saattaa nousta pinnalle, kun vanhemmat ymmärtävät, että tilanne ei muutu paremmaksi, vaikka sitä vastustaisikin. Epätoivon tunne voi musertaa ja lamaannuttaa vanhemman täysin. Vanhemmat voivat kokea, että millään ei ole mitään väliä. Epätoivo voi kasvaa jopa niin suureksi, että vanhempi voi harkita itsemurhaa. (Jokinen 200, 11.) Vanhempi voi masentua, ja arvottomuuden ja kelvottomuuden tunteet ovat tavallisia. Jos vanhempi on ollut yksinhuoltaja eikä muita lapsia ole, vanhemman olo voi tuntua hyvin yksinäiseltä. Ilman lasta/lapsia voi olla vaikea tietää, kuka on ja kuinka ajan käyttää, kun arkipäivä on muuttunut radikaalisti. Tyhjyyden tunteet saattavat vallata mielen. Toiset taas tuntevat syyllisyyttä siitä, että elämä on helpottunut huostaanoton myötä. (Rutter 1990, 35.)

Kun vanhempi alkaa pikkuhiljaa hyväksyä asian, tilanne nähdään realistisemmin, ja vanhempi on valmiimpi yhteistyöhön ja avun vastaanottamiseen (Jokinen 2004, 11). Lasta kaivataan ja ikävöidään edelleen, mutta vanhempi kykenee kiinnittämään huomionsa myös muihin asioihin, kuten työhön, asuntoon, muuhun perheeseen jne. Tärkeäksi vanhemmalle tulee se, että hän noudattaa sovittuja tapaamisia lapsen kanssa. Vanhempi alkaa ymmärtämään myös sen, että sekä hän että lapsi tarvitsevat myös muita ihmissuhteita. Vanhemmat saattavat myös huomata sen, että heillä on enemmän voimia ja tarmoa lapsen kanssa olemiseen. (Rutter 1990, 36.) Vaikka vanhemmat ymmärtäisivät huostaanoton tarpeellisuuden, ei menetyksestä aiheutuvaa surua voida välttää. Kriisin ja menetyksen alkuvaiheen tuki voi lyhentää suruaikaa ja myös helpottaa yhteistyötä vanhempien kanssa. (Kähkönen 1991, 33.)

3.2.2 Kriisin kohtaamisen haaste ja auttaminen

Traumaattisen ja vaikean asian kohtaaminen on haaste myös työntekijöille eikä vain asiakkaille, joille traumaattinen asia konkreettisesti tapahtuu. Sosiaalityöntekijä joutuu kohtaamaan asiakkaidensa tuskaa ja kärsimystä, ja vaikeiden asioiden kohtaaminen aiheuttaa stressiä myös

viranomaisille. Viranomaiset voivat altistua myös uhkaaviin tilanteisiin, mikä osaltaan lisää työntekijän stressiä. Viranomaisen ei välttämättä ole helppoa kohdata omia ahdistuksen tunteitaan, varsinkin jos kärsivänä osapuolena on pieni ja avuton lapsi. Työntekijän stressiä lisää myös se, jos työtehtävä on pitkäkestoinen, erityisen rasittava sekä johtaa epäonnistumiseen. (Saari 2000, 275-277.) Huostaanotto ja siihen päätyminen saattavat olla pitkäkestoisia ja rasittavia, ja tietyllä tasolla se voidaan nähdä epäonnistuneeksi ratkaisuksi, jos ajatellaan, että avohuollon tukitoimien olisi pitänyt auttaa perhettä.

Stressaavat työtilanteet voidaan kokea traumaattisina, vaikka työntekijä olisikin kokenut ja pätevä työssään. Työn stressaavuutta lisää myös yksittäiset tapahtumat, jotka voivat olla yksilöllisistä syistä tai erityislaatuisuuden vuoksi hyvin traumaattisia kokemuksia, esimerkiksi lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Työntekijää auttaa vaikeiden tilanteiden kohtaamisessa kokemus, koulutus, valmentautuminen ja ammattirooli. Näistä seikoista huolimatta työntekijä voi suojautua traumaattisista tilanteista ei-toivotuillakin keinoilla. Eräs paljon käytetty suojautumiskeino on kokemusten etäistäminen, joka johtaa kyynisyyteen työssä ja myös yksityiselämässä. Ihminen ei pysty kokemaan empatiaa asiakkaita ja omaa perhettä kohtaan, ja tämä lisää myös uhrien traumaattisia kokemuksia, sen sijaan että he saisivat apua ja tukea. (Saari 2000, 276-278.)

Traumaattisesta tilanteesta johtuvan psyykkisen stressin ehkäiseminen ja lieventäminen on psykososiaalista tukea ja erilaisia palveluita. Psykososiaalinen tuki ja palvelut voidaan jakaa karkeasti kolmeen toimintakenttään: psyykkiseen huoltoon, esimerkiksi ensihoito, terapiat jne, sosiaalityöhön ja kirkon henkiseen huoltoon. Sosiaalityöhön ja sen palveluihin kuuluvat materiaallinen apu, huoltotoiminnat, perheiden ja erityisryhmien asiat sekä sosiaalisen verkoston ja yhdyskunnan tuki. Sosiaalinen turvallisuus vaikuttaa psyykkiseen hyvinvointiin, ja siten onkin tärkeää tukea ja aktivoida kriisitilanteissa ihmisten lähiverkostoja. Arkirutiineista selviytymiseen voidaan tarvita myös konkreettista tukea sekä mahdollisuutta tulla kuulluksi. (Murtomaa ym. 1998, 12-13.) Tärkeää on se, että asianomaiset saavat puhua tilanteestaan niin, että heitä myös kuunnellaan. Kuuntelussa aktiivisuus ja empaattisuus ovat oleellisia seikkoja. (Dyregrov 1994, 71-72.)

Tuettaessa huostaanottokriisissä olevaa perhettä on hyvä muistaa, että ihminen itse on oman itsensä paras asiantuntija. Kriisissä olevaa kannustetaan löytämään ja hyödyntämään omat, itselle parhaat selviytymiskeinot sekä tuen ja avun muodot. ”Tunteiden tunnistaminen, ymmärtäminen ja purkaminen sekä kriisitilanteen kohtaaminen, hyväksyminen ja läpikäyminen ovat jokaisen

kohdalla selviytymistä eteenpäin vieviä keinoja ja tie selviytymiseen.” Sokkivaiheessa on hyvä muistaa, että kriisissä olevaa ei jätetä yksin. Reaktiovaiheessa on tärkeää se, että ihminen saa puhua kokemastaan ja ilmaista niitä tunteita, jotka liittyvät koettuun asiaan. Tunteiden (myös ns. kiellettyjen) hyväksyminen on tärkeää. Työntekijän tehtävänä on ottaa vastaan asiakkaan tunteet, eläytyä hänen tilanteeseensa ja ymmärtää häntä. (Jokinen 2004, 13-15.)

Kriisissä oleva ihminen voi herättää työntekijässä monenlaisia tunteita, sekä auttamisen halua että vastenmielisyyttä ja tilanteesta pakenemisen halua. Kriisitilanteessa auttajalta kysytäänkin hyvää itsetuntemusta. Työntekijän elämäkokemus ja sen hetkinen elämäntilanne vaikuttavat siihen, kuinka työntekijä pystyy identifioitumaan asiakkaan tilanteeseen. Liiallinen tai liian vähäinen identifikaatio voi haitata autettavan kohtaamista ja hänen tilanteeseensa eläytymistä. Työntekijän pitäisi olla valmis kuuntelemaan sekä kestäämään asiakkaan vaativaa, syyttelevää sekä regressoitunutta kontaktia. Toisaalta työntekijä voi antaa asiakkaalle myös ”sijaistoivonsa”, joka voi auttaa asiakasta uudelleensuuntautumisessa ja toivon näkemisessä. (Jokinen 2004, 15.)

3.2.3 Tiedottamisen haaste

Tiedottaminen on erityisen tärkeää kriisitilanteissa. Ihmisillä on suuri tiedon tarve ja epätietoisuus sekä epävarmuus luovat voimakasta ahdistusta. Jatkuva tiedottaminen luo turvallisuudentunnetta ja uskoa siihen, että tilanne on hallinnassa. Ihmisten on saatava tietää, mistä erilaisia palveluita saa, kuka vastaa tilanteen hoitamisesta jne. Tiedottamisessa myös viranomaisten tiedonvaihdon tärkeys korostuu. (Murtomaa ym. 1998, 15.) Ilman sujuvaa viranomaisyhteistyötä tiedottaminen kärsii ja saattaa luoda asiakkaalle tunteen siitä, että hän ei ole saanut riittävästi informaatiota tapahtuneesta. Dyregovin (1994, 70) mukaan traumaattisen kokemuksen kokeneille ihmisille on psykososiaalisessa tuessa kerrottava tarkkaan, mitä tapahtuu. Tieto vähentää ahdistusta, vaikka uutiset eivät olisikaan hyviä.

Asiakkaille on hyvä kertoa traumaattisen tilanteen jälkeen ilmenevistä, tavallisista suru- ja traumareaktioista, joita saattaa esiintyä kriisin eri vaiheissa. Yleisluonteinen tiedottaminen asiasta valmistaa paremmin kohtaamaan tällaiset reaktiot niin, etteivät ne tule täytenä yllätyksenä. Tieto ahdistusreaktioista, keskittymisvaikeuksista jne. auttaa kriisissä olevaa tunnistamaan, kohtaamaan ja tulemaan toimeen kyseisten reaktioiden kanssa sekä työstämään niitä niin, että asiakas pääsee tunteiden käsittelyssään eteenpäin. Erityisen tärkeää on myös muistaa käsitellä lasten reaktioita

tilanteeseen ja sitä, kuinka niihin pitäisi suhtautua. Varsinkin aikuisten peittelyt ja kiellot voivat aiheuttaa lapsille emotionaalisia ongelmia. (Dyregrov 1994, 111, 123.)

3.3 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain 2 §:ssä todetaan, että lastensuojelun tarkoitus on mm. turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeelliseen ympäristöön sekä tasapainoiseen kehitykseen. Näitä oikeuksia turvataan vaikuttamalla kasvuoloihin, tukemalla huoltajia kasvatustehtävässä ja toteuttamalla yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelua. (LSL, 2 §.) Lain keskeisin käsite on perhe- ja yksilökohtainen lastensuojelu. Suojelun keskiössä on perhe ja erityisen huomion kohteena lapsi/lapset. (Mikkola 2004, 77.) *”Perhe- ja yksilökohtaisessa lastensuojelussa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu sekä tuettava lapsen vanhempien ja muiden lasta hoitavien henkilöiden kasvatusmahdollisuuksia lapselle suotuisten kasvuolojen vakiinnuttamiseksi.”* (LSL, 9 §.) Lastensuojelu lähtee siis lapsen tarpeista ja sen päämääränä on kuntouttaa ja integroida niin lapsi kuin koko perhe muiden joukkoon (Mikkola 2004, 77).

Laissa on tyypitelty annettava tuki kolmeen kohtaan: avohuollon tukitoimiin, sijaishuoltoon sekä jälkihuoltoon (Mikkola 2004, 77). Tilanteissa joissa vanhemmat eivät pysty avohuollon tukitoimienkaan avulla lapsistaan huolehtimaan, lapsella on oikeus yhteiskunnan huolenpitoon eli huostaanottoon. Lastensuojeluasetuksessa (4 §) todetaan huostassa sekä avohuollossa olevien lasten ja heidän vanhempiansa olevan oikeutettuja tukeen ja apuun: *”Huostaanotettua tai avohuollon tukitoimena sijoitettua lasta koskevaan huoltosuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijoituksen tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen ja häntä hoitaville ja kasvattaville henkilöille sekä se, miten yhteistoiminta ja yhteydenpito lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutetaan ja se, miten jälkihuolto toteutetaan.”* (LSA, 4 §.)

Jälkihuollon tarkoituksena on kohdistaa avohuollon tukitoimia sekä lapseen/nuoreen että koko hänen perheeseensä, kun huostaanotto lakkaa (Mikkola 2004, 77-78). Apu ja tuki eivät siten rajoitu vain aikaan ennen huostaanottoa tai sen voimassaoloaikaan. Lapsilla, kuten myös heidän vanhemmillaan on oikeus saada tukea ja apua myös sen jälkeen kun huostaanotto päättyy: *”Sijaishuollon päättymisen jälkeen sosiaalilautakunnan on aina järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto tukemalla sijaishuollossa ollutta lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin 3 luvussa*

sekä 13, 14 ja 24 §:ssä on säädetty. Tämä velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta.” (LSL, 34 §.)

3.3.1 Huostaanotto ja sen edellytykset

Huostaanotto on lastensuojelun viimesijainen ja myös rankin toimenpide, jossa puututaan voimakkain ottein asiakkaiden itsemääräämisoikeuteen sekä elämään. Lastensuojelun ammattilaisilla on lastensuojeluasian vireilletulon jälkeen velvollisuus tarkastaa ja selvittää lapsen ja perheen tilannetta sekä elinolosuhteita. Lastensuojelulain 16 § asettaa kolme edellytystä huostaanottamiselle. Edellytykset ovat toisiaan täydentäviä eivätkä siten vaihtoehtoisia. Kaikkien kolmen edellytysten on täytyttävä samanaikaisesti. Jos edellytykset täytyvät, sosiaalilautakunnalla tai vastaavalla elimellä on velvollisuus huostaanottaa lapsi ja järjestää hänelle sijaishuolto. (Tuori 2004, 482.)

Edellytykset huostaanottoon sekä sijaishuoltoon ovat lastensuojelulain 16 §:n mukaan seuraavat: ”Sosiaalilautakunnan on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, 1) jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään, 2) jos 4 luvussa tarkoitetut toimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, ja 3) jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.” (LSL, 16 §.)

Ensimmäinen kohta edellyttää huostaanoton tarvetta, joka liittyy lapsen kasvuolosuhteisiin tai hänen omaan käyttäytymiseensä. ”Kasvuolosuhteisiin liittyvä tarve on määritelty puutteellisesta huolenpidosta tai muista kodin olosuhteista aiheutuvaksi vakavaksi uhaksi lapsen terveydelle tai kehitykselle.” Huostaanoton tarve voi tulla myös silloin, kun lapsi itse omalla käyttäytymisellään vakavasti vaarantaa kehitystään tai terveyttään. Huostaanoton edellytyksenä on myös avohuollon epätarkoituksettomuus, mahdottomuus tai riittämättömyys. Avohuollon toimenpiteet eivät kuitenkaan ole välttämätön ehto huostaanotolle, esimerkiksi kiireellinen huostaanotto voi olla myös ensimmäinen lastensuojelutoimi. Kolmas edellytys pitää sisällään lapsen edun. (Tuori 2004, 482-484.)

Huostaanotetun lapsen huolto siirtyy sosiaalilautakunnalle: ”Kun lapsi on otettu sosiaalilautakunnan huostaan, sosiaalilautakunnalla on huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta. Sosiaalilautakunnan tulee kuitenkin pyrkiä yhteistoimintaan lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kanssa.” (LSL, 19 §.) Sosiaalilautakunnalla tai sijaishuollon laitoksen johtajalla on myös oikeus päättää lapsen ja tämän vanhempien ja muiden läheisten henkilöiden yhteydenpidosta. (LSL, 19 § 2.mom., 24 §, 25 §.) Huostassapito on lopetettava, kun Lastensuojelulain 16 §:n mukaista huostassaoloa ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, jollei lopettaminen ole vastoin lapsen etua. Lapsen edussa täytyy ottaa huomioon sijaishuollon kesto, lapsen ja sijaishuollon suhteen laatu sekä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssakäyminen. Huostassapito lakkaa lapsen tullessa täysi-ikäiseksi tai solmiessa avioliiton. (LSL, 20 §.)

3.3.2 Huostaanoton laatukriteerit

Huostaanottoa ja sen vaikuttavuuden laatua voidaan arvioida kolmella kriteerillä. Nämä kriteerit ovat lapsen etu, laillisuus-kriteerit sekä asianomaisten subjektiivinen kokemus. Lastensuojelun toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia, sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä. Lapsen edun mukaista on, että sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä hänen kehityksensä edistyy ja lastensuojelun toimenpiteet poistavat kehityksen esteitä. Lyhyen tähtäimen onnistumisen kriteereitä ovat mm. lapsen rauhoittuminen ja koulunkäyntiin keskittyminen. Pitkän tähtäimen kriteeri on lapsen kasvaminen tasapainoiseksi aikuiseksi, joka pystyy työntekoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Huostaanotto voidaan katsoa onnistuneeksi, jos sillä kyetään katkaisemaan sukupolvien yli ulottuva huono-osaisuus. (Taskinen 2005, 16.)

Huostaanotto-prosessissa tulee koko ajan noudattaa lastensuojelulain säädöksiä. Asianosaisten oikeusturvaan on kiinnitettävä huomiota prosessin eri vaiheissa. Asianosaisia tulee kuulla ja heitä tulee informoida eri päätöksistä sekä suunnitelmista. Jos on mahdollista, toimenpiteet tulisi tehdä asianosaisten kanssa yhteisymmärryksessä. Asiakirjoilla on tietyt määrämuodot, ja asiakkailla on oikeus tutustua niihin. Päätökset tekee toimivaltainen elin tai henkilö, ja ne tulee tehdä kirjallisesti. Huostaanotto-prosessi tulee tehdä myös lainmukaisissa aikarajoissa. Lapsen vanhemmilla säilyy huostaanoton aikanakin tietyt oikeudet päättää oman lapsensa tietyistä asioista. (Taskinen 2005, 16, 53.) (Ks. liite 1. Huoltajien oikeudet huostaanoton aikana.)

Subjekttiivisen kokemuksen kriteeri on vaikein ja haastavin laatukriteeri. Subjekttiiviseen kokemukseen liittyy vahvasti asianosaisten tunteet. Huostaanotto voi aiheuttaa voimakkaitakin tunteita sekä ristiriitoja. Asianosaisten tulisi kuitenkin saada kokea, että heitä on kuunneltu, kuultu ja ymmärretty heitä itseään koskevassa, tärkeässä asiassa. Mahdollisuuksien mukaan pitäisi asiakkaita saada yhteistyöhön suunnittelemaan ja hyväksymään sijoitus, huoltosuunnitelma jne. Asiakkaiden ihmisarvoa ei saa myös loukata, vaan heitä tulee kohdella asiallisesti ja sosiaalityön ammattitaidolla. Tärkeää on huomioida asiakkaan kriisitilanne, joka vie hänen voimavarojaan ja kaventaa mm. tiedon vastaanottokykyä. (Taskinen 2005, 16-17.)

3.3.3 Tilastotietoja huostaanotoista

Taulukko 1. Huostaanotetut sekä sijoitetut lapset tai nuoret Suomessa (Lähde: Stakes, Tilastot ja rekisterit, Lapsuus ja perhe, Lastensuojelu 2005).

Vuosi	Huostaanotetut	Huostaanottojen kasvu prosentteina (%)	Kaikki kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset tai nuoret	Sijoitettujen kasvu prosentteina (%)
1995	6384		10 950	
1996	6 501	1,8	11 366	3,8
1997	6 777	4,2	11 828	4,1
1998	6 804	0,4	11 973	1,2
1999	6 937	2,0	12 286	2,6
2000	7 314	5,4	12 851	4,6
2001	7 489	2,4	13 509	5,1
2002	7 968	6,4	14 166	4,9
2003	8 372	5,1	14 357	1,3
2004	8 732	4,3	14 786	3,0
2005	9162	4,9	15 160	2,5

Sijoitettujen lasten ja nuorten kokonaismäärä on kasvanut viime vuosina 2 - 5 prosentin vuosivauhtia. Vuonna 2005 kaikista alle 18 -vuotiaista lapsista ja nuorista yksi prosentti oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Huostaanotettujen lasten ja nuorten määrä on myös koko Suomessa kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kasvuvauhti on vaihdellut 0,4 %:sta - 6,4 prosenttiin. (Stakes, Tilastot ja rekisterit, Lapsuus ja perhe, Lastensuojelu 2005. Ks. taulukko 1.)

Taulukko 2. Huostaanotetut lapset tai nuoret Tampereen kaupungissa (Lähde: Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 2004-2005, 86).

Vuosi	Varsinaisia huostaanottoja	Kiireellisiä huostaanottoja	Yhteensä	Huostaanottojen kasvu/lasku prosentteina (%)
2000	48	101	149	
2001	30	102	132	- 11,4
2002	51	127	178	34,8
2003	31	120	151	- 15,2
2004	63	182	245	62,3
2005	81	202	283	15,5

Tampereen kaupungissa kaikkien huostaanotettujen lasten ja nuorten lukumäärä näyttää vaihtelevan hyvinkin paljon viimeisten vuosien aikana. Vuosina 2001 ja 2003 huostaanottojen määrä oli laskenut yli kymmenen prosenttia molempina vuosina. Sen sijaan vuonna 2004 huostaanottojen lukumäärä on noussut rajusti, peräti noin 62 prosenttia. Kiireelliset huostaanotot ovat kasvaneet tasaisesti, lukuunottamatta vuotta 2003, jolloin kiireellisten huostaanottojen määrä väheni edellisvuodesta seitsemällä. Varsinaisten huostaanottojen lukumäärä on sitä vastoin vaihdellut enemmän. (Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 2004-2005, 86. Ks. taulukko 2.)

4 Aikaisemmat tutkimukset

Huostaanotettujen lasten vanhemmat eivät ole suosittu tutkimusaihe. Tutkimuksia tukemisesta ennen huostaanottoa löytyy, mutta tutkimukset tuesta ja avusta huostaanottohetkellä ja huostaanoton jälkeen ovat vähäisiä. Viime aikoina on kuitenkin alettu yhä enemmän huomioimaan huostaanottotilanteessa biologista perhettä. Katsotaan, että vanhempien pitäisi saada enemmän osallistua huostaanotettujen lastensa elämään. Lasten ja vanhempien yhteydenpito nähdään tärkeäksi, jota pitäisi tukea ja auttaa. (Ks. Kähkönen 1991.) Asian huomioimiseen on voinut vaikuttaa myös se, että huostaanotettujen lasten vanhemmat ovat tulleet yhä tietoisemmiksi omista oikeuksistaan, ja näin he osaavat myös vaatia enemmän tukea ja apua itselleen. Sosiaalityön sekä yhteiskunnan oikeudellistuminen vaikuttavat siihen, että vanhemmat ovat enemmän tietoisia omista oikeuksistaan.

4.1 Biologisten vanhempien tilanne

Sosiaalityön lehdessä Sosiaaliturvassa on vuosien mittaan kirjoitettu huostaanotettujen lasten vanhempien tilanteesta. Aihe on siis enenevässä määrin otettu huomioon myös alan keskusteluissa. Sosiaaliturvan lehdessä (3/1999) huostaanotettujen lasten vanhempien tukiyhdistyksen aktivisti

Sirkka Säteri kertoo, että vanhemmat eivät ole saaneet ajoissa sellaista apua, jota he olisivat tarvinneet. Apukeinoiksi Säteri mainitsee jotain pieniäkin asioita, kuten harrastusten tukeminen. Säteri painottaa myös ongelmien huostaanottoa lasten sijaan. Hänen mielestään asiakkaille pitäisi tehdä selväksi ne ongelmakohdat, jotka sosiaalityöntekijä näkee sekä miten asioiden pitäisi perheessä muuttua huostaanoton välttämiseksi. Yhdistyksen toiveena on, että asiakkaat ja sosiaalityöntekijät tekisivät yhdessä sopimuksen, jossa määriteltäisiin huostaanoton kesto sekä vanhempien ongelmien hoitoaikataulu. (Saarinen 1999, 16.)

Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti *Socius* (1/2001) kertoo Jyväskylään perustetusta huostaanotettujen lasten vanhempien yhdistyksestä, jonka pyrkimyksenä on tukea biologisia vanhempia sekä lisätä vuoropuhelua biologisen kodin, sosiaalitoimen sekä sijaisperheen välillä. Sosiaalityöntekijä Merja Pekkanen on käytännössä tehnyt kyseistä työtä toimien tulkkina eri osapuolten välillä. (Kaisanlahti 2001, 8.) *Sosiaaliturvan* (9/2006) lehdessä puolestaan varatuomari Leena Ikonen on sitä mieltä, että huostaanoton vaikutuksia sekä lapsen että perheeseen pitäisi tutkia sekä huostaanoton vaikutuksia esimerkiksi työpoissaoloihin sekä mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Ikonen on sitä mieltä, että vanhemmille pitäisi tarjota ohjausta, vertaisryhmiä, erilaisia konkreettisia tukitoimia kuten virkistys- ja lomatoimintaa, siivousapua ja tukiperheitä. (Ikonen 2006, 12.)

Ikonen kyseenalaistaa myös syyllistämisen kulttuurin lastensuojelutyössä. Hänen mukaansa vanhempien syyllistäminen heikentää vanhempien luottamusta sosiaalitoimintaan kohtaan. Sen tähden voidaan kysyä, pystyykö sosiaalitoimi tarjoamaan sellaisia tukitoimia, joihin vanhemmat ja perheet voisivat luottaa. Ikonen mukaan mm. erilaiset, hyvää tarkoittavat hankkeet vain lisäävät viranomaisvaltaa, kun perheestä kerätään yhä enemmän tietoa, jota voidaan tarvittaessa myöhemmin käyttää perhettä vastaan tukemaan huostaanoton perusteita. Hankkeiden sijasta Ikonen mukaan kaivataan tositoimia, vilpittömää auttamisen halua ja tahtoa sekä täydellistä suunnanmuutosta. (Ikonen 2006, 13.) Mitä nämä tositoimet sekä täydellinen suunnanmuutos tarkoittaisivat ja olisivat, sitä Ikonen ei kirjoituksessaan mainitse.

Andersson (1989, 28) on tutkinut Ruotsissa pienten lasten sijoitusta lastenkoteihin, vanhempien yhteydenpidon vaikutusta lapseen ja yleensäkin heidän selviytymistään sijoitettuna tai omaan biologiseen kotiin palautettuna. Anderssonin mukaan äitien tilanne huononi selvästi sen jälkeen kun päätös lasten sijoituksesta oli tehty tai kun lapset olivat muuttaneet sijaiskotiin. Päihteidenkäyttö lisääntyi ja kokonaistilanne huononi. Tämä tapahtui riippumatta siitä, yritettiinkö äitejä auttaa vai

ei. Äiteihin oli vaikea saada yhteyttä, mutta ajan myötä heidän tilanteensa oli yleensä parantunut tai vakiintunut. Haastateltujen äitien mukaan heidän päihteidenkäyttönsä oli lisääntynyt, he olivat epätoivoisia sekä sosiaalinen tilanne oli vielä pahempi kuin lasten asuessa kotonaan. Tästä tilanteesta kaikki ne äidit, jotka olivat yhteyttä pitäneet lapsiinsa, alkoivat suunnata katsettaan tulevaisuuteen ja hakea apua päihdeongelmaansa, hankkivat töitä/opiskelupaikan ja/tai kävivät säännöllisemmin katsomassa lastaan. (Andersson 1989, 154-155.)

Päivi Kähkönen (1994, 106-107) on tutkinut huostaanottoja asiakirja-aineistojen kautta. Hänen tutkimuksessaan, kuten myös muissakin tutkimuksissa, tuli esille biologisten vanhempien tilanteen huononeminen välittömästi huostaanoton jälkeen. Vanhempien ongelmat syventyivät ja kasaantuivat ja elämänmuutokset seurasivat nopeasti toisiaan. Muutokset eivät olleet niinkään ulkoisiin (esimerkiksi taloudellisiin) toimintaedellytyksiin liittyviä, vaan pikemminkin yksilö- ja perhetasolla olevia muutoksia. Vanhemmuus, mutta myös parisuhde, tuntuivat murtuvan huostaanoton myötä. Yksinhuoltajaäitien määrä kasvoi, ja itsemurhalla uhkailua tai sen yritystä oli joka kolmannella äidillä. Isät olivat yleisesti jääneet pois kuvioista avio- tai avoeron myötä, jolloin myös sosiaalitoimen kontaktit katkesivat helpommin lasten isiin kuin äiteihin.

Myös Hesslen (1988, 85, 93-101) tutkimuksessa tuli esille samanlaisia tuloksia. Hänen mukaansa perheiden elämäntilanteissa oli tapahtunut suuria muutoksia kaksi vuotta lapsen huostaanoton jälkeen. Ydinperheiden määrä oli vähentynyt huomattavasti, ja biologiset isät olivat kadonneet kuvioista. Perheet olivat myös sosiaalisesti hyvin eristäytyneitä. Noin 60% vanhemmista katsoi elämäntilanteensa huonontuneen. Puolet tutkimukseen osallistuneista vanhemmista suhtautuivat tulevaisuuteensa pessimistisesti, ja melkein 80% vanhemmista katsoi, että he eivät voineet vaikuttaa elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteensa. Vanhemmilla oli myös tyytymättömyyttä yhteiskunnalta saamaansa tukeen.

Vaikka biologisen perheen tilanne näyttää huonontuvan huostaanoton jälkeen, samalla kuitenkin sosiaalitoimen yhteydenpito näyttäisi vähenevän huomattavasti. Perhe tarvitsee paljon tukea huostaanoton jälkeen, mistä kertoo mm. huostaanotettujen äitien itsemurhariskiryhmään kuuluminen (Kekkonen ym. 1991, 48-49, 55). Biologisen perheen jälkihuolto asettaa haasteen sosiaalitoimelle. Kuinka vanhemmuutta voisi tukea, vaikka lapsi onkin sijaishoidossa? Ristiriita biologisten vanhempien ja huostaanoton tehneen sosiaalityöntekijän välillä saattaa olla suurikin, joten vanhempien tukemiseen tarkoitettut työntekijät olisi hyvä löytää muilta tahoilta, jotta rooliristiriidoilta vältyttäisiin. (Kähkönen 1994, 114.) Myöskään sosiaalityöntekijöiden resurssipula

ja työn kohdentaminen avohuollon tukitoimiin ja huostaanottojen tekemiseen ei välttämättä mahdollista työntekijöiden voimavarojen kohdistamista biologisten vanhempien tukemiseen.

Vaikka vanhempia pyrittäisiinkin tukemaan mahdollisuuksien mukaan lapsen huostaanoton jälkeen, voi vanhempien olla vaikea ottaa tukea vastaan taholta, joka on tehnyt huostaanotto- ja sijoituspäätöksen. Kaikilla vanhemmilla tulisi tästä huolimatta olla mahdollisuus saada pitkäkestoistakin tukea huostaanottokriisin läpikäymiseksi, voimavarojen löytämiseksi ja vahvistumiseksi sekä apua etävanhemmuuden rooliin. Sekä sosiaalityöntekijät että biologiset vanhemmat ovat molemmat yksimielisiä tuen ja avun tarpeellisuudesta. (Kujala 2003, 11.) Sinkkosen (2001, 176-177) mukaan lapselle on tärkeää se, että hän on saanut omilta vanhemmiltaan sisäisen luvan kiintyä sijaisvanhempia. Tämä on mahdollista, jos vanhemmat ovat hyväksyneet sijoituksen. Hyväksyminen ei merkitse kuitenkaan siteiden katkeamista lapseen. Biologiset vanhemmat voivat olla emotionaalisesti tärkeät vanhemmat, vaikka arkielämästä huolehtivatkin sijaisvanhemmat.

Lastensuojelulain 19 §:n mukaan sosiaalilautakunnan tulee tehdä yhteistyötä huostaanotetun lapsen vanhempien sekä muiden lapsen huoltajien kanssa. Myös yhteydenpito lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden tärkeiden ihmissuhteiden välillä on turvattava (LSL, 24 §). Vaikka yhteistyötä korostetaankin, biologiset vanhemmat jäävät kuitenkin yleensä taka-alalle huostaanoton jälkeen. Tästä johtuen myös huostaanotoista ja sijoituksista tulee yleensä pysyviä. Työskentely vanhempien kanssa saattaa jäädä vähäiseksi, koska tuloksetonta työtä heidän kanssaan on tehty jo paljon (Vård utom hemmet, ref. Palonen 1992, 22). Yhteydenpito ja suhteen säilyminen lapseen jää vanhempien varaan. Vanhemmille annetaan aikaa ”rauhottua” ja ”ottaa etäisyyttä tapahtuneeseen”. Tästä voi seurata vanhempien vetäytyminen ja syrjäytyminen. (Lindén 1982, 107.)

Ihalainen (1979, 19-20) on tutkinut, kuinka paljon sosiaaliviranomaiset ovat työskennelleet biologisen perheen kanssa lapsen huostaanoton jälkeen. Tutkimuksen mukaan vähän vajaa puolella kaikista perheistä ei ole ollut ollenkaan yhteistyötä sosiaaliviranomaisten kanssa. 34 prosentilla työskentely on ollut epäsäännöllistä, esimerkiksi kerran vuodessa. Vähän reilulla 10 prosentilla työskentely on ollut säännöllistä, joka on tarkoittanut tapaamista vähintään kerran kuussa. Vajaassa kuudessa prosentissa tapauksista vanhemmat olivat kuolleet. Tutkimuksessa oli myös eroteltu perhehoidossa ja laitoshoidossa olevien lasten vanhempien erot. Perhehoidossa olevien lasten vanhempien kanssa tehtiin vähemmän yhteistyötä kuin laitoshoidossa olevien lasten vanhempien

kanssa. Esimerkiksi perhehoidossa olevien lasten vanhempien kanssa ei ollut ollenkaan työskentelyä 58 prosentissa tapauksia, kun taas vastaava luku laitoshoidon puolella oli 34,5 %.

Yhteistyön ongelmat johtuvat monessa tapauksessa biologisten vanhempien kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta. Toisaalta jotkut vanhemmat vain yksinkertaisesti katoavat, jolloin heihin ei edes saada yhteyttä. Huostaanotto aiheuttaa paljon surua ja tuskaa niin lapsissa kuin vanhemmissakin. Tästä syystä vanhemmat voivat kieltäytyä yhteistyöstä ja tarjotusta tuesta. (Palonen 1992, 24.) Lastensuojelun asiakkaille vanhemmuus saattaa olla lähes ainoa autonominen alue elämässä, joten ei ole yllättävää, että sen menettäminen tuntuu kestämättömältä (Bardy 1989, 50). Myös lastensuojelun resurssien puute voi vaikeuttaa yhteistyötä biologisten vanhempien kanssa. Alueelliset erot voivat olla myös suuria Suomessa. Esimerkiksi Tampereen kaupungissa on yhteistyö biologisten vanhempien kanssa ratkaistu omalla työyksiköllä, Satamalla, joka on erikoistunut huostaanotettujen lasten asioiden hoitoon ja yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa huostaanoton jälkeen. Kaikilla pienillä paikkakunnilla ei ole tätä mahdollisuutta, vaan kunnassa olevat muutamat sosiaalityöntekijät tekevät kaiken mahdollisen työn.

Nykyisin perheet ovat myös hyvin moniongelmaisia ja siten myös lapset saattavat olla psyykkisesti hyvin häiriintyneitä ja vaikeahoitoisia. Riittävän ammattitaitoisia sijaisvanhempia on vaikea löytää, ja lapset voivat kokea montakin hylkäämistä, kun heidän sijoituspaikkansa vaihtuu monta kertaa. Lapsen tilanteeseen pitäisi puuttua aikaisemmin ja siten ennaltaehkäistä mahdollisia vaurioita sekä tehdä palaaminen mahdolliseksi omaan biologiseen perheeseen useammin kuin nykyisin. Palauttaminen kotiin edellyttää kuitenkin hyvin suunniteltua ja tehokasta työtä biologisen perheen parissa niin, että lapsen olisi turvallista palata takaisin omaan kotiinsa. Kaikki lapset eivät kuitenkaan voi palata takaisin omaan kotiinsa, ja vakiintunut ympäristö on siinä tapauksessa myös tärkeä turvata lapselle. (Palonen 1992, 26-27.)

Vanhempien syrjäytyneisyys näkyy mm. yhteydenpidon vähäisyytenä lapseen. Jos suunnitelmissa on lapsen kotiinpaluu vanhempiensa luokse, on selvää että vieraantumista ei saisi tapahtua. Pienten lasten kohdalla vieraantuminen tapahtuu hyvinkin nopeasti, isommat lapset ymmärtävät tilanteen jo vähän paremmin ja heillä saattaa olla omia mielipiteitä ja toiveita yhteydenpidosta. (Palonen 1992, 32.) Tutkimusten mukaan lapset, joilla on ollut hyvä kontakti vanhempiinsa huostaanoton aikana, ovat palanneet useammin kotiinsa kuin ne lapset, joiden suhde omiin vanhempiinsa on ollut huono (Vinterhed 1985, 142; Fanshel & Shinn 1978, 451). Fanshellin ja Shinnin (1978, 96-97) mukaan

kotiinpaluu tapahtui lähes kaksi kertaa useammin niillä lapsilla, joiden vanhemmat kävivät tapaamassa lapsiaan usein.

Yleensä lapselle ehtii kehittyä tunnesuhde omiin vanhempiinsa, ja lapsi on huolissaan omista vanhemmistaan, kun ei asu näiden luona (Palonen 1992, 89). Jos lapsi huomaa, että kukaan ei välitä hänen omista vanhemmistaan, voi seurauksena olla virhekäyttäytyminen omia, tulevia lapsia kohtaan (Björkman & Björkman 1987, 46). Lastensuojelu on koko perheen tukea, ja kaikki mikä tehdään perheen hyväksi, koituu myös lapsenkin hyväksi (Palonen 1992, 90). Perhekeskeinen toimintatapa on tullutkin yhä enemmän esille sosiaalityön keskusteluissa. Sen periaatteena on, että perheen elämäntilanne huomioidaan kaikissa heitä koskevissa ratkaisuissa. (Vainikainen 1990, ref. Kähkönen 1991, 66.) Perhekeskeisyyden ongelmana on kuitenkin perheenjäsenten kokemusten, tarpeiden ja voimavarojen erilaisuus (Bardy 1990, ref. Kähkönen 1991, 66).

Lausteen perhekuntoutuskeskuksessa tehdään perhetyötä yhdessä sijoitetun lapsen/nuoren ja hänen perheensä kanssa. Perhekeskeisessä työskentelyssä perusedellytyksenä on perheen ainutkertaisuuden hyväksyminen. Perhetyö alkaa perheen sen hetkisestä, vallitsevasta tilanteesta käsin. Työtä tehdään perheen ehdoilla ja perheen rooli on osa lapsen hoito- ja kasvatusprosessia, jossa lapsi on keskushenkilö. Yhteistyön tavoitteena on lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen turvaaminen. Perhetyössä kuunnellaan sekä vanhempia että lapsia. Vanhempien tunteiden eläytyvä kuunteleminen ja ymmärtäminen on keino auttaa vanhempia toipumaan huostaanoton kriisistä. Perhetyön tavoitteena on työliitto, joka tarkoittaa sijaishuollon henkilökunnan sekä vanhempien yhteistyötä lapsen asioiden hoidossa. (Klap 2005, 85-89.)

USA:ssa on kehitetty erilaisia tukiohjelmiä ehkäisemään lasten huostaanottoa tai suuntaamaan perheille tukea huostaanoton jälkeen, jotta lapsi voisi palata takaisin kotiinsa ja/tai yhteydet omiin vanhempiin säilyisi. Useimmat ohjelmat perustuvat kahteen periaatteeseen: suurimmalle osalle lapsista on parasta kasvaa omassa perheessään, jossa hän on ollut jäsenenä suurimman osan elämästään, ja ensisijaisesti perhe on sopiva yksikkö sosiaalipalveluille. (Bribitzek ja Verdieck 1988, ref. Kähkönen 1991, 68.) Tukiohjelmat on jaoteltu kolmeen lohkoon: 1) Kriisi-interventiomalliin, jossa palvelut viedään asiakkaan kotiin paremman saatavuuden ja mallioppimisen toivossa. Päämäärien asettelussa huomioidaan perheen olosuhteet ja asiakkaiden subjektiiviset näkemykset ongelmista. Mallissa pyritään huomioimaan tuen yhteensopivuus perheenjäsenten tarpeiden kanssa. (Nelson ym. 1990, ref. Kähkönen 1991, 68.)

2) Kotipesä-malli on periaatteiltaan samantyylinen kuin kriisi-interventiomalli, mutta interventioon käytetään enemmän aikaa. Palvelut viedään perheeseen, jotta asiakkaiden käyttäytymistä voidaan havainnoida heidän luonnollisessa ympäristössään, ja näin voidaan tarjota vaihtoehtoisia käyttäytymismalleja. Huomio on perheen kokonaisuudessa ja erityisesti perheen ja ympäristön vuorovaikutuksessa. Ohjelman päämäärä onkin kohentaa perheen ja ympäristön vuorovaikutusta. Myös kotipesä-mallissa perheenjäsenet osallistuvat aktiivisesti tilanteensa arviointiin ja päämäärien asettamiseen. (Nelson ym. 1990, ref. Kähkönen 1991, 68-69.)

3) Perheenhoito-mallin lähestymistapa on perheterapeuttinen, ja se voidaan toteuttaa myös perheen kodin ulkopuolella. Prosessi koostuu kolmesta vaiheesta: tilanteen arvioimisesta, hoidosta sekä hoidon päättämisestä. Hoito sisältää perhehaastattelun, jossa arvioidaan perheen rakennetta ja kommunikaatiomalleja sekä päätöksentekotaitoja. Eri mallien kesto vaihtelee muutamasta kuukaudesta noin vuoteen. Myös seuranta-aika vaihtelee paljon. Tulokset ovat olleet positiivisia (Nelson ym. 1990, ref. Kähkönen 1991, 69), ja tukiohjelmista onkin tullut USA:ssa sijaishuollolle vaihtoehto. Erilaisten tukiohjelmien yhteinen päämäärä on perheen elämäntilanteen vakauttaminen, ongelmanratkaisu- ja selviytymistaitojen parantaminen sekä perheen kannustaminen itsenäiseen toimintaan (Compher 1983, 360; Garland 1987).

Biologisten vanhempien tilanne voidaan nähdä kahdesta eri suuntauksesta käsin. Toinen suuntaus korostaa perheen jäsenten psykologista dynamiikkaa, kun taas toinen suuntaus korostaa ympäristötekijöitä, esimerkiksi taloudellista ja sosiaalista tukea, kotipalveluita jne. Ympäristötekijöiden huomioiminen ja resurssien tarjoaminen ns. riskiperheille näyttäisi ehkäisevän huostaanottoa ja edesauttavan positiivista kehitystä. (Sinanoglu 1981; Terpstra 1987, ref. Kähkönen 1991, 67.) Perheen voimavarojen havaitseminen ja niiden esilletuominen on hyvä alku työskentelylle. Oleellista on myös tukiverkkojen hyödyntäminen ja yhteistyötahojen koordinoiminen, niin että monipuolinen apua ja tuki saadaan taattua. (Sinanoglu 1981; Lahti ja Dvorak 1981; Persson 1984, ref. Kähkönen 1991, 67.)

4.2 Hyvä huostaanotto?- selvitys

Riitta Laakso (1998, 7-41) on tehnyt selvityksen pakkohuostaanotettujen lasten vanhemmista, siitä kuinka he ovat lastensa huostaanoton kokeneet ja mitä parannusehdotuksia heillä on huostaanottoprosessiin. Aineisto on kerätty 15 biologiselta vanhemmalta ympäri Suomea. Kaikille

ryhmähaastatteluun osallistuneille oli lähetetty kysymykset etukäteen, joten vanhemmat pystyivät valmistautumaan haastatteluun. Vanhempia pyydettiin valmistautumaan siihen, että he kertoisivat omista kokemuksistaan sekä siitä, kuinka huostaanottomenettelyä heidän mielestään voisi parantaa. Painotus oli vanhempien asiantuntijuudessa ja heidän kokemuksissaan. Haastattelut aloitettiin kysymällä tämänhetkisen huostaanottomenettelyn hyviä puolia. Vastaavasti kysyttiin myös huostaanottomenettelyn pahimpia epäkohtia ennen huostaanottoa, itse tilanteessa sekä sen jälkeen. Lopuksi tiedusteltiin vanhempien parannusehdotuksia jokaiseen vaiheeseen.

Huostaanottotilanne oli kaikkien vanhempien kokemuksen mukaan ollut täysi yllätys. Pahimpina epäkohtina tilanteessa oli koettu seuraavat asiat: huostaanotto oli täysi yllätys ja sokki, sitä oli valmisteltu vanhempien selän takana, vanhempia eikä lapsia ei oltu kuultu eivätkä vanhemmat olleet saaneet tietoa oikeuksistaan. Vanhemmat olivat sitä mieltä, että huostaanottoon olisi pitänyt saada valmistautua. Sosiaalilautakunnan tilaisuudet oli myös koettu ennalta päätetyiksi, joissa vanhempia ei oltu kuultu, eikä lapsiakaan. Riittämätön tieto valitusmahdollisuuksista oli myös ongelma. Vanhemmat olivat kokeneet, että he eivät olleet saaneet riittävää tietoa ja neuvoja oikeuksistaan ja oikeudellisesta avusta. Sosiaalityöntekijän antamaa suullista tietoa ei koettu riittäväksi. Parannusehdotuksena tulivat esille seuraavat seikat: perheneuvottelu, vaihtoehtoja huostaanotolle sekä opas vanhemmille ja lapsille. (Laakso 1998, 21-22.)

Perheneuvottelussa olisi tarkoitus keskustella ennen huostaanottoa perheen tilanteesta. Vanhemmat saisivat kutsua tilanteeseen myös sukulaisiaan, ystäviään tai tukihenkilönsä, jotta he saisivat tukea joltain ”ulkopuoliselta” henkilöltä. Perheneuvottelussa asioita käsiteltäisiin puhumalla, ei papereiden tai asiakirjojen pohjalta. Neuvottelun lopussa tehtäisiin yhteinen, riittävän konkreettinen ja selkeä suunnitelma ehdoista yms. Vaihtoehdoista mainittiin erilaiset vaihtoehtoiset huostaanottotavat, esim. lapsen jääminen alkuperäiseen kotiinsa, vaikka hän on huostassa, sukulaissijoitusten selvittäminen tai koko perheen sijoittaminen johonkin kuntoutusyksikköön. Kirjallinen opas vanhemmille ja lapsille koettiin myös tärkeäksi. Oppaassa voisi olla tietoa huostaanotosta, oikeuksista ja muutoksenhakumahdollisuuksista sekä tietoa auttavista ja neuvovista tahoista. (emt., 22-24.)

Huostaanoton jälkeistä aikaa vanhemmilla kuvaa sana odottelu: viranomaisten päätösten odottelua sekä lapsen tapaamisen odottelua. Pahimpia epäkohtia löytyi monia: yksinjääminen, viranomaisten vaikeus vastaanottaa vanhempien negatiivisia tunteita, sosiaalityöntekijöiden sekä lausunnonantajien vallankäyttö, epäselvyys huostaanoton purussa ja sen ehdoissa, lasten sijoitukset,

tapaamispäätökset sekä kuuleminen, itse lastensuojelulainsäädäntö sekä asioiden käsittelyn hitaus. Kukaan vanhemmista ei ollut saanut kriisiapua lapsensa huostaanoton jälkeen. Tunteiden vastaanottamisen vaikeutta koettiin niin viranomaispuolelta kuin sijaisvanhemmilta. Vanhemmat kokivat, että heidän ei ole sallittua näyttää vihan, surun tai ikävän tunteita. Myös huostaanoton purun epämääräisyys ja tietämättömyys siitä olivat vanhemmille erityisen raskasta. Vanhemmat kokivat selvästi, etteivät sosiaalityöntekijät kertoneet riittävän selvästi niistä asioista, joiden pitäisi muuttua heidän elämässään, jotta he saisivat lapsensa takaisin. (emt., 24-29.)

Parannusehdotuksia tuli vanhemmilta runsaasti, ja ne olivat hyvin konkreettisia. Niitä olivat mm. seuraavat asiat: huostaanoton jälkeen kriisitukea, tunteiden vastaanottoon koulutusta, huoltosuunnitelma kaikille osapuolille, lausuntoihin, sijoituspäätöksiin, tapaamisiin sekä lasten kuulemiseen liittyvät parannusehdotukset, lainsäädännön uudistaminen sekä päätöksentekoprosessin nopeuttaminen. Vanhempien mielestä kriisituen antajaksi sopisi ammattilainen, esim. koulutettu tukihenkilö tai lähihoitaja. Ulkopuolisen ihmisen kanssa vanhemmat voisivat käydä läpi huostaanoton kriisiä. Oma tukihenkilö tulisi antaa perheelle heti huostaanoton jälkeen. Myös vertaistuki mainittiin yhtenä tuen muotona, jotta kokemuksia voisi jakaa toisten, samaa kokeneiden ihmisten kanssa, ja siten saada tukea ja myös neuvoja esimerkiksi huostaanotettujen lasten vanhempien yhdistyksestä. (emt., 29-31.)

Sosiaalityöntekijöiden koulutus tunteiden vastaanottamiseen koettiin tärkeäksi. Neuvotteluissa nähtiin hyväksi ulkopuolinen sovittelija, joka voisi auttaa tekemään ristiriitatilanteissa kaikkia osapuolia tyydyttävän kompromissiratkaisun. Suunnitelmissa pitäisi käydä selvästi ilmi se, mitä vanhemmilta vaaditaan, että huostaanoton purku voisi toteutua. Sijoituksissa tuli esille myös se, ettei sisaruksia erotettaisi toisistaan ja että sijoituspaikka olisi mahdollisimman lähellä biologisia vanhempia. Sijoituspäätösten väliaikaisuus nähtiin hyväksi, koska silloin lasten yhteys omiin vanhempiin sekä muihin omaisiin säilyisi. Yhteyttä tulisi tukea tietoisesti sekä taloudellisesti. Parannusehdotukseksi tuotiin esille koko perheen kuntoutusjaksot mm. kodinhoitoavun sijasta, erilaiset neuvottelumallit, tukihenkilöt ja vertaistuet, työntekijöiden ja muiden viranomaisten sekä asiakirjojen avoimuus, perheen myönteisten asioiden huomioonottaminen, selkeä opas huostaanotosta, negatiivisten tunteiden läpikäymisen mahdollisuus, kriisituki sekä riittävää tietoa huostaanoton purusta ja vanhempien oikeuksista. (emt., 30-31.)

4.3 Sos-lapsikylän selvitys

Anna-Liisa Koisti-Auer (2000, 6-9) on tehnyt SOS-lapsikyläyhdistykselle Huostaanottokriisin selvittely-projektin, jossa selvitettiin yhteistyömuotoja SOS-lapsikyliin sijoitettujen lasten vanhempien ja omaisten sekä työntekijöiden välillä. Lisäksi projektissa kysyttiin kuntien sosiaalityöntekijöiltä mm. sitä, millaisia palveluita kunnat tarjoavat huostaanotettujen lasten vanhemmille. SOS-lapsikylissä noin puolet huostaanotetuista lapsista on vastentahtoisesti huostaanotettuja, joten yhteistyö lasten vanhempien ja työntekijöiden välillä ei ole aina ongelmatonta. Selvittelyssä kartoitettiin mm. vanhempien, lapsikylien työntekijöiden sekä huostaanotettujen lasten kokemuksia huostaanotosta sekä sijoituksesta. Lisäksi kysyttiin lasten ja vanhempien yhteydenpidosta ja yhteistyön onnistumisesta. Kyselyt tehtiin ajalla 1998–2000. Vanhemmista 59 % suhtautui kyselyhetkellä myönteisesti huostaanottoon ja loppu kolmasosa kielteisesti. Yli puolella huostaanotto oli tapahtunut yli viisi vuotta sitten ja loppuilla aikaa oli mennyt enintään neljä vuotta.

Huostaanotto oli koettu melkein poikkeuksetta hyvin raskaaksi tapahtumaksi, joka oli suuttanut ja järkyttänyt vanhempia ja jota oli ollut hyvin vaikea uskoa todeksi. Kuitenkaan vanhemmat eivät olleet kokeneet saaneensa tukea ja apua riittävästi. Vanhemmista 59 % oli saanut ulkopuolista apua huostaanottoon ja sijoitukseen liittyvissä asioissa. Suurin tuki oli tullut ystäviltä ja sukulaisilta. Kolmasosa oli saanut apua sosiaalitoimistosta. Perheneuvolasta tai mielenterveystoimistosta oli saanut apua vain kaksi vanhempaa. Lähes puolet vanhemmista olivat jääneet ilman minkäänlaista tukea tai apua; joko he eivät itse halunneet apua tai eivät pyynnöistä huolimatta sitä saaneet. Vanhempien vastauksista kuitenkin korostuivat odotukset ja toiveet avun saamisesta viranomaisilta. Toiset toivoivat kuuntelijaa ja lohduttajaa, toiset taas odottivat ”konkreettisia tekoja”. (Koisti-Auer 2000, 9,12.)

Vain kaksi kuntaa mainitsivat kuntakyselyssä huostaanotettujen lasten vanhempien keskusteluryhmän. Kaksi kolmasosaa kunnista ilmoittivat vanhemmille tarjottavien tukimuotojen olevan riittämättömiä. Kunnista 54 % tarjoaa kuitenkin erilaisia palveluita, kuten perheneuvolaa, mielenterveystoimistoa tai A-klinikkaa. Sosiaalitoimistoissa olevien sosiaalityöntekijöiden keskusteluapu mainittiin myös yhdeksi tukimuodoksi. Yli kolmasosassa kunnista vanhemmille ei tarjota aktiivisesti mitään tukea huostaanottotilanteessa. Sosiaalityöntekijöiden mielestä palveluiden puutteen ohella ongelmaksi nähtiin myös se, että harvat vanhemmat kykenevät ottamaan vastaan tarjotun avun. Vertaisryhmät sekä kriisiterapia olivat sosiaalityöntekijöiden mielestä paras apu ja

tuki vanhemmille huostaanoton kriisissä. Keskusteluryhmien järjestämiseen kunnat toivoivat apua mm. järjestöiltä. (emt., 13.)

Yhteistyön parantamiseksi vanhemmat toivoivat avoimuutta, rehellisyyttä sekä lasten tapaamisten lisäämistä. Vanhempien toiveina oli myös se, että heidän mielipiteitään kuultaisiin enemmän ja annettaisiin suurempia mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Työntekijöiden toiveet yhteistyön parantamiseksi olivat mm. koulutuksen ja asennekasvatuksen lisääminen työntekijöille, tapaamisten kehittämiset (esimerkiksi yhteiset tapahtumat ja tapaamisten siirtäminen pois lapsikylästä) sekä tukihenkilöitä vanhemmille. Kyselyn pohjalta SOS-lapsikylissä onkin kiinnitetty enemmän huomiota biologisten vanhempien huomioimiseen, ja sen seurauksena mm. vanhempien osuus päätöksenteossa on korostunut. Työssä pyritään myös siihen, että vanhemmat saavat riittävästi tietoa oman päätöksentekonsa pohjaksi. (emt., 24-26.)

4.4 Biologisen perheen tukeminen

Kun huostaanottotilanteeseen joudutaan, saattaa biologisilla vanhemmilla olla takanaan pitkä kehityskulku syviin ja mahdollisesti useita elämänalueita koskettaviin vaikeuksiin. Tästä syystä vanhempien voimavarat voivat olla erittäin vähäisiä huostaanottohetkellä. Vanhemmat ovat myös vaarassa joutua entistä vaikeimpiin ongelmiin lapsen sijoitusvaiheessa. Päihdeongelmaiset vanhemmat voivat esimerkiksi kokea huostaanottoon ja sijoitukseen liittyvät tapahtumat ja tunteet niin ylivoimaisiksi, että ne voivat vaikeuttaa tai estää itse päihdeongelman hoitoa. Vanhemmille olisi siten hyvä tarjota joko yksilökohtaista tai ryhmäapua ja tukea, jokaisen henkilökohtaiseen tilanteeseen sopivaa tukimuotoa. (Kujala 2003, 15-16.)

Huostaanoton tapahduttua, vanhemmat joutuvat tosipaikan eteen. Huostaanotto saattaa herättää vanhemmissa halun järjestää omaa elämäänsä. Huostaanotto antaa myös mahdollisuuden siihen, kun vastuu lapsesta on siirretty muille kasvattajille. Vanhempia pitäisikin tukea heidän oman elämänsä järjestämisessä niin, että lasten olisi mahdollista palata takaisin oman biologisen perheensä luokse. (Palonen 1992, 33.) Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että vanhemmat saavat hyvin vähän tukea, jos ollenkaan, lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa (Hessle 1988, 149). Vanhempien selviäminen oman lapsensa erosta vaikuttaa suoraan siihen, miten lapsi selviää kyseisestä erosta. Lapsi on luonnollisesti huolissaan omista vanhemmistaan, ja tieto siitä, että heitä tuetaan ja autetaan, auttaa myös lasta hyväksymään tilanteensa paremmin. (Palonen 1992, 34.)

Vanhempien tukeminen on siten myös lapsen etua ja tukemista. Lapsipsykologiassa ollaan sitä mieltä, että lapsen kannalta on tärkeää säilyttää hyvä yhteys lapsen omiin vanhempiin, huolimatta siitä, palaako lapsi kotiin vai ei (Sinkkonen 2001, 164). Yhteydenpitoa voi kuitenkin haitata biologisen vanhemman elämäntilanne, joka saattaa kuluttaa paljon voimavaroja. Päihdeongelma, mielenterveysongelmat, lapsen tapaamisvaikeudet, yhteistyöongelmat eri tahojen kanssa ja lapsesta luopumisen kriisi voi hankaloittaa vanhemman yhteydenpitoa lapseen. Käytännön järjestelyt, neuvonpidot ja henkinen tuki voivat toisaalta helpottaa yhteydenpitoa. Huostaanotettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmässä näitä asioita voidaan pohtia ja käydä läpi sekä purkaa tunnekuormitusta, jota huostaanotto ja lapsen sijoitus vanhemmissa aiheuttaa. (Kujala 2003, 17.)

On tärkeää, että vanhemmat saavat apua lapsensa kriisin sekä tilanteen ymmärtämiseen. Lapsen kannalta on erityisen tärkeää myös se, että hän tietää vanhemman selviytyvän. Tätä edesauttaa säännöllinen yhteydenpito vanhempiin, joka luo turvallisuutta ja jatkuvuuden tunnetta. Vanhemman voi olla toisaalta vaikea ilman ulkopuolista tukea pitää yhteyttä lapseensa oman voimattomuuden, häpeän ja syyllisyyden tunteiden vuoksi. Lapsen normaalit kriisireaktiot voivat olla vanhemmalle vaikeita ymmärtää ja käsittää. Jos vanhemmat eivät käsitä oman vanhemmuutensa merkitystä lapselle eikä heillä ole tietoa lapsen kriisireaktioista, saattaa vanhemmalle olla lähes ylivoimaista toimia tyydyttävänä etävanhempana. Yhteydenpidosta lapseen saatetaan luopua ajatellen, että sillä ei ole suurta merkitystä lapselle tai että lapselle on parempi, kun ei pidä yhteyttä häneen. Tämä on kuitenkin suuri väärinkäsitys, koska omat vanhemmat ovat aina korvaamattomia lapselle. (Kujala 2003, 18.)

Viranomaiset voivat auttaa biologisia vanhempia seuraavin keinoin ja tavoin: Vanhempien tulisi saada olla mukana päätöksenteossa mahdollisimman pitkälle. Vanhemmille pitäisi tehdä myös hyvin selväksi se, mitkä syyt johtivat huostaanottoon. Vanhempia tulisi tukea sekä antaa heille reaaliset mahdollisuudet järjestää elämänsä niin, että lapsi voisi palata takaisin omaan kotiinsa. Säännöllistä yhteydenpitoa lapseen tulisi kannustaa, ja auttaa vanhempia ymmärtämään oman lapsensa reaktioita. On hyvä, jos vanhemmat voivat tavata samassa tilanteessa olevia toisia vanhempia. Vanhempien tulisi saada riittävästi juridisia neuvoja oikeuksistaan sekä velvollisuuksistaan. Jos huostaanotto johtaa oikeusprosessiin, tulisi huolehtia siitä, että oikeusprosessi ei ole itsetarkoitus vanhempien oman tilanteen parantamisen kustannuksella. (Vinterhed ym. 1981, 155-158.)

Sosiaalitoimen pitäisi olla aktiivisempi biologisen perheen tilanteen kuntoon saamiseksi sekä vanhempien ja lasten suhteen ylläpitämiseksi. Lastensuojelulain pitäisi selkeästi velvoittaa sosiaalitointa tukemaan biologisia vanhempia, niin että lapsi voisi palata omaan kotiinsa. Tähän liittyvät tukitoimien dokumentointi, niiden vaikutusten kirjaaminen sekä tarvittaessa selvitys siitä, miksi tukitoimet ovat olleet mahdottomia toteuttaa. Näin toimien lapsen mahdollinen jääminen pysyvästi sijaishuoltoon ei johtuisi ainakaan sosiaalitoimen laiminlyönneistä. (Palonen 1992, 36.) Biologisten vanhempien merkitys lapselle on suuri. Tutkimukset osoittavat, että lasten kehitys sijaishuollossa sujuu paremmin, jos lapsen suhteet biologisiin vanhempiin ovat säilyneet hyvänä, riippumatta siitä, palaako lapsi omaan kotiinsa vai ei (Fanshel & Shinn 1978, 85, 451; Holman 1980, 78-79). Täten biologisten vanhempien huomioiminen ja auttaminen on myös lapsen edun mukaista.

4.5 Yhteenveto

Huostaanotettujen lasten biologisten vanhempien tukemisesta huostaanoton jälkeen ei ole tehty monia tutkimuksia. Nykypäivänä on kuitenkin yhä enemmän alettu kiinnittää huomiota myös biologisten vanhempien tilanteeseen ja heidän hyvinvointiinsa. Tätä kehitystä on todennäköisesti edesauttanut yhteiskunnan ja samalla myös sosiaalityön oikeudellistuminen. Tutkimusten mukaan huostaanotettujen lasten vanhempien elämäntilanne huononee lasten huostaanoton jälkeen, riippumatta siitä, autetaanko heitä vai ei (Andersson 1989, 154-155; Kähkönen 1994, 106-107). Elämäntilanteensa huonontuessa vanhemmat jäävät kuitenkin samalla hyvin yksin vaikeuksiensa kanssa (Hessle 1988, 149). Kunnat eivät aktiivisesti tarjoa huostaanotettujen lasten vanhemmille apua ja tukea huostaanoton kriisiin (Ihalainen 1979, 19-20; Koisti-Auer 2000, 9, 12-13).

Vanhemmilta saattaa jäädä myös yhteydenpito lapseen, jos vanhempi ei saa tukea huostaanoton kriisin läpikäymiseen, eikä näin ollen jaksaa vaikeaa ja tunteita herättävää tilannetta (Kujala 2003, 18). Kuitenkin biologisten vanhempien ja yhteydenpidon tukeminen on ennen kaikkea lapsen etu, joka näkyy lapsen hyvinvoinnissa ja kehityksessä (Sinkkonen 2001, 164; Fanshel & Shinn 1978, 85, 451; Holman 1980, 78-79). Kun lapsi tietää, että hänen vanhemmistaan välitetään ja heitä autetaan mahdollisuuksien mukaan, lapsi voi turhia murehtimatta elää täysipainoista elämää sijaishuoltopaikassa (Palonen 1992, 34). Perhetyötä tehdäänkin nykyään joissain laitoksissa niin, että niissä huomioidaan myös lapsen biologiset vanhemmat ottamalla heidät mahdollisuuksien mukaan yhteistyöhön, päätöksentekoon, lapsen kasvatukseen ym (Klap 2005, 85-89).

5 Empiirisen tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni empiirinen toteutus on tehty kahdessa jaksossa. Ensimmäisen aineistonkeruujakson toteutin osana kandidin työtäni ja tein sen vuonna 2005. Toinen aineistonkeruujakso, jonka toteutin vuonna 2006, on osa varsinaista pro gradu – tutkimustani. Jatkoisin siis kandidin työtäni samaisesta aiheesta pro gradu – tutkielmaksi. Empiirian toteutuksessa on ollut suurena ja välttämättömänä apuna sosiaaliasema Satama, jota ilman en olisi pystynyt tutkimustani toteuttamaan. Sosiaaliasema Satamalla on huostaanotettujen lasten sekä heidän vanhempiansa yhteystiedot, joten Sataman kautta pystyin saamaan yhteyden tutkimushenkilöihin.

5.1 Tutkimushenkilöt

Keräsin aineiston sosiaaliasema Sataman avulla, jonka kautta sain mahdollisuuden lähettää Tampereella huostaanotettujen lasten vanhemmille kirjeen tutkimukseen osallistumisesta. Sosiaaliasema Satamalla on tärkeä rooli huostaanotettujen lasten ja heidän vanhempiansa elämässä. Huostaanotto valmistellaan ja tehdään alueen sosiaaliasemalla. Alueen sosiaalityöntekijä arvioi perheen tarpeet ja tekee esityksen asiakasohjaus Luotsin työryhmälle sijaishuollon tarpeesta. (Tampereen kaupungin sosiaalipalvelut 2007.)

Luotsi etsii asiakkaan sekä alueen sosiaalityöntekijän kanssa perheen tarpeita vastaavan sijaishuoltoapaikan. Siirtoneuvottelussa lapsen asiat siirretään sosiaaliasema Sataman hoidettaviksi, jolloin lapsesta ja samalla hänen vanhemmistaan tulee Sataman asiakkaita. Päämääränä on turvata huostaanotettujen lasten ja nuorten hyvä kasvu. Sijaishuoltoapaikkana voi olla sijaisperhe, perhekoti tai lastensuojelulaitos, ja se voi sijaita Tampereella tai muualla Suomessa. Satama vastaa myös jälkihuoltonuorista aina 21 ikävuoteen saakka. (Tampereen kaupungin sosiaalipalvelut 2007.) Vanhemmat voivat olla samanaikaisesti myös alueen sosiaaliaseman asiakkaita, jos he ovat toimeentulotuen piirissä tai heidän lastensuojeluasiakkuutensa jatkuu avohuollollisesti perheen muiden lasten osalta.

Haastateltaviksi sain yhteensä yhdeksän vanhempaa, joista kaksi oli miehiä ja seitsemän naista. Joukkoon kuului yksi pariskunta, loput olivat yksinhuoltajia. Tein haastateltavien taustatiedoista taulukon. (Ks. taulukko 3.) Vanhempien iät haastatteluhetkellä vaihtelivat 36 ikävuodesta 48 vuoteen. Keskiarvo vanhempien iälle on siten noin 42 vuotta. Lasten iät huostaanottotilanteessa

vaihtelivat neljästä kuukaudesta aina 13 ikävuoteen saakka. Kolmessa tapauksessa huostaanotettuja lapsia oli kaksi yhdestä perheestä, lopuissa perheissä huostaanotettuja oli vain yksi lapsi. Lapsia oli siis yhteensä 11, kuusi tyttöä ja viisi poikaa. Huostaanottovuosi vaihteli vuodesta 1999 vuoteen 2005. Kulunut aika huostaanotosta haastatteluhetkeen vaihteli noin yhdestä vuodesta kuuteen vuoteen. Huostaanotoista kolme oli ollut tahdonvastaisia, loput oli tehty vanhempien suostumuksella. Kaksi lapsista asui haastatteluhetkellä omassa kodissaan, loput lapsista olivat sijoitettuna perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai nuorisokotiin. Kolmella lapsella oli huostaanoton purku meneillään haastatteluhetkellä.

Kaikki lapset olivat asuneet ennen huostaanottoa kotonaan. Viisi vanhempaa oli asunut yksin lastensa kanssa, loput olivat asuneet yhdessä miesystävänsä tai entisen/nykyisen puolisonsa kanssa. Kolmessa tapauksessa avohuollon asiakkuutta ei ollut ehtinyt olla ennen huostaanottoa. Muissa tapauksissa avohuollon asiakkuusaika vaihteli vajaasta vuodesta noin kymmeneen vuoteen. Avohuollon tukitoimia mainittiin monenlaisia: perheneuvola, avotyö, kotiapu (perhetyö), tukiperhe, toimintaterapia, päiväkotipalaverit, Tays:n palvelut, avohuollon sijoitukset, vuoropäiväkoti, Pelastusarmeijan lastenleirit, käynnit omalla sosiaalityöntekijällä, Kissanmaan perhekuntoutus, käynnit terveydenhoitajalla sekä erilaiset retket ja tapahtumat. Tukitoimia oli ollut yleensä muutamia samassa perheessä.

Taulukko 3. Taustatiedot perheistä

Lapsen sukupuoli	Lapsen ikä huost. tilanteessa	Vastentah/ Suostumus huostaanotto	Lapsen sijaishoito-paikka	Avohuollon asiakkuus aika
Tyttö	4	suostumus	perhehoito	Ei ollut
Poika	13	suostumus	ammatill. perhekoti	10 vuotta
Tyttö	2	suostumus	ammatill.	8 kk
Poika	6	suostumus	perhekoti	8 kk
Tyttö	10	vastentaht.	perhehoito	Ei ollut
Tyttö	12	vastentaht.	perhehoito	Ei ollut
Poika	8	vastentaht.	ammatill.	4 vuotta
Poika	6	suostumus	perhekoti	4 vuotta
Tyttö	4 kk?	suostumus	perhehoito	4 kk?
Tyttö	13	suostumus	nuorisokoti	1 vuosi
Poika	11	suostumus	perhehoito	Vuosia?

5.2 Aineiston kerääminen

Sain tutkimukseeni luvan Sosiaali- ja Terveystoimelta ja tein yhteistyötä Sataman sosiaaliaseman kanssa, kun keräsin haasteltavia tutkimukseeni. Sataman työntekijät eivät kuitenkaan ole tietoisia siitä, keitä tutkimukseeni haastattelin. Keräsin aineiston Sataman asiakkaista, Tampereella huostaanotettujen lasten vanhemmista. Ensimmäinen aineiston keruu tapahtui talvella 2005, jolloin keräsin samasta aiheesta aineistoa kandin tutkielmaani varten. Toinen aineiston keruu tapahtui talvella 2006, jolloin keräsin samasta tutkimusaiheesta lisäaineistoa pro gradu – tutkielmaani varten.

Arvoisin ensimmäiseen otokseen tutkittavat talvella 2005 satunnaisesti lasten nimistä systemaattista otantaa käyttäen. Karsin otoksesta pois ne vanhemmat, jotka eivät olleet tamperelaisia ja joilla ei ollut puhelinnumeroa ja/tai osoitetta. Koska olin arponut tutkittavat lasten nimillä, mukaan saattoi tulla lapsen molemmat vanhemmat, jos he molemmat asuivat Tampereella ja heillä oli puhelinnumero sekä katuosoite. Rajasin tutkittavat Tampereella asuviksi käytännön ja kustannussyistä. Puhelinnumero sekä osoitetiedot olivat myös välttämättömät tutkimuksen teon kannalta.

Ensimmäiseen otokseen vuonna 2005 otin 17 vanhempaa, kymmenen miestä ja seitsemän naista. Lähetin vanhemmille haastattelupyyntökirjeen, jossa sanoin ottavani vanhempiin yhteyttä noin viikon päästä kirjeen saapumisesta. Neljä vanhempaa suostui tuolloin haastatteluun, kaksi miestä ja kaksi naista. Toiseen otokseen vuonna 2006 otin 40 vanhempaa, 28 naista ja 12 miestä. Tässä aineiston keruussa Sosiaaliasema Satama lähetti haastattelupyyntökirjeeni sekä Sataman oman, tiedotusluonteisen kirjeen tutkimuksestani. Vanhemmat saivat halutessaan itse ottaa yhteyttä minuun ja sain tuolloin haastateltaviksi viisi äitiä.

Systemaattisessa otannassa perusjoukko jaetaan otoksen määrällä, jolloin saadaan poimintaväli. Poimintaväli kertoo kuinka mones yksikkö otetaan mukaan otokseen, niin että saadaan aiottu yksikkömäärä. (Holopainen 1997, 23.) Systemaattisella otannalla sain satunnaisesti arvottuja haastateltavia, ja kyseinen otantamenetelmä oli myös teknisesti helppo suorittaa tietokoneelle kirjatusta perusjoukosta. Haastattelumenetelmänä käytin puolistrukturoitua haastattelulomaketta. Puolistrukturoidussa haastattelulomakkeessa kysymykset ovat kaikille samoja, mutta haastateltavat saavat itse omin sanoin vastata niihin (Eskola & Suoranta 1998, 87).

Haastattelukysymykset olen jaotellut aikajanallisesti huostaanottoaikaan ja sen jälkeiseen, sijaishuollon aikaan. Haastateltujen vastauksia olen tähän raporttiin muokannut niin, että olen jättänyt erilaiset täytesanat pois sekä muokannut puhekieltä hieman enemmän yleiskieleen luettavuuden parantamiseksi. Haastatteluista olen poiminut joitain kohtia raporttiini sekä vaihtanut haastateltavien ja lasten nimet henkilöllisyyden suojaamiseksi. Olen lisäksi vaihdellut nimiä niin, että sitaateista ei voi tunnistaa johdonmukaisesti yhden ihmisen tarinaa.

Haastattelin seitsemän vanhempaa heidän omassa kodissaan ja kaksi omassa kodissani ja nauhoitin kaikki. Haastattelujen kesto vaihteli noin puolesta tunnista reiluun tuntiin. Yhdessä tapauksessa nauha loppui kesken, joten loput vastaukset jouduin kirjoittamaan paperille. Samaisessa haastattelussa sain myös kopion haastateltavan keskeneräisestä kirjeestä, jonka hän oli kirjoittanut lapselleen. Litteroin haastattelut, mutta epäselviä kohtia jäi jonkin verran, johtuen mm. haastateltavien hiljaisesta puheesta. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä noin 90 sivua ykkösen rivivälillä.

Kun aloitin haastattelut kandin työtäni varten, olin hyvin innostunut ja sekä hieman jännittynyt haastatteluista. Mietin, kuinka vanhemmat pystyvät kertomaan elämäänsä niin kovasti vaikuttavasta ja vaikeasta asiasta. Pohdin myös sitä, kuinka itse pystyn vastaanottamaan kaikkea sitä elämän vaikeutta ja ahdistusta, jota huostaanotto aiheuttaa vanhemmille ja lapsille, sekä myös niitä vaikeita ihmiskohtaloita, joissa monet huostaanotettujen lasten vanhemmat elävät. Haastatteluissa tulikin esille hyvin rankkoja, niin aikuisten kuin lastenkin elämänkohtaloita. Toisaalta haastateltavista useimmat olivat varmasti oman ryhmänsä edustajista ns. hyväosaisia vanhempia. Osalla oli esimerkiksi työpaikka ja alkoholiongelmia ja/tai mielenterveysongelmia oli kyetty hoitamaan.

Olen kirjoittanut muistiin tuntojani ja ajatuksiani vuonna 2006 tekemieni haastattelujen jälkeen. Kirjoituksistani käy ilmi ensinnäkin se, että olen huomannut kaikkien vanhempien suuren tarpeen kertoa oman tarinansa. Lisäksi haastateltavien kertomusta oli ollut vaikea välillä seurata, ts. haastateltavat eivät aina kertoneet kronologisesti ja loogisessa järjestyksessä omaa tarinaansa. Tämä asia saattoi vaihdella eri haastateltavilla. Toisista haastateltavista huomasin paremmin, että he olivat käyneet läpi huostaanoton prosessia enemmän ja mm. keskustelleet ja puhuneet asiasta muidenkin ihmisten kanssa. Heidän tarinansa näyttäytyi johdonmukaisempaan ja selvempään. Joissain haastatteluissa minulle oli tullut myös tunne siitä, että joitain oleellisia asioita jätettiin kertomatta ja painotettiin vain niitä asioita, joita haastateltava halusi itse tuoda esille ja painottaa.

5.3 Aineiston analysointi

Pro gradu - tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Tämä näkyy mm. aineiston pienessä koossa, hypoteesittomuudessa, aineiston analyysitavassa jne. Laadullisessa tutkimuksessa oleellista on itse aineisto, joka on useinmiten ilmiösultaan tekstiä. Aineistossa on keskeistä tutkittavien oma näkökulma. Tutkijan kannalta ongelmaksi ja haasteeksi nousee subjektiivisuuden ja objektiivisuuden dilemma. Kuinka tutkija voi pysyä objektiivisena tutkittavaansa ja tutkimukseensa nähden? Laadullisessa tutkimuksessa tätä ongelmaa pyritään vähentämään tuomalla kyseiset asiat päivänvaloon, kaikkien lukijoiden tunnistettaviksi. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla onkin hyvin keskeinen asema, toisaalta hänellä on tietty vapaus joustavan tutkimuksen tekoon ja toisaalta kaiken pitää olla selvästi näkyvissä lukijoille, jotta tutkimusta voidaan arvioida objektiivisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 15-20.)

Analyysimenetelmänä olen käyttänyt tutkimuksessani sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa pyritään saamaan ilmiöstä selkeä kuvaus yleisessä ja tiivistetyssä muodossa. Analyysissa ei kuitenkaan riitä vain aineiston järjestäminen johtopäätöksiä varten, vaan tekstistä pitäisi etsiä myös merkityksiä. Tarkoituksena ei ole kadottaa aineiston sisältämää informaatiota, vaan päinvastoin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen. Sisällönanalyysi voi olla joko aineistolähtöinen, teorialähtöinen tai teoriaohjaava. Aineistolähtöinen analyysi on induktiivinen, ja aikaisemmasta käsitejärjestelmästä lähtöinen analyysi on deduktiivinen. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 105-106, 110.) Tutkijan on myös päätettävä, analysoiko hän vain selvästi dokumentissa ilmaistut asiat vai myös dokumentin piilossa olevat viestit (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5).

Aloitin aineistoni analysoimisen tutustumalla auki kirjoitettuihin, litteroituihin haastatteluihin. Luin haastatteluita useaan otteeseen sekä alleviivasin vanhempien antamat vastaukset, jotka koskivat sosiaalisen tuen saamista. Tein myös jokaisesta haastattelusta mielikuvakartan, johon kuvasin pääkohdaksi ne asiat, jotka nousivat kyseisestä haastattelusta vahvasti esille. Näitä asioita olivat mm. tiedonsaannin vähyys, vanhemman aktiivisuus tuen hakemisessa, asiakkaan kohtelu sekä ulkopuolisuus ja yksinjäätminen. Järjestin aineistoa analyysia varten niin, että ensin kuvailin haastateltavien ja huostaanottojen taustatietoja. Tein taustatiedoista taulukon. Kuvailin myös vanhempien vastaukset konkreettisen, tiedollisen ja henkisen tuen saamisesta sekä asioiden siirron vaikutuksesta tuen ja avun saamiseen.

Nostin haastatteluista esiin seuraavat teemat: tiedottamisen ongelma, vanhempien kokemaa kohtelu, vanhempien oma aktiivisuus tuen hakemisessa sekä vanhempien toiveet tuesta ja avusta. Nostin teemat tutkimukseni teoreettisesta viitekehyksestä sekä itse aineistosta käsin, joten tutkimuksen voidaan sanoa olevan sekä aineistolähtöinen että teorialähtöinen. Tutkimukseni viitekehys on sosiaalinen tuki sekä kriisiteoria ja lainsäädännöllistä kehystä luo asiaan liittyvät lait, kuten lastensuojelulaki jne. Aineiston kuvailun ja järjestämisen jälkeen olen luonut teemoihin aineistosta käsin nousevia alakategorioita, jotka näkyvät analyysin rakenteessa. Alla olevasta taulukosta käy paremmin ilmi aineiston teemat sekä niihin liittyvät alakategoriat.

Taulukko 4. Analyysin teemat ja niihin liittyvät alakategoriat

Sosiaalisen tuen muodot	Tiedottaminen	Vanhempien kokemaa kohtelu	Vanhempien aktiivisuus tuen hakemisessa	Vanhempien toiveet tuesta ja avusta
Konkreettinen tuki	Yhteydenpito ja sen ongelmat	Yksinjääminen ja ulkopuolisuus	Tukea ja apua lasten tilanteeseen	Tietoa enemmän
Tiedollinen tuki	Viranomaisten puutteellinen tiedotus	Kohtaamattomuus ja kuuleminen	Tukea ja apua omaan elämään ja jaksamiseen	Vertaistuen mahdollisuus
Henkinen tuki	Tiedon kohtaamattomuus	Yhteistyö viranomaisten ja asiakkaan kesken	Tuen tarjonnan ja kysynnän kohtaamattomuus	

Laadullisen tutkimuksen luotettavuudessa arviointi on tärkeää. Tutkijan avoin subjektiviteetti on tutkimuksen lähtökohta. Tutkija itse on siinä keskeinen tutkimusväline. Tärkeä luotettavuuden kriteeri onkin tutkija itse, ja sen tähden koko tutkimusprosessin luotettavuuden arviointi on oleellista ja tärkeää koko ajan tutkimuksen aikana. Tutkimuksessaan tutkija joutuukin pohtimaan ratkaisujaan jatkuvasti sekä ottamaan kantaa analyysinsä kattavuuteen ja työnsä luotettavuuteen. Uskottavuus on luotettavuuden yksi kriteeri. Siinä tutkijan pitää tarkistaa omien käsitteidensä ja tulkintojensa vastaavuudet tutkittavien käsityksiin. Tässä on kuitenkin ongelmana se, että tutkittavat voivat olla sokeita omalle tilanteelleen ja kokemukselleen. Myös vahvistuvuus lisää tutkimuksen luotettavuutta; tehdyt tulkinnat saavat tukea vastaavista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 1998, 209, 211-213.)

5.4 Eettiset pohdinnat

Laadullisen tutkimuksen eettisyyden ongelmia voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta käsin. Teknisluonteiset eettiset ongelmat liittyvät lähinnä itse tutkimuksen tekoon, kuten aineiston keräämiseen, tutkittavien informointiin, analyysitapojen luotettavuuteen, tutkittavien anonyymiteettiongelmiin ja raportointiin. Toinen näkökulma eettisiin ongelmiin on tutkimuksen metodologisissa seikoissa. Tällöin puhutaan tutkimuksen kaikista valinnoista moraalisina valintoina. Kyse on tutkimuksen tiedekäsityksestä ja metodiikan arvosidonnaisuudesta, siitä kuinka tutkimusaiheet valitaan ja mikä on tärkeää. Tutkimuksen uskottavuus on sidoksissa sen eettisyyteen. Tutkimuksen uskottavuus perustuu juuri siihen, että tutkija noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 125, 129.)

Tutkimuksessani eettiset kysymykset ovat olleet hyvin tärkeitä. Tutkimuksen teossa on ollut monia eettisiä kohtia, joihin olen joutunut kiinnittämään erityistä huomiota. Yksi näistä on ollut tutkimushenkilöiden anonyymiyden varmistaminen. Olen varmistanut haastateltavien anonyymiyden vaihtamalla vanhempien ja lasten nimet sekä sekoittamalla sitaattien nimet niin, ettei yhden ihmisen tarinaa voida johdonmukaisesti tunnistaa. Lisäksi olen kysynyt haastateltavilta haastattelujen lopuksi, haluavatko he tarkistaa omat sitaattinsa raportista ennen sen julkaisua. Kolme vanhempaa ilmaisi halunsa tähän mahdollisuuteen. Eettisyys on näkynyt myös itse tutkimusongelman valitsemisessa. Sen lisäksi, että olen kiinnostunut tutkimukseni aiheesta, koen aiheen olevan myös erittäin tärkeä ja relevantti tutkimusaihe, joka on valitettavasti jätetty liian vähälle huomiolle aina näihin päiviin asti.

Eettisiä ongelmia on tuonut myös aineiston raportointi ”oikealla ja oikeudenmukaisella” tavalla. Lastensuojelun keskiössä nähdään oikeutetusti olevan itse lapsi ja hänen hyvinvointinsa ja kehityksensä. Tämän päivän lastensuojelussa lapsen ja hänen vanhempiensa etu nähdään kuitenkin edelleen toistensa vastakohtiksi. Vanhemman etu on pois lapsen edusta, ja päinvastoin. Usein näin saattaa ollakin. Lapsen hyvinvointi saatetaan uhrata vanhempien ja perheen ”hyvinvoinnin” tähden. Lastensuojelun ei kuitenkaan mielestäni tarvitse olla vastakkainasettelemista. Vaikka lapsen etu olisikin asua muualla kuin biologisten vanhempiensa luona, lapsen (ja vanhempien) etu on kuitenkin se, että myös vanhemmat huomioidaan ja heitä tuetaan mahdollisuuksien mukaan. Tutkimuksessani olenkin joutunut tasapainoilemaan sen oleellisen seikan kanssa, että lapsen etu on tärkein asia lastensuojelussa, samalla kuitenkin unohtamatta biologisten vanhempien ääntä ja heidän oikeuttaan tulla kuulluksi sekä autetuksi.

6 Vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta

Kysymykset vanhempien tuen ja avun kokemisesta pohjautuvat Kumpusalon sosiaalisen tuen jaotteluun. Kumpusalo (1991, 14) jakaa sosiaalisen tuen viiteen eri luokkaan. Haastattelukysymyksissä jaoin luokat uudestaan seuraavasti: 1) Konkreettinen, aineellinen ja toiminnallinen tuki (esim. raha, tavara ja palvelut), 2) tiedollinen tuki (esim. neuvot ja opastus) sekä 3) henkinen tuki (esim. empatia, rohkaisu ja ymmärrys). Lisäksi kysyin haastatteluissa, keneltä vanhemmat ovat tukea saaneet, eli kartoitin sosiaalisen tuen antajia. Jaoin tasot Casselin (1976) mukaan seuraavasti: Perhe ja läheisimmät ihmiset, työtoverit ja naapurit sekä viranomaiset ja julkiset/yksityiset palvelut.

Vanhempien toiveita siitä, mitä tukea he olisivat toivoneet ja keneltä he olisivat sitä halunneet, kartoitin vapaalla kysymyksellä. Tarkoitus oli kartoittaa vanhempien kokemuksia tuen saamisesta ja myös sen muodoista/laadusta. Lisäksi kartoitin sitä, keneltä vanhemmat kokivat ja kokevat tukea ja apua saavansa, viranomaisilta, naapureiltaan vai läheisiltään. Kysyin myös sitä, kuinka asioiden hoidon siirto alueelliselta sosiaaliasemalta Satamaan oli vaikuttanut heidän mielestään avun ja tuen saamiseen. Taustatiedoista kysyin vanhempien iän lisäksi huostaanotettujen lasten iät huostaanottohetkellä, huostaanottovuoden ja sen, onko lapsi otettu huostaan vanhempien suostumuksella vai ei.

Kysyin myös avohuollon asiakkuusajan ennen huostaanottoa ja avohuollon toimenpiteet, sekä sen, olivatko vanhemmat asuneet lapsensa kanssa, kun huostaanotto tapahtui, ja missä lapsi on sijaishoidossa. Pyysin myös vanhempia kertomaan lyhyesti siitä, mitä huostaanottotilanteessa tapahtui. Taustakysymyksillä pyrin kartoittamaan sitä, kuinka lasten iät, huostaanottohetkestä kulunut aika sekä vanhempien vastentahtoisuus/suostumus huostaanottoon on vaikuttanut ja vaikuttaa tuen saamisen kokemukseen, sekä avohuollon mahdollista merkitystä tuen ja avun saamisen kokemiseen.

6.1 Vanhempien saama tuki

Kysyin vanhemmilta konkreettisen, tiedollisen sekä henkisen tuen saamisen kokemusta sekä huostaanottotilanteesta että sijaishuollon ajalta. Lisäksi kysyin sitä, keneltä vanhemmat olivat kokeneet tukea saaneensa. Ensimmäinen kysymys tuen ja avun saamisen kokemisesta koski sitä

tilannetta, kun lapsen asioiden hoidon siirto vaihtui alueen sosiaaliasemalta Sosiaaliasema Satamaan. Vanhemmat toivat yleensä ensimmäiseksi esille sen, että he eivät olleet saaneet tukea ja apua siirrossa. Kolme vanhempaa toivat esille Sataman organisaatiomuutoksesta aiheutuvat ongelmat, jotka olivat vaikuttaneet perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä tuen ja avun saamisen kokemukseen.

Pariskunnan lapsen siirto oli osunut juuri Sataman organisaatiomuutoksen ajankohtaan ja todennäköisesti osaksi tästä syystä heille oli jäänyt hyvin epäselvä kuva koko organisaatiosta.

”...en kyllä pysynyt kärryillä milloin siinä oli kukakin mukana. Ei meitä kyllä hirveesti informoitu mikä taho toimii ja kuka mitäki tekee ja missä kohtaa se Satamaan siirtyi.

”...jätti kyllä hyvin epämääräisen kuvan siitä, että mikä se organisaatio oikeesti on...”

(Mies pariskunnasta)

Yksinhuoltajaäiti toi esille myös ongelmat, jotka olivat johtuneet organisaatiomuutoksesta.

”Et se (lasten asiat) oli vähän niin kun oman onnen nojassa.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

Vaikka tukea ja apua ei siirrossa ollut tullut, vanhemmat olivat kuitenkin yleensä huomanneet siirron ja heitä oli siitä informoitu. Yhdellä haastateltavalla näytti olevan edelleen suhteellisen epäselvä kuva alueen sosiaaliaseman ja Sataman työnjaosta. Kaksi haastateltavista kertoivat, että olivat saaneet sosiaaliasema Satamasta enemmän tukea kuin alueen sosiaalitoimistosta. Kaksi haastateltavista puolestaan kertoi, että siirto sosiaaliasema Satamaan oli ollut heidän mielestään huono asia.

”...No mä koin kyllä semmosen oikeen, lujan menetyksen siinä, kun oma sosiaalityöntekijä jäi pois.”

(Yksinhuoltajaäiti Iiris)

6.1.1 Konkreettinen tuki

Kysyin vanhemmilta, mitä konkreettista tukea he olivat kokeneet saaneensa. Esimerkkinä konkreettisesta tuesta annoin rahan, tavarat tai palvelun. Lisäksi halusin kartoittaa sitä, keneltä vanhemmat olivat tätä tukea kokeneet saaneensa, esimerkiksi perheeltä, naapureilta tai viranomaisilta. Konkreettisen tuen saatavuutta kartoitin sekä huostaanottohetkellä että sijaishuollon

aikana. Vanhemmat eivät olleet saaneet itse huostaanottohetkellä useimmissa tapauksissa mitään konkreettista tukea, ei ystäviltä eikä viranomaisiltakaan. Vain kahdessa tapauksessa tuli ilmi konkreettisen, rahallisen tuen saaminen viranomaisilta. Toisessa tapauksessa tukea oli tullut lapsen hoitotuen muodossa ilmeisesti juuri ennen huostaanottoa. Toisessa tapauksessa rahallista tukea oli tullut toimeentulotuen kautta, kun asunnon vaihtaminen oli ollut välttämätöntä.

Viranomaisten ulkopuolisia tukijoita olivat olleet sukulaiset, tukihenkilö sekä kirkko. Eräs vanhempi oli saanut uuden asunnon takuurahat sukulaiselta, kun sosiaalitoimisto ei ollut maksanut takuurahoja. Yksi vanhempi mainitsi tukihenkilön, jolta oli saanut ilmeisesti lähinnä henkistä ja tiedollista tukea. Lisäksi kaksi vanhempaa mainitsivat kirkon konkreettisen tuen antajaksi, ilmeisesti lähinnä palveluiden antajaksi. Kolme vanhempaa toivat haastattelussa esille myös sen, miten he eivät olleet saaneet konkreettista tukea pyynnöstä ja ilmeisestä tarpeesta huolimatta. Konkreettista tukea oli pyydetty asunnon takuurahoihin, lapsen luona käymisestä aiheutuviin matkakustannuksiin sekä perhetyön kotipalveluun. Nämä tuet olivat jääneet vanhemmilta saamatta.

Konkreettisen tuen epääminen oli vienyt yhden perheen talouden kaaokseen. Lapsi oli joutunut sairaalaan, ja vanhempi halusi luonnollisesti käydä tätä katsomassa, mikä aiheutti suuria taloudellisia ongelmia. Vanhempi oli kysynyt avustusta, mutta hän oli saanut vastaukseksi sen, että vanhemman ei ole pakko käydä lastaan katsomassa.

”... Mä yritin kysyä että voisko ne tehdä jotain...Juu ei. Eihän sun tarvii siä käydä...

Et mä kävin siellä mahdollisuuksieni mukaan.”

”Et me niin kun toimittiin sitten et se vei meidän budjetin kaaokseen joksikin aikaa, ihan täydellisesti.”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Eräs yksinhuoltajaäiti kritisoi puolestaan sitä, että hänen lapsensa vaatteet olivat joutuneet laitoksen yhteiseen vaatevarastoon. Äiti oli ihmetellyt käydessään lapsensa luona, että missä lapsen omat vaatteet olivat. Asiaa selvitellessä oli käynyt ilmi, että vaatteet olivat joutuneet yhteisten vaatteiden kasaan. Vaikka vaatteet olivat joutuneet todennäköisesti vahingossa kyseiseen paikkaan, äiti koki asian loukkaavana ja ajatteli, että kaupungilla ei ole varaa kustantaa lapsille omia vaatteita.

”...mitä järkeä, että mä enää otan Kelan paketin, jos mä joskus saan lapsen? Koska, jos mun Kelan paketti menee sitten valtiolle takasin näin, pikkuhiljaa...”

”...vähän tuntuu hassulta, et on outoo, että Suomessa ei oo...varaa järjestää lapsille vaatteita.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Konkreettisen tuen vähäisyys näkyi myös kaksien tavaroiden ongelmana. Lapsen tavarat vaatteita, polkupyörää, talvivälineitä jne. myöten oli luonnollisesti viety sijaishuoltopaikkaan. Lapsen tullessa kotilomalle isommat tavarat eivät tule mukana. Vanhemmat kuitenkin haluavat tarjota lapselleen kotonakin mahdollisuuden leikkiä, toimia ja harrastaa normaalisti, joten vanhempien on tarvinnut hankkia toiset tavarat kotiin.

”...on se sillain hankala, että kun ne tänne tulee, niin eihän se polkupyörä tänne tuu. Eikä välttämättä tule luistimet näin talvella, että kyllä mä juurikin totesin et mun on voitava, ostettava sille tänne niin kun omat vehkeet kaikki.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

”Et pystyy elään niin kun kahteen paikkaan. Se ois semmonen aihe mistä olis ehkä halunnut keskustella.”

(Mies pariskunnasta)

Tavallisin konkreettinen tukimuoto, jonka vanhemmat mainitsivat saaneensa huostaanoton jälkeisenä aikana, oli lapsen luonapitokorvaus. Kyseinen raha on ns. ruokaraha, jonka Sosiaaliasema Satama maksaa niistä päivistä, jotka lapsi viettää kotonaan vanhempiensa luona ja kun perheen taloudellinen tilanne avustusta edellyttää. Kaksi vanhempaa mainitsivat myös matkakorvaukset, joita he olivat saaneet käydessään lastaan katsomassa. Yksi vanhempi mainitsi myös, että sosiaalitoimisto oli kustantanut hänelle virkistysloman sekä mielenterveyskeskusliiton kuntoutuskurssin. Lisäksi eräässä haastattelussa tuli ilmi ns. ruokakassi-apu, joka annetaan lapsen vanhemmalle, kun lapsi menee kotona käymään. Ruokakassi annetaan perheeseen, jos lapsi on hoidossa kaupungin omassa laitoksessa ja perheen tilanne sitä vaatii.

6.1.2 Tiedollinen tuki

Tiedolliseen tukeen kuuluvat neuvo ja opastus. Tiedollisen tuen saamiseen tuli vanhemmilta erilaisia vastauksia. Toisaalta vanhemmat kertoivat, että he eivät olleet saaneet riittävää tietoa huostaanottotilanteesta, mutta toisaalta he kuitenkin mainitsivat eri henkilöitä, joilta olivat tietoa saaneet. Vastauksissa tuli esille asianajaja, lähiomainen, tukihenkilö sekä sosiaalityöntekijät. Myös huostaanoton viralliset paperit mainittiin muutamassa haastattelussa. Yksi haastateltavista kertoi,

että oli pyytänyt selvitystä asiasta, jolloin oli järjestetty palaveri. Haastateltava ei kuitenkaan ollut kokenut saaneensa vastauksia kysymyksiinsä, joita oli tuolloin esittänyt.

”Mä itse pyysin, siinä kohtaa...jotakin selvitystä mulle...järjestettiin jonkinmoinen palaveri, mut tota, mistä sitten johtuu, en mä saanut siihen vastauksia niihin kysymyksiin mitä mä esitin.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Pariskunta kertoi saaneensa tietoa myös sairaalasta, josta heille oli annettu opaskirja, joka liittyi todennäköisesti lapsen sairauteen. Muutama vanhempi kertoi myös sosiaalityöntekijöiden selittäneen suusanallisesti huostaanotosta.

”Kyllä niinku silleen, että se on semmonen, määräaikainen huostaanotto, että nykyään ei oteta silleen suoraan, kokoiäkseen...”

”Sen he kerto ja sitten sen, että miten se homma toimii siellä ja miten sitten taas niin kun kodin puolelta. Että nää yhteydenotot sun muut, niin nää ne kertoivat kyllä.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

”Ja sitten se että, mun oma sosiaalityöntekijä tietenkkin suusanallisesti...julkisanoi, missä mennään...”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Pääasiallisin tietolähde huostaanoton jälkeisellä ajalla oli sijaishuoltopaikan antama tiedollinen tuki, jonka mainitsi viisi vanhempaa. Kolme vanhempaa mainitsivat huoltosuunnitelmapalaverit, joissa käydään läpi mm. lapsen kuulumiset ja tarkistetaan lapsen ja vanhempien yhteydenpito sekä siihen liittyvät asiat. Kaksi vanhempaa kertoi pääasialliseksi tietolähteekseen asianajajan, jonka he olivat hankkineet. Yksi vanhempi oli joutunut ottamaan yhteyttä myös sosiaaliasiamieheen, koska lapsen ensimmäinen sijoitus oli ollut epäonnistunut. Sijaishuoltopaikan antama tiedollinen tuki oli ollut lähinnä tietoa lapsen tilanteesta, hänen voinnistaan ja kuulumisistaan. Sijaishuoltopaikka voi olla toisaalta myös huostaanotetun lapsen vanhemman tietolähde vanhemman omista oikeuksista.

”... sijaisäidiltä mä olen saanut sitä, just tähän raha-asiaan ja sitten myöskin siihen että...lasten on joskus mahdollista vielä palata kotiin ja miten sitten pitää toimia...”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

6.1.3 Henkinen tuki

Henkiseen tukeen kuuluvat empatia, rohkaisu ja ymmärrys. Henkistä tukea haastateltavat kertoivat saaneensa ystäviltä, lähisuvulta, naapureilta, tukihenkilöltä sekä sosiaalityöntekijöiltä. Yksinhuoltajamies kertoi saaneensa rohkaisua lähinnä alkoholista. Kaksi haastateltavaa mainitsivat ystävät, lähisuvun kolme haastateltavaa. Kolme vanhempaa toi esille myös sosiaalityöntekijän, joka oli koettu henkisenä tukena huostaanoton tilanteessa. Toinen näistä oli ollut alueen sosiaalityöntekijä ja toinen sairaalan sosiaalityöntekijä. Kaksi vanhempaa eivät maininneet ketään, jolta olisivat saaneet henkistä tukea vaikeaan tilanteeseensa. Näistä toisen kertomuksesta käy ilmi mm. se, miten vaikea lapsen huostaanotto saattaa olla myös perheen lähisuvulle.

”...ihmiset ei kai sitten osanneet tai halunneet, mun sukulaisetkaan ei, omat vanhemmat näki sen asian aika vaikeena itteki...”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Huostaanoton jälkeen henkistä tukea oli tullut eniten ystäviltä, jonka mainitsivat yhteensä neljä vanhempaa. Sijaishuollon työntekijän tai sijaisvanhemman mainitsivat kolme haastateltavaa ja oman terapeutin kaksi vanhempaa. Lisäksi mainittiin lähisukulainen, asianajaja, alueen sosiaalityöntekijä sekä tukihenkilö. Yksi haastateltava kertoi, ettei ollut saanut mitään tukea huostaanoton jälkeen. Ystävien merkitys vaikeassa elämäntilanteessa saattaa olla hyvin tärkeä. Ystävät voivat auttaa mm. hyväksymään tapahtuneen, jolloin vaikean tilanteen käsittelyssä voidaan päästä myös eteenpäin.

”Nää mun lähellä olevat ystävät ja nää, niin ne on tiennyt, kun ne on nähnyt mitä se meidän elämä on ja ne tuntee lapset hirveen hyvin ja näin. Et ne on ollu sitä mieltä et tää on ihan ok juttu. Et näin tää kuuluu mennäkin.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Yksinhuoltajaisän kertomus toi esille myös sen, että kaikki ystävät eivät välttämättä täytä ”hyvän ystävyiden” kriteeriä. Vain hyviltä ystäviltä on tullut todellista tukea.

”No, lähinnä ystäviltä. Lähinnä ystäviltä on tullut sitten. Siis hyviltä ystäviltä, ei näiltä juoppokavereilta. Kun niitäkin sattuu oleen. Se oli semmosta henkistä...hyvä sekin auttaa aina pikkasen.”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Ystäväpiiri voi myös muuttua elämäntilanteen vaikeutuessa ennen lapsen huostaanottoa, niin kuin oli käynyt pariskunnan tapauksessa.

”Niinhän se meidän sosiaalinen ympäristö muuttui siinä, matkan varrella pikkuhiljaa...”

”...ja meidän ystäväpiiri, pieneni ihan huomattavasti vuosien myötä.”

(Mies pariskunnasta)

Sijaishuoltopaikan henkilökunnalla on tärkeä rooli huostaanotetun lapsen ja hänen vanhempiensa elämässä. Sijaishuoltopaikka voi olla suurena henkisen tuen antajana, jos yhteistyö sujuu vanhempien ja sijaishuoltopaikan kesken. Toisaalta yhteistyön sujumattomuus voi olla uuden stressin aiheuttaja, ja siten se voi osaltaan vaikeuttaa huostaanoton hyväksymistä. Yhdellä vanhemmista oli kokemusta sekä hyvästä yhteistyöstä sijaishuoltopaikan kanssa että siitä, kun yhteistyö ei tahdo sujua. Hyvän yhteistyön merkitys on suuri henkisen tuen kannalta. Sijaishuoltopaikka voi antaa henkistä tukea ja rohkaisua.

”Ja samaten tän (Jussin) sijoituspaikan sen pitäjä, se on ollut kauheen ihana.”

”Ja se justiin koko ajan korostaa sitä, että vaikka (Jussi) asuu siellä, niin mä olen kuitenkin se äiti. Et se niin kun hirveesti jaksaa sitä korostaa ja tuoda esille, et se on tuntunut kauheen hyvältä just siinä, että kun (Tapiolla) taas, mä en tiedä siitä mitään.

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

6.2 Tiedottamisen haaste ja velvollisuus

Kriisitilanteessa on tärkeää tiedottaa asianomaisia riittävästi. Tiedottaminen tilanteesta luo turvallisuutta ja jatkuvuutta sekä antaa tunteen, että tilanne on hallinnassa. (Narumo ja Murtomaa 1998, 15.) Toisaalta kriisissä olevan ihmisen vastaanottokyky saattaa olla hyvin rajoittunut, mikä osaltaan voi vaikeuttaa tiedon vastaanottoa ja omaksumista (Saari 2000, 41-68). Tiedottamisen haastavuutta kuvaa hyvin se, että kaikki yhdeksän haastateltavaa toivat riittämättömän tiedottamisen esille. Vanhemmat olivat kokeneet, että heille ei oltu kerrottu riittävästi tilanteesta, huostaanoton prosessista, heidän oikeuksistaan, lapsen tilanteesta sijaishoidossa jne. Tiedottamisen ongelma tuli esille itse huostaanottotilanteessa sekä myös huostaanoton jälkeisenä aikana lapsen ollessa sijaishoidossa. Huostaanottotilanne koettiin niin, että virallista tietoa asiasta ei oltu saatu riittävästi. Sijaishuollon tilannetta ja tiedottamisen puutetta kuvasi se, että vanhemmat eivät olleet kokeneet saaneensa riittävästi tietoa lapsen tilanteesta ja voinnista sijaishuollossa.

Yhteistyö ja yhteydenpito vanhempiin merkitsee paljon sekä vanhempien itsensä että myös lasten kannalta. Asiallinen ja suora tiedottaminen saattaa auttaa vanhempia hyväksymään lapsensa huostaanoton sekä sijaishuollon paremmin, jolloin myös lapsen sopeutuminen uuteen sijaishuoltopaikkaan helpottuu. Tiedottaminen ja neuvominen ovat myös viranomaisten velvollisuus, jota säätelee mm. hallintolaki. Neuvonnasta sanotaan hallintolaissa seuraavaa: *”Viranomaisen on toimivaltansa rajoissa annettava asiakkailleen tarpeen mukaan hallintoasian hoitamiseen liittyvää neuvontaa sekä vastattava asiointia koskeviin kysymyksiin ja tiedusteluihin. Neuvonta on maksutonta.”* (HallintoL, 8 § 1. mom.) Viranomaisilla on myös velvollisuus käyttää hyvää ja selkeää kieltä, niin että asiakas myös pystyy ymmärtämään ja vastaanottamaan tiedon. *”Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.”* (HallintoL, 9 § 1. mom.)

Tiedottamisen ongelma tulee esille myös Hyvä huostaanotto?-selvityksessä, jossa yksi epäkohta huostaanoton prosessissa nähtiin olevan juuri tiedottamisen vähäisyys ja sen riittämättömyys. Kyseisessä selvityksessä vanhemmat olivat kokeneet, että he eivät olleet saaneet riittävää tietoa ja neuvoja oikeuksistaan ja oikeudellisesta avusta. Sosiaalityöntekijän antamaa suullista tietoa ei oltu koettu riittäväksi. (Laakso 1998, 22.) Tiedottamisen vähäisyys ja haasteellisuus on siis selkeä ongelma, johon täytyisi löytyä ratkaisu. Laakson (1998, 22) selvityksessä vanhemmat esittivät huostaanoton parannusehdotukseksi oppaan sekä vanhemmille että lapsille. Vaikka tutkimukseni vanhemmilla oli kokemusta viranomaisten riittämättömästä tiedottamisesta, he olivat kuitenkin myös saaneet tietoa eri henkilöiltä. Tiedonlähteitä huostaanotossa olivat olleet asianajaja, lähiomainen, tukihenkilö, sosiaalityöntekijät sekä viralliset huostaanottopaperit. Sijaishuollon aikana tietoa oli saatu sijaishuoltopaikasta, huoltosuunnitelmanevotteluista sekä asianajajalta.

Monet tutkijat luokittelevat tiedollisen tuen yhdeksi sosiaalisen tuen luokaksi. (Ks. esim. Kumpusalo 1991, 14; Metteri ja Haukka-Wacklin 2004, 57; House 1981). Tiedollinen tuki on informaatiota ja neuvojen antamista ja sen tarkoituksena on auttaa yksilöä ongelmien ratkaisussa (Bäckman 1987, 109). Tiedolliseen tukeen kuuluvat neuvot, ehdotukset, ohjeet sekä tiedon antaminen (Metteri & Haukka-Wacklin 2004, 57). Sosiaalisella tuella yleensä ja erityisesti sen tiedollisella osalla voi olla myös negatiivinen vaikutus. Positiivisissa vaikutuksissa sosiaalinen tuki vähentää epävarmuutta ja huolestuneisuutta. Lisäksi se antaa hyödyllistä informaatiota ja tukee omatoimisuutta. Negatiivisia vaikutuksia ovat puolestaan epävarmuuden ja huolestuneisuuden lisääntyminen, harhaanjohtavan informaation antaminen sekä riippuvuuden lisääminen. (Suls 1982, ref. Bäckman 1987, 113.) Sosiaalisen tuen voidaan olettaa olevan yhteydessä yksilön kykyyn

ymmärtää ja organisoida oma elämäntilanne hyvinvoinnin ja onnellisuuden saavuttamiseksi (Bäckman 1987, 122).

6.2.1 Tiedottaminen huostaanotossa ja sijaishuollossa

Huostaanoton virallinen päätös tulee antaa asianosaisille todisteellisesti. Tiedoksiantoa säätelee lastensuojelulaki sekä hallintolaki. ”Henkilölle, jota on edellä mainitulla tavalla kuultava, on myös annettava tiedoksi lapsen huostaanottamista, sijaishuoltoon sijoittamista tai huostassapidon lopettamista koskeva päätös siten kuin hallintolaissa todisteellisesta tiedoksiannosta säädetään” (LSL, 17 § 1. mom). Hallintolaissa kyseisestä asiasta sanotaan seuraavaa: ”Tiedoksianto on toimitettava postitse saantitodistusta vastaan, jos se koskee velvoittavaa päätöstä, jonka tiedoksisaannista alkaa kulua muutoksenhaku-aika tai muu vastaanottajan oikeuteen vaikuttava määräaika. Saantitodistusta voidaan käyttää myös, jos se on muusta syystä tarpeen asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi. Saantitodistuksesta on käytävä ilmi tiedoksiannon toimittaja ja vastaanottaja sekä tiedoksisaannin ajankohta. Asiakirja voidaan myös luovuttaa tiedoksiannon vastaanottajalle tai tämän edustajalle. Tiedoksiannosta on tällöin laadittava kirjallinen todistus, josta on käytävä ilmi tiedoksiannon toimittaja ja vastaanottaja sekä tiedoksiannon ajankohta.” (HallintoL, 60 § 1. ja 2. mom.)

Virallista huostaanottopäätöstä edeltää myös itse huostaanotosta ja sijaishuollosta annettu tiedotus ja asiakkaiden informointi sekä asianosaisten virallinen kuuleminen. Juuri tässä kohdassa näyttäisi siltä, että asiakkaat eivät saa riittävää tietoa. Vaikka vanhemmat ovat huostaanotosta keskustelleet sosiaalityöntekijöiden kanssa, sitä ei ole välttämättä pidetty riittävänä tietona. Sijaishuollon tiedoksiannon katsotaan olevan lapsen huoltosuunnitelmassa, joka tehdään yhdessä asianosaisten kanssa. ”Huoltosuunnitelma laaditaan yhdessä asianomaisten kanssa. Huoltosuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan sekä keinot ja arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Suunnitelmasta on myös käytävä ilmi, kuinka usein suunnitelma on tarkistettava. Huostaanotettua tai avohuollon tukitoimena sijoitettua lasta koskevaan huoltosuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijoituksen tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen ja häntä hoitaville ja kasvattaville henkilöille sekä se, miten yhteistoiminta ja yhteydenpito lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa toteutetaan ja se, miten jälkihuolto toteutetaan.” (LSA, 4 §.)

Huostaanoton prosessista vanhemmat kertoivat, että heille ei oltu riittävästi kerrottu tilanteesta, heidän oikeuksistaan, itse huostaanottoprosessista jne. Myös tiedonkulun heikkous viranomaisten kesken tuli esille yhdessä haastattelussa. Sijaishoidon tiedottamisen ongelmat liittyivät sijaishuoltopaikan ja vanhempien yhteydenpidon ongelmiin ja vähyyteen. Lapsen tilanteesta ja voinnista vanhemmat eivät kokeneet saavansa riittävästi tietoa lapsen sijaishuollon aikana. Koska olen haastatellut vain vanhempia, vain heidän näkökulmansa tulee tässä tutkimuksessa esille. Viranomaisten näkökulma tilanteisiin olisi todennäköisesti hieman erilainen. On kuitenkin hyvä muistaa, että ihmisten kokemukset eri asioista eivät voi olla vääriä tai oikeita. Se, kuinka tilanteet koetaan, on subjektiivinen asia, eikä kokemuksia näin ollen voida todeta oikeiksi tai vääriksi. Toisaaltasamassa tilanteessa olevien ihmisten yhtenäiset kokemukset voivat osoittaa sen, että toimintatavat eivät välttämättä ole aina parhaat mahdolliset. Vanhempien yhtenäiset kokemukset tiedottamisen ongelmista kertovat mm. sen, että tiedottamisessa on puutteita, eikä se aina kohtaa asiakkaita riittävällä tavalla.

Tiedottamisen ongelmat huostaanoton prosessissa voidaan haastattelujen perusteella jakaa karkeasti kolmeen luokkaan. Nämä luokat ovat seuraavat: 1) konkreettisen yhteydenpidon/kontaktin ongelmallisuus ja vähäisyys viranomaisten ja asiakkaan kesken 2) viranomaisten tiedottamisen laiminlyönti tai väärän/huonon tiedon antaminen sekä 3) asiakkaan vaikeudet vastaanottaa tietoa/tiedon kohtaamattomuus. Yhteydenpidon ongelmallisuuteen liittyy vanhempien ja viranomaisten konkreettinen yhteydenpito ja sen vähäisyys. Yhteydenpidon ongelmat ovat johtuneet mm. siitä, että viranomaisilla on ollut kiire, työntekijä on vaihtunut usein tai he ovat pitäneet yhteyttä muihin asianosaisiin kuin lapsen vanhempiin, esimerkiksi sukulaisiin tai asianajajaan. Yhteydenpito muihin kuin lapsen vanhempaan on johtunut mm. siitä, että vanhempi on ”ohitettu” tai vanhemman ja viranomaisten yhteistyö on ollut niin ongelmallista, että yhteydenpito on hoidettu kolmannen osapuolen kautta.

Viranomaisten tiedottamisen laiminlyönti tai väärän tiedon antaminen käy myös selvästi ilmi haastatteluista. Vanhemmat eivät ole saaneet tietoa, joka heille olisi kuulunut. Viranomaiset eivät ole joko antaneet tietoa pyynnöstä huolimatta, tai he eivät ole tienneet asiakkaan kysymykseen vastausta. Kokemusta oli myös siitä, että vanhemmille oli annettu väärää tai ”huonoa” (epäselvää) tietoa. Asiakkaan vaikeudet vastaanottaa tietoa johtuivat monista seikoista. Asiakas on ollut niin kriisin keskellä, että hän ei ole pystynyt keskittymään ja/tai muistamaan tietoa. Tietoa on annettu myös liian vähän, kertaluontoisesti tai sopimattomaan aikaan, jotta se olisi kyetty omaksumaan. Sijaishuollossa tiedottamisen ongelmat liittyivät konkreettisen yhteydenpidon vähäisyyteen sekä

sijaishoitopaikkaan että Sosiaaliasema Satamaan, ja siitä johtuivat myös tiedon saamisen vähäisyys. Vanhemmat olivat myös kokeneet, että heille ei oltu annettu tietoa pyynnöistä huolimatta tai viranomaiset eivät ole osanneet vastata vanhempien kysymyksiin.

Sijaishuollon aikana vanhemmilla oli ollut ongelmia tiedon saamisessa lapsen tilanteesta sekä vanhempien oikeuksista ja velvollisuuksista. Lapsista neljä oli ollut ainakin kahdessa pidemmässä eri sijaishoitopaikassa. Tämä on tietenkin hyvin valitettavaa erityisesti juuri lasten kannalta, mutta myös vanhempien kannalta. Jos ensimmäinen sijoitus epäonnistuu, se herättää vanhemmissa katkeruutta ja epäluottamusta viranomaisia sekä myös sijaishuollon henkilökuntaa kohtaan. Lisäksi lapsen hylkäämiskokemukset lisääntyvät sijaishoitopaikkamuutosten myötä. Kaikissa neljässä tapauksessa sijaishoitopaikan muutos johtui sen epäonnistumisesta. Epäonnistumiseen liittyi mm. se, että vanhemmat eivät olleet tyytyväisiä paikkaan ja sen yhteydenpitoon heihin. Myös lapsen paha olo sijaishoitopaikassa ja/tai sijaishoitopaikan sopimattomuus olivat syitä paikan vaihtumiseen.

Vanhemmista seitsemän olivat tyytyväisiä lapsensa sijaishoitopaikkaan. Tähän lukuun sisältyi myös kaksi vanhempaa, jotka olivat sekä tyytyväisiä että tyytymättömiä lapsensa sijoitukseen. Viisi vanhempaa olivat syystä tai toisesta tyytymättömiä lapsensa sijoitukseen. Sijoituksen tyytymättömyyteen liittyi kaikissa tapauksissa huono yhteistyö ja yhteydenpito sijaishoitopaikan ja vanhempien välillä. Neljässä tapauksessa vanhemmat kertoivat, miten he lapsensa kautta olivat saaneet tietää tämän tilanteesta ja voinnista, vaikka vanhemmat kertoivat myös itse olleensa aktiivisesti yhteydessä sijaishoitopaikkaan.

”Ei, ei ne pidä muhun silleen yhteyttä (sijaishuoltopaikka), se on ainoa että Kiia soittaa mulle sieltä ja kertoo niitä asioita.”

”No mä soitan (sijaishuoltopaikkaan) ja kysyn sitten aina välillä että mikä on syy että miksi näin on ja.”

(Yksihuoltajaäiti Ursula)

Tyytyväisyyttä sijaishoitopaikkaan lisäsi mm. tieto siitä, että lapsella on hyvä olla paikassa, sijaishoitopaikan henkilökunnan ymmärtäväinen suhtautuminen lapsen vanhempiin sekä hyvä yhteydenpito ja yhteistyö vanhemman ja sijaishoitopaikan kesken. Sijaishoitopaikalla on erittäin keskeinen merkitys lapsen ja vanhemman suhtautumisessa huostaanottoon ja sijoitukseen. Jotkut haastateltavat toivat esille erittäin suurta tyytyväisyyttä sijaishoitopaikkaan ja sen yhteydenpitoon.

Kenties juuri tästä syystä sijaishoitopaikka oli koettu ammattitaitoiseksi ja vanhemman mielestä melkeinpä Suomen parhaimmaksi paikaksi.

”...hirveen paljon vaikutti se että kun, tää paikka mihin Jussi sitten sijoitettiin, niin se on, se on siis niin kertakaikkiaan mahtavan upee paikka. Että siis en tiä onko Suomen parhaita.”

”Et ne on sieltä hirveen aktiivisesti niinkun muhun yhteydessä ja kertoo tapahtumia ja näin.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Koisti-Auer (2000, 6-7) on tehnyt SOS-lapsikyläyhdistykselle Huostaanottokriisin selvittelyprojektin, jossa käy ilmi mm. se, että lapset voivat parhaiten sijaishoidossa, kun heillä on toimiva suhde omiin vanhempiinsa ja vanhempien ”lupa” sijaishoitopaikassa oloon. Sijaishoitopaikan ja vanhemman yhteistyö näyttäytyy siten hyvin tärkeänä ja oleellisena asiana juuri lapsen kannalta, eikä yhteistyön ja yhteydenpidon tärkeyttä voida vähätellä. Vanhemman ja sijaishuollon yhteydenpito heijastuu myös lapsen ja vanhemman yhteydenpitoon. Jos yhteistyö sijaishuollon kanssa ei toimi, vanhempi saattaa jättää yhteydenpidon myös omaan lapseensa. Yksinhuoltajaäiti Piritta tuo kyseisen asian esille.

”Kun taas tässä missä Ville-Veikko on niin sieltä ei pidetä mitään yhteyttä. Ja sinne kun me mennään, en mä enää edes käy siellä.”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Lapsen yhteydenpidon säilyminen biologisiin vanhempiinsa on osoittautunut mm. Fanshelin ja Shinnin (1978, 85, 451) tutkimuksessa keskeiseksi tekijäksi lapsen kehityksen kannalta. Merkittävät erot ilmenivät niillä lapsilla, jotka olivat jääneet sijaisperheisiin. Ne lapset, joilla suhteet omiin vanhempiin olivat säilyneet, kehitys oli ollut suotuisampaa kuin niillä lapsilla, joilla suhteet vanhempiin olivat katkenneet. Viranomaisten, sijaishuoltopaikan sekä biologisten vanhempien yhteydenpito ja vuorovaikutus on vanhempien kokemassa sosiaalisessa tuessa tärkeä ja oleellinen seikka, jota pitäisi tukea ja auttaa. Lastensuojelulaissa (LSL 24 §, 1. mom.) asia on otettu myös huomioon: *”Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailamalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.”* Yhteydenpitoa on myös

tuettava: ”*Sosiaalilautakunnan on tuettava ja autettava lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.*” (LSL 24 §, 2. mom.)

6.2.2 Yhteydenpidon ongelmallisuus ja vähäisyys

Sosiaalinen tuki on hyvin vahvasti vuorovaikutuksellista. Vuorovaikutukseen taas vaikuttavat monet asiat. Vuorovaikutusta ei esimerkiksi synny, jos ihmiset eivät ole toistensa kanssa tekemisissä. Kanssakäymiseen tarvitaan suhteen aloittaminen ja sen ylläpitäminen. Sosiaalinen tuki välittyykin parhaiten pysyvimpien sosiaalisten tukiverkostojen kautta (Gothóni 1990, 11). Lastensuojeluasiakkuus ei yleensä ole asiakkaille positiivinen asia. Yleinen kaava lienee se, että lastensuojeluviranomaiset pakottavat ja velvoittavat yhteydenpitoa. Toisaalta nykypäivänä on yhä enemmän myös niitä asiakkaita, jotka itse ottavat vapaaehtoisesti yhteyttä lastensuojelun viranomaisiin. Vuorovaikutusta kuvastaa kuitenkin eräänlainen epätasa-arvoisuus, ts. päätöksentekoa leimaa viime kädessä viranomaisen valta eikä tuen antaminenkaan ole yleensä molemminpuolista. Viranomaisilla on velvollisuus antaa tukea ja toisaalta myös oikeus kontrolloida asiakkaita. Asiakkailta on oikeus saada tukea ja toisaalta myös velvollisuus ottaa tukea vastaan sekä suostua kontrolloitavaksi.

Haastatteluissa yhteydenpidon ongelmallisuuteen liittyi vanhempien ja viranomaisten kontaktien vähäisyys sekä kontaktin vaikeus. Kontaktin vähäisyys oli yhteydessä viranomaisten kiireeseen ja vaihtuvuuteen tai siihen, että viranomaiset olivat pitäneet yhteyttä muihin asianosaisiin kuin lapsen vanhempiin, esimerkiksi lapsen sukulaisiin tai asianajajaan. Yhteydenpito muihin kuin lapsen vanhempaan on johtunut mm. siitä, että vanhempi on ohitettu tai vanhemman ja viranomaisten yhteistyö on ollut niin ongelmallista, että yhteydenpito on hoidettu kolmannen osapuolen kautta. Lienee selvää, että jos vanhemmat eivät kohtaa konkreettisesti viranomaisia, he eivät voi myöskään saada riittävää tiedollista tukea viranomaisilta. Sosiaalisen tuen muodoista juuri tiedollinen tuki on saatavissa, ja se pitäisi saada viranomaisilta. Sosiaalityöntekijöillä on tietoa lastensuojelun käytännöistä ja asioista, ja heidän virkavelvollisuutensa on informoida asiakkaita riittävästi. Tätä työtehtävää on kuitenkin vaikea toteuttaa, jos/kun työntekijät vaihtuvat usein, heillä on kiire tai he muuten eivät kohtaa asiakasta.

Yksinhuoltajaisä tuo esille sen, miten työntekijät eivät olleet huostaanottotilanteessa häneen yhteydessä vaan hänen lähisukulaiseensa, joka sitten kertoi yksinhuoltajaisälle sen, missä mennään.

“Itse asiassa mulle ei työntekijät soittanut mitään vaan Titta (lähiomainen).”

”...se piti nimenomaan, niinkun mä sanoinkin että ajan tasalla, et kuinka ne asiat meni.”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Sosiaalityöntekijät olivat kyllä käyneet yksinhuoltajaisän kotona, mutta vanhemman mukaan itse huostaanotosta ei oltu keskusteltu.

”No sosiaalityöntekijät, se oli varmaan helmikuuta kun ne poikkesi mun kämpillä, mutta siinäkään ei niinkun periaatteessa juteltu tästä. Ne oli mun sosiaalityöntekijät elikkä sitten puhuttiin jostain rahatilanteesta ja tämmötteestä, ei siitä juurikaan puhuttu tästä huostaanotosta.”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Kinnusen (1998, 77-78) tutkimuksen mukaan sukulaisten merkitys sosiaalisessa tuessa on huomattava, noin kolme neljäsosaa. Puolella vastaajista myös tuttavien osuus oli ollut suuri. Vastaavasti taas vain neljäsosalla oli julkisen tai yksityisen sektorin osuus ollut merkittävä. Yksinhuoltajaisän kertomus lähiomaisen tuen suuresta merkityksestä on siten Kinnusen tutkimustulosten kaltainen. Läheiset ihmissuhteet koetaan enemmän tukea antaviksi kuin esimerkiksi etäisemmät viranomaissuhteet. Tiedollista tukea voi kuitenkin olla vaikea saada sukulaisilta tai muilta läheisiltä, koska näillä ei ole välttämättä riittävää tietoa kyseisestä asiasta.

”Et tää, tää oli kans toisen käden tietoo, et mitä mä Titalta sain.”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Varsinkin huostaanotossa tieto kohdentuu perheen sosiaalityöntekijöille, koska nämä ovat tehneet työtä perheen parissa ja ovat siten perillä perheen tilanteesta. Toisaalta yksinhuoltajaisän kokemaa tilannetta voidaan pohtia myös viranomaisten menettelystä ja toiminnasta käsin.

Lapsi oli ollut kyseisellä hetkellä noin kuukauden poissa isältään, mutta virallista huostaanottopäätöstä ei oltu vielä tehty. Lapsen tilanne oli siten vielä auki viranomaisten vieraillessa isän luona. On mielenkiintoista pohtia sitä, miksi viranomaiset eivät ottaneet huostaanottoasiaa puheeksi lapsen isän kanssa. Oliko asia liian arkaluontoinen, vaikea tai jo valmiiksi päätetty, jolloin siinä ei nähty enää mitään keskustelun aihetta? Lindqvist (2002, 168) toteaa, että pahuuden kanssa työskentelevät ammattilaiset pyrkivät myös usein välttämään kyseisen

aihepiirin suoraa kohtaamista sekä käsittelyä. Kyseinen huostaanottotilanne ei kuitenkaan ollut kovin erikoinen lastensuojelutapaus tässä mielessä. Toisaalta kyseessä saattoi olla myös roolipeli, jolloin tosiasioista ei puhuta ääneen. Työntekijän kuvitelma voi olla, että asiakas loukkaantuu toden puhumisesta. Asian voi ilmaista myös toisin: työntekijän uskaltamattomuus totuuden esilletuomisessa voi ilmaista epäluottamusta asiakkaaseen, jolloin työntekijä ei usko asiakkaan kykyyn kantaa vastuuta tekemisistään. Tällainen tilanne luo pinnallista vuorovaikutusta. (Metteri ja Haukka-Wacklin 2004, 61.)

Eräs yksinhuoltajaäiti kertoi myös, miten hänet oli ohitettu tiedottamisessa. Vanhemman sukulaisille oli kerrottu sijaishuoltopaikan tietoja ennen kuin äiti itse oli saanut kyseiset tiedot.

”Sitten, muut ihmiset, jopa mun sisko ja mun äiti sai pitää tyttöihin yhteyttä koko aika ja niille annettiin osoitteet ja puhelinnumerot ennen kuin mulle.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Samaisessa haastattelussa tulee ilmi myös se, kuinka yhteydenpito saatetaan jättää kolmannen osapuolen hoidettavaksi asiakkaan ja viranomaisten yhteistyön ongelmallisuuden vuoksi.

”No siis, asianajajahan on ollut koko aika se mikä on niinkun hoitanut näitä asioita.”

Haastattelija: ”Niin että häneltäkö sä oot sit saanut suurimman tiedon sitten?”

”Joo, joo. Eihän sossu puhu mulle mitään. Ei, siis ne on ollut niin aggressiivisia koko ajan.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Sosiaalinen tuki tarvitsee onnistuakseen kestäväää ja vuorovaikutuksellista yhteydenpitoa. Sosiaalinen tuki nähdäänkin liittyvän ihmisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja tuki välittyy yleensä sellaisen verkoston kautta, jossa on pysyvimmat vuorovaikutussuhteet. Tuen antajat voivat jakaa yksilön henkistä taakkaa, auttaa konkreettisesti ja taloudellisesti, antaa palautetta ja tietoa sekä auttaa yksilöä ottamaan omat voimavaransa tehokkaampaan käyttöön. (Gothóni 1990, 11.) Yksinhuoltajaäiti Iris ei ollut kokenut saaneensa tukea viranomaisilta, joten hän oli kääntynyt asianajajan puoleen, jolta oli myös kokenut tiedollista tukea saaneensa. Varsinkin jos huostaanotto on ristiriitainen ja vastentahtoinen, vanhempien on hyvin vaikeaa hakea ja kokea saavansa tukea huostaanoton tehneiltä viranomaisilta. Tällöin on helpompaa kääntyä ulkopuolisen tuen puoleen, jolta myös kyetään vastaanottamaan ja saamaan tukea ja apua.

Lastensuojelutyön viranomaisten kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus on nykypäivää. Sosiaalityön resurssit eivät ole riittäviä työmäärään nähden. Pätevistä sosiaalityöntekijöistä ja sijaisista on pulaa

ja työntekijät vaihtuvat usein, johtuen mm. työpaikan vaihdoksista, sairauslomista ja äitiyslomista. Työntekijöiden jatkuva vaihtuminen vaikeuttaa asiakkaan ja viranomaisen yhteistyötä, kun vuorovaikutussuhde katkeaa liian usein. Uudet kontaktit vaativat molemmilta osapuolilta tutustumista toiseen ja itse tilanteeseen sekä luottamuksen rakentamista molemminpuolin. Epäpätevien sijaisten käyttö huonontaa asiakkaiden sekä myös itse sijaisten oikeusturvaa. Vaikka lastensuojelutyötä tehdään ainakin Tampereella periaatteessa parityönä, käytännössä parityöskentely ei aina toteudu riittämättömien resurssien takia. Tällöin yksin työtä tekevä, epäpätevä sosiaalityöntekijän sijainen ei välttämättä ole paras mahdollinen resurssi vaatimaan lastensuojelutyöhön.

Toisaalta kiirettä voidaan pitää myös yhtenä selityksenä, jolla voidaan väistää pahan kohtaaminen. Kohtaamattomuus voidaan selittää ja oikeuttaa jatkuvalla kiireellä ja toisaalta myös vaikeilla asiakkailla, joita ei yrityksistä huolimatta saada ohjattua oikeisiin paikkoihin tai ammattiauttajan luo. Perheen tilanne voidaan nähdä myös sellaiseksi, että itsellä ei ole siihen riittävää erikoispätevyyttä, jolloin perhe siirretään pätevemmän ihmisen luo. (Hurtig & Laitinen 2000, 250-251.) Kiire voi olla myös osana välinpitämättömyyttä. Palvelualojen eettisyydessä puhutaan ihmisen kunnioittamisesta ja arvostamisesta. Tällaiset abstraktit periaatteet jättävät pitkän välimatkan asiakkaan ja työntekijän välille. Välimatka toimii toisaalta myös auttajan suojana. Etäisyys voidaan nähdä ammatillisuutena, jota voidaan tuottaa symbolisesti, sosiaalisesti, toiminnallisesti, psyykkisesti ja tilallisesti. (Eräsaari 1995, ref. Pohjola 2000, 52-53.) Sosiaalinen tuki vaatii kuitenkin aina konkreettisen yhteyden ja vuorovaikutuksen.

Haastatteluissa tuli ilmi työntekijöiden vaihtuvuus sekä kiire. Vanhemmat olivat kokeneet huonoksi asiaksi sen, että aina oli pitänyt selittää uudelle ihmiselle perheen tilanne. Kiire on vaikuttanut asiakkaan kanssa tehtyyn yhteistyöhön ja tiedottamiseen. Pariskunnan haastattelusta kyseiset asiat käyvät hyvin ilmi sekä myös kiireestä johtuva viranomaisten tiedonkulun heikkous.

”Ja sit sitä ihmisten kiinni saaminen on hirveen hankalaa...”

”Siinä tuli koko ajan uusia ihmisiä vielä ja käytiin niinkun läpi aina sitä juttua. Se meni siihen niinkun tietojen välittämiseen. Siinä tuli tietojen kulun heikkous näkyviin.”

(Mies pariskunnasta)

”...kaikilla oli kiire vaan niinkun jonnekin. Se oli yks ongelma varmaan. Sitten, ei oikein siinä sitten osannut esittääkään asioita että, et kun tuntui että aina tosiaan tuli niinkun uusi siihen mukaan jolle kerrottiin...”

(Nainen pariskunnasta)

Sijaishuollon arkea kuvaa myös työntekijöiden vaihtuminen ja kiire. Pariskunta kertoi olevansa yhteydessä enemmänkin sijaishuoltoapaikkaan kuin Sataman työntekijöihin. Myös työntekijöiden vaihtuvuus tulee ilmi haastattelussa.

*”...siellähän (Satamassa) on nyt kans vaihtunut ihmiset, nyt jo pariinkin otteeseen...
...ei me heidän kanssaan toisaalta nyt oo sitte paljon oltu, muissa tekemisissä kun
siellä sitten ollaan käyty niissä hoitoneuvotteluissa.....Me asioidaan sinne sen Taavin
sijoituspaikan kanssa ja ei oikeestaan tavata (Sataman työntekijöitä)...”*

(Mies pariskunnasta)

Nainen pohti myös työntekijöiden kiireen vaikutusta yhteydenpitoon.

*” Mä luulen et nää Satamassa on muuttunut niin kiireelliseksi ei varmaan ehdikään,
siinä on varmaan sekin että. ”*

(Nainen pariskunnasta)

Työntekijöiden vaihtuvuus heikentää asiakkaan luottamusta. Kun ei tunne toista osapuolta, yhteydenpitokin vaikeutuu. Vanhempi voi tuntea oman asiansa arkaluontoiseksi, niin että siitä ei haluata kaikille kertoa, vaikka kysymyksessä olisikin vaitiolovelvollinen viranomainen. Yhteydenpitoa hankaloittaa myös se, jos vanhemmalta on huostaanotettu useampi kuin yksi lapsi. Lapsilla voi olla mm. sijaishuoltoapaikan sijainnista johtuen eri sosiaalityöntekijät. Vanhempi saattaa joutua olemaan siten yhteydessä neljäänkin eri Sataman työntekijään.

*”...kun mun asiat meni Satamaan, niin mullahan on esimerkiksi molemmilla pojilla
eri työntekijät. Ni mä joudun aina miettiin et kuka tekee töitä niinkun minkäkin asian
kanssa. Ja sitten se että mä en ole esimerkiksi tän Samuelin toista työntekijää nähnyt
ikinä. ...Niin tuntuu kauheen nololta semmosen kanssa puhua puhelimessa. Kun ite ei
tiedä et kukahan sä oot. Ja sit justiin se että kun täytyy aina alusta lähtien selittää
kaikki.”*

(Yksihuoltajaäiti Virpi)

Sosiaalisessa tuessa vuorovaikutuksen jatkuvuus on tärkeää ja oleellista. Kriisitilanteessa olevan ihmisen tunteet elämän jatkuvuudesta ovat kyseenalaistuneet. Kriisissä psyykkistä tilaa kuvaakin hyvin sanat tasapainottomuus ja sekasorto sekä elämän jatkuvuuden kyseenalaistuminen. (Jokinen 2004, 2-3.) Kriisiteorian ja sosiaalisen tuen näkökulmasta käsin on siten oleellisen tärkeää se, että kriisissä ja avun tarpeessa olevan ihmisen kontaktit auttajiin ja tuen antajiin olisivat kestäviä. Yhteydenpitoa ja siten tuen vaikuttavuutta vaikeuttaa viranomaisten jatkuva vaihtuminen. Tuen

välittymiseen vaikuttaa tuen saajan lisäksi myös itse auttaja. Tuen laatu ja välittyminen riippuvat tukijoista. Sosiaalisen tuen tarve voi liittyä myös vain spesialistien antamaan tukeen, jota myös lastensuojelun ammattilaiset ovat. (Kumpusalo 1991, 16-17.) Tällöin tuen antaja ei voi olla muu kuin kyseinen ammattilainen. Yleensä kyseessä on tällöin sosiaalisen tuen tiedollisen tuen antaminen.

6.2.3 Viranomaisten puutteellinen tiedotus

Viranomaisten yksi velvollisuus ja työtehtävä on tiedottaa asiakasta riittävästi. Tiedottamista säännellään mm. viranomaisen toiminnan julkisuudesta sääntelevässä laissa sekä sosiaalihuollon asiakaslaissa. Julkisuuslaki sanoo asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin seuraavaa: *”Hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn”* (JulkisuusL, 11 §, 1.mom). Tiedottaminen pitää sisällään niin viralliset, kirjalliset päätökset, kuin myös ”epävirallisen” kuten esimerkiksi suullisen neuvonnan ja tiedottamisen. Tiedottamiseen kuuluvat myös olennaisesti avoimuus sekä vaitiolovelvollisuus. Suomen Mielenterveysseuran valtakunnallisen kriisipuhelimen tiedonkeruukampanjan loppuraportti tuo palautteissa esille sen, että palveluissa pettyneet vastaajat toivoivat suoraa ja todenmukaista keskustelua asioista. Tiedon antamisessa ei saa antaa turhia toiveita tai lupauksia. Vaitiolovelvollisuus on tärkeää, mutta myös tiedonkulku. (Lappalainen ym. 2004, 40.)

Viranomaisten puutteellinen tiedotus huostaanotossa tuli ilmi monella tavalla. Viranomaiset eivät joko olleet antaneet tietoa tai he olivat antaneet väärää tietoa. Vanhempien vastauksissa tuli esille myös se, että viranomaiset eivät aina itsekään tienneet vastauksia vanhempien asettamiin kysymyksiin. Informaatiota ei myöskään aktiivisesti vanhemmille tarjota, vaan vanhempien ilmeisesti oletetaan olevan itse aktiivisia tiedon hankkimisessa ja pyytämisessä. Muutaman vanhemman haastattelusta tulee esille heidän kokemuksensa tiedon pimittämisestä. Viranomaisten vaiteliaisuus/tiedottamattomuus oli koettu tiedon pimittämisenä vanhemmilta. Onko kyseessä todellakin viranomaisten tiedon pimittäminen, vanhempien tulkinta asiasta vai kenties vaikean tilanteen haasteellisuudesta johtuva ”tietämättömyys”, jolloin viranomaisetkaan eivät aina tiedä vastauksia vanhempien esittämiin kysymyksiin? Kysymykseen on vaikea vastata ainakin tämän tutkimuksen pohjalta. Tiedottamisen ongelmat vaatisivat oman tutkimuksensa tarkempine haastatteluineen sekä analyysineen.

Eräs äideistä toi esille sen, miten hänelle ei oltu kerrottu itse huostaanottotilanteesta syytä siihen. Lapset oli viety sijaishuoltoonpaikkaan, ja äidille oli kerrottu asiasta puhelimitse, mutta ei syytä huostaanottoon tai sitä, mitä on yleensä tapahtunut.

“Sit ne soitti puolenpäivän aikaan että tota he on ottaneet työt huostaan...Mä kysyin et mitä on tapahtunut. Mä en edes tiennyt, siis tää tuli ihan täytenä yllätyksenä, ihan niin kuin pommi. Mä kysyin et mitä on tapahtunut. No sä pääset kattoon niitä sitten, kyllä siellä kerrotaan. Mä olin et niin mitä on tapahtunut, hieno olla töissä että, mitä on tapahtunut. No kyllä sä kuulet sit kun sä meet sinne viiden jälkeen.”

“Siis se oli hirvee, siis mulla oli niin hirvee olla, että mä en niinkun tiennyt, et mitä on tapahtunut edes.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Kyseinen äiti oli kyllä saanut joskus aikaisemmin sosiaalityöntekijän yhteydenoton ennen huostaanottoa, koska lapsista oli tehty lastensuojeluilmoituksia. Äidin mukaan asiaa ei kuitenkaan oltu tarkemmin selvitetty, esimerkiksi kotikäyntiä ei oltu tehty tai muutakaan selvitystä asiasta.

Tiedollinen tuki on tietojen antamista, tilanteen selvittämistä sekä päätöksenteossa tukemista (Kotasaari 2003, 8-10). Tuki voi olla myös monisisältöistä, sitä voidaan saada monista eri lähteistä ja sitä voidaan välittää monilla eri tavoilla (Karhu-Hämäläinen 2002, 23). Yksinhuoltajaäiti Ursula oli selvästi jäänyt ilman tiedollista tukea. Tilannetta ei oltu hänelle selvitetty sen tarkemmin. Sosiaalisella tuella voi toisaalta olla myös negatiivisia vaikutuksia, kuten epävarmuuden ja huolestuneisuuden lisääntyminen, harhaanjohtavan informaation antaminen sekä riippuvuuden lisääminen (Suls 1982, ref. Bäckman 1987, 113). Yksinhuoltajaäidin kertomuksesta käy selville se, miten tiedottomuus lisäsi hänen epävarmuuttaan tilanteesta sekä huolestuneisuutta. Kyseisessä tilanteessa sosiaalisen tuen vaikutus ei siten ollut positiivinen. Voidaan siis kysyä, saiko lasten äiti tiedollista tukea riittävästi tai laisinkaan.

Toinen yksinhuoltajaäiti oli pyytänyt ilmeisesti sosiaalityöntekijän dokumentoinneista kopiot, koska ei itse huostaanoton kuulemistilanteesta kyennyt papereihin keskittymään. Vanhemman vastauksesta ei käy selkeästi ilmi syytä siihen, miksi hän ei ollut kopioita saanut. Vanhemmilla on kuitenkin oikeus saada itseään ja lastaan koskevat dokumentoinnit. Asianosaisen tietojensaantioikeudesta säädetään julkisuuslain 11 §:ssä ja sosiaalihuollon asiakaslain 11 §:ssä. Julkisuuslain 11 §:n 3. momentin mukaan asianomaisen tietojensaantioikeus voidaan evätä tiettyjen

syiden perusteella, mm. jos tiedon antaminen on vastoin lapsen etua. Tällöinkin asiasta on annettava valituskelpoinen ratkaisu (Räty 2004, 95).

Kyseisessä tilanteessa ei kuitenkaan ilmeisesti ollut kyse tietojen saannin epäämisestä laillisesti.

”Mä allekirjoitin sen, oman suostumukseni, mun oman sosiaalityöntekijän luona. Ni, mä sain lukee nipun niitä papereita ja mä pyysin niistä kopiot, kun mä sanoin et en mä millään kykene keskittyyn tässä tilanteessa tähän tekstiin. Ja mitä tää tarkoittaa et, itse asiassa mä en muista siitä yhtään mitään. Mä en, olko se sit näin et niitä ei saanut, mutta mä niinkun ajattelen et periaatteessa pitäis olla, ihan selkeät ohjeet, neuvot siitä ja mitä tää tarkoittaa ja, mitkä on sun oikeutes ja lapsen oikeudet. Oliko näin että siinä ei ollut kuin yhdet kappaleet vai että mä en olis, olis saanut muutenkaan mutta että, en muista yhtään sitä, et se ois mielenkiintonen.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

Sosiaali- ja terveyshuollon tietojen luovuttamisesta asianomaiselle on Tampereen kaupungilla oma käytäntönsä. Toisaalta tietojen luovuttaminen on tehty hyvin byrokraattiseksi ja työlääksi sekä asiakkaan että työntekijän kannalta, toisaalta käytäntö voi suojella lapsen etua ja tilannetta ja/tai esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tehneen tai muun sivullisen henkilöllisyyttä. Halutessaan itseään koskevat tiedot, asiakkaan on täytettävä kaupungin virallinen tietojensaantipyynnötlomake, joka palautetaan omalle sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijä kokoaa kirjoitukset eli käytännössä tulostaa tietokoneen tiedostoista lapsen ja perheen tiedot. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä käy läpi paperit ja merkitsee kohdat, jotka voivat olla tavalla tai toisella vahingollisia perheen ja/tai lapsen tilanteelle. Jos kyseisiä kohtia tulee, saattaa vielä lakimies käydä kohdat lävitse, jolloin lakimies päättää sen, poistetaanko kyseiset kohdat tekstistä vai ei. Kun koko tämä prosessi on käyty läpi, voidaan paperit lähettää asianomaiselle postitse saantitodistuksella. Tietojensaantipyynnöstä itse papereiden luovuttamiseen saa kulua aikaa noin kuukausi.

Tietojensaannin luovuttamisen työläys puhuu sen puolesta, miksi esimerkiksi sosiaalityöntekijät eivät ole välttämättä kovin innokkaita kertomaan tästä mahdollisuudesta asiakkaille. Varsinkin jos dokumentointia on esimerkiksi vuosien ajalta, saattaa kirjoitusta olla todella paljon. On ymmärrettävää, että sosiaalityöntekijät haluavat panostaa ”tärkeämpiinkin” työtehtäviin, kuten huostaanottojen valmisteluihin, avohuollon tukitoimien suunnitteluihin, perheen tilanteen kartoitukseen jne. Sosiaalityöntekijöiden työnkuva on hyvin moninainen ja moninaistumaan päin, johtuen lastensuojelulain uudistuksista. Uudistettu lastensuojelulaki lisää asianosaisten

oikeusturvaa, mutta se ei riitä. Pitäisi löytyä myös varoja kustantamaan riittävä työntekijäjoukko toteuttamaan uudistettua lastensuojelulakia ja huolehtimaan asiakkaiden hyvinvoinnista ja oikeusturvasta.

Myös sijaishuoltoa koski ongelma, että tietoa ei anneta. Yksinhuoltajaäiti oli kysynyt lapsensa opettajan nimeä, jota hänelle ei oltu kerrottu tekemäni haastatteluun mennessä. Huostaanotosta oli tuolloin kulunut aikaa jo neljä vuotta.

”Et mä en esimerkiksi tiä tän vanhimman lapsen, mikä on hauska, mä en tiedä edes sen opettajan nimee. Mä oon kysynyt aika monesta paikasta, voisko joku kertoa mulle sen opettajan nimen, et määhän haluaisin sen opettajan kanssa jutella. Ei mulle oo vielä kukaan kertonut.”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Sijaishuollon viranomaiset eivät myöskään välttämättä ole vanhempien ensisijainen tietolähde esimerkiksi heidän omista oikeuksistaan ja huostaanoton purusta.

”...sijaisäidiltä mä oon saanut sitä (tiedollista tukea), just tähän raha-asiaan ja sitten myöskin siihen että, lasten on joskus mahdollista vielä palata kotiin ja miten sitten pitää toimi, että se sijaisäiti on niinkun se, joka mulle kertoi.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Pariskunnalla oli kokemusta myös väärän tiedon saamisesta. Sairaalan sosiaalityöntekijä ei ollut aina välttämättä tietoinen lastensuojelun käytännöistä ja asioista. Viranomaiset eivät aina myöskään osaa kertoa vastauksia vanhempien kysymyksiin. Tietämättömyys saattaa johtua todellisesta tietämättömyydestä, siitä että viranomaiset eivät halua antaa katteettomia lupauksia, tai ennustaa esimerkiksi huostaanoton ja sijaishuollon kestoa jne. Viranomaisten ”tietämättömyys” vähentää vanhempien luottamusta sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoon. Sosiaalityö ja lastensuojelu vaativat erittäin laajaa yleistietoa sekä erityistietoa, joten on ymmärrettävää, että viranomaisista ei aina tiedä vastauksia kysymyksiin. Tätä ongelmaa voidaan helpottaa nimenomaan sillä, että työpareina toimivat kauemmin työtä tehnyt sosiaalityöntekijä yhdessä kokemattomamman työntekijän kanssa. Näin varmistetaan kaikkien osapuolten oikeusturva sekä sosiaalityön ja lastensuojelun hyvä laatu.

Viranomaisten tietämättömyys ja väärän tiedon antaminen kävi ilmi pariskunnan haastattelusta.

”Sairaala yritti kertoa, mutta kun ne ei tiennyt, ne kerto jotain ja sitten asia ei ehkä ollutkaan niin.”

(Mies pariskunnasta)

Myös erittäin oleellinen tieto saattaa vanhemmalta jäädä saamatta viranomaisten tietämättömyyden tai muusta syystä johtuvan tiedottamattomuuden tähden.

”...mä oon kuitenkin huoltaja, ni mitä mun oikeuksiin kuuluu. Huoltajana, en mä tiedä sitäkään. Eikä sitä tiedä kukaan muukaan, kun mä oon kysynyt. Ei ne (viranomaiset) tiedä mitä siihen kuuluu.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Tiedollisessa tuessa on oleellista antaa ymmärrettävää ja ajanmukaista tietoa asiakkaalle. Tiedottamisessa on myös tärkeää kertoa muista ammattiauttajista, joiden asiantuntijuutta asiakas saattaa tarvita. (Lipponen ym. 2006, 35.) Pariskunnan miehen kertomuksesta käy ilmi mm. se, miten saman ammattiryhmän eri organisaatioissa työskentelevien välillä saattaa olla paljonkin eroavaisuuksia tiedon ja tehtävien suhteen. Sairaalan sosiaalityöntekijä ei ollut tietoinen lastensuojelun käytännöistä. Tiedollisen tuen antaminen tässä tilanteessa olisi ollut lastensuojelun ammattilaisten puoleen ohjaamista. Sosiaalisen tuen negatiiviset vaikutukset näkyvät pariskunnan haastattelusta. Harhaanjohtavan informaation antaminen on yksi sosiaalisen tuen negatiivisista vaikutuksista.

Viranomaiset olivat toisaalta myös antaneet pyydettyä vanhemmille tietoa. Aina tieto ei kuitenkaan ole laadultaan hyvää edes konkreettisesti. Eräs vanhempi oli pyytänyt selvitystä siitä, mitä huostaanotto merkitsee. Hän oli saanut lakikirjasta kopion ilmeisesti lastensuojelulaista, josta ei saanut kunnolla selvää. Myöhemmin asianajaja oli selvittänyt vanhemmalle huostaanoton merkityksen.

“Ainoo, mä sain semmoisen epämääräsen kopion mikä mul on vieläkin. Se on lakikirjasta otettu semmoinen präntti, mistä ei selvää saa. Saa suurennuslasilla, se on niin epäselvä kopio. Mää itse, itse asianajajan kautta myöhemmin sain selvityksen mitä huostaanotto merkitsee. Lakikirjateksti, et tämmöseen paperilappuun se jäi.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

Kyseinen yksinhuoltajaäiti epäili myös haastattelun myöhemmässä vaiheessa, että häneltä oli salattu tietoa. Toisaalta hän haastattelun edetessä lievensi sanomaansa niin, että hänelle ei ainakaan ole aktiivisesti kerrottu asioista. Vanhempi myös pohti reflektoiden oman henkisen tilansa vaikutusta sen hetkisten asioiden näkemiseen sekä viranomaisten yleisiä menettelytapoja.

”Et ei paljon vaivaa nähty. Et tota, tarkoitusko tässä on pimittää multa asioita vai mikä. Mut tota, en mä tiedä, kai siinä kohtaa niinkun, kai sitä oli jotenkin

herkemmässä tilassakin ja oli varmaan loukkaantunut monesta syystä, niin halus nähdä niinkun, asiat jollain tavalla että... mut...aatteli jälkeensä et se on heidän menettelytapansa, näin menetellään ja olettaako viranomaiset sitten että, tai unohtaa siinä työssä... et kaikki ei tiedä.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

Tiedollisessa tuessa on hyvä kartoittaa asiakkaan tiedon tarve sekä sen sopiva välitystapa. Tietoja kannattaa myös kerrata ja varmistaa se, että asiakas on ymmärtänyt tiedon. (Lipponen ym. 2006, 35.) Varsinkin lastensuojelussa on paljon erityistietoa, esimerkiksi lakeja, jotka eivät välttämättä avaudu asiakkaille helposti tai asiakkailta ei ole niistä tietoa. Pelkkä lastensuojelulain antaminen ei ole riittävää tiedottamista. Jopa lastensuojelun ammattilaiset itse eivät välttämättä tiedä sitä, kuinka lastensuojelulakia tulisi soveltaa oikein. On siis mahdotonta olettaa, että asiakkaat ymmärtäisivät lastensuojelulain merkityksen ilman riittävää selitystä ja opastusta. Vaikka vanhempi oli saanut kopion lastensuojelulaista, hänelle olisi pitänyt myös selvittää muulla tavoin sen ja yleensäkin huostaanoton merkitystä ja tarkoitusta sekä varmistaa samalla tiedon ymmärrettävyys ja sen perillemeno.

Myös toisista haastatteluista tuli esille se, että tietoa ei ole aktiivisesti vanhemmille annettu, vaan sitä vastoin tietoa on pitänyt itse ”kaivaa”.

”Et kyllä se niinkun aika tässä, itse, itse se täytyy hakee (tiedollinen tuki ja apu). On, kyl mä oon niinkun nettiäkin tutkinut joskus mitä mä oon katsellut silloin...”

(Nainen pariskunnasta)

”Eikä siis, tää nykyinen Satama, niin tota, musta tuntuu että ne ei kerro mitään jos ei sieltä osaa itse kysyä. Et ei ne mitään ylimääräisiä siinä jaarittele.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

”...heti alusta lähtien mulle ei edes kerrottu tästä (sijaishuoltopaikan) osoitteesta mitään. Et, eikä puhelinnumeroita. Mä kautta rantain sain nekin sitten selville. Sosiaalihuolto ei edes mulle antanut niitä.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

Vanhemmat olivat toisaalta myös saaneet huostaanottotilanteessa viranomaisilta tietoa, ja he myös muistivat kyseisen tilanteen ja saadun tiedon. Sosiaalityöntekijät olivat kertoneet suullisesti huostaanoton merkityksestä jne.

”Haastattelija:...muistatko sä tota, niitä tilanteita kun sä sosiaalityöntekijöiden kanssa te juttelitte tai muuta, niin sitä että mitä he kerto, että mitä se tarkoittaa ja valitusmahdollisuuksista tietoa ja kaikkea tämmöstä?”

”Joo, joo. Kyllä niinkun silleen ett se, että se on semmonen, määräaikainen huostaanotto että nykyään ei oteta niinkun silleen suoraan, kokoiäkseen. Sen he kerto ja sitten sen että tota, että miten se homma toimii niinkun siellä ja miten sitten taas kodin puolelta. Että nää yhteydenpidot sun muut, niin nää ne kertoivat kyllä.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

6.2.4 Tiedon kohtaamattomuus ja kriisin vaikutus

Vanhemmat saattavat olla ennen huostaanottoa omassa elämässään monessa kriisissä, mikä voi omalta osaltaan vaikuttaa lapsen huostaanottoon. Toisaalta lapsen oma vaikea tilanne voi olla kriisin aiheuttaja myös vanhemmille, vaikka vanhempien oma elämäntilanne olisikin kunnossa. Itse huostaanotto on yleensä myös suuri elämänmuutos ja sokki kaikille osapuolille. Haastateltavien elämässä oli ollut ennen lapsen huostaanottoa traumaattisia tilanteita: avopuolison itsemurha, lapsen vakavan sairauden toteaminen (joko fyysinen tai psyykkinen), lapsen oma hankala ja vaikea tilanne, joka on vaikuttanut myös vanhempiin, vanhemman sairastuminen psyykkisesti ja vanhemman pitkään jatkunut alkoholiongelma. Kriisissä olevan ihmisen energiasta suurin osa menee päivittäiseen selviytymiseen, eikä esimerkiksi tiedon vastaanottokyky ole parhaimmillaan silloin. Tiedon kohtaamisen ja muistamisen ongelmat voivat johtua myös tiedottamisen puutteista. Tietoa on saatettu antaa liian vähän, kertaluontoisesti tai sopimattomaan aikaan. Toisaalta vanhemman mielipide-erot asioista voivat antaa vanhemmalle mielikuvan siitä, että häntä ei ole asioista tiedotettu.

Haastateltavat toivat esille monella tapaa sen, kuinka kriisi vaikutti heidän kykyynsä ottaa tietoa vastaan huostaanotossa sekä pysyä tilanteessa mukana.

”Ja tietysti se, että me oltiin itse semmoisessa tilassa, me oltiin niinkun mielentilassa, et menttiin itse sen- käytiin ammattiauttajalla ja näin. Et...ei sitä itsekään pystynyt oikeen sillain täysillä pysyyn siinä mukana että, mutta kyllä se oli se tilanne, oli vähän niinkun semmonen kaaottinen.”

(Nainen pariskunnasta)

Nainen pohti myös heidän kriisitilanteensa vaikutusta tiedon aktiiviseen hakemiseen ja kyselemiseen.

”Mutta oliko sitten se, että me ei itse siinä mielentilassa osattu kysyä eikä hakea sitä, apua eikä niinkun kaivaa kaikkea tietoa esiin.”

(Nainen pariskunnasta)

Tietoa voi olla vaikea käsitellä, kun traumaattisesta tilanteesta johtuva sokkivaihe on päällä. Havaintokyky on tällöin kaventunut, eikä vanhempi välttämättä pysty kuulemaan, mitä ympärillä sanotaan ja puhutaan (Kujala 2003, 31). Tiedollisen tuen antaminen tuolloin ei ole paras mahdollinen hetki. Vanhemmille pitäisi antaa useampia mahdollisuuksia ja tilaisuuksia tiedon saamiseen, jotta voidaan varmistua myös tiedon perillemenosta ja sen ymmärtämisestä. Pariskunnan naisen kertomuksesta ilmenee myös sokkivaiheessa olevan ihmisen tietynlainen lamaantumisen ja kykenemättömyys tiedon aktiiviseen hakemiseen ja kysymiseen. Asiat ja tilanne saattavat olla niin kaaottisia, että tiedon aktiivinen pyytäminen ja hakeminen eivät vanhemmilta onnistu. Tällöin viranomaisten rooli aktiivisena tiedon antajana korostuu. Tietoa pitäisi antaa, vaikka vanhemmat eivät sitä itse osaisi pyytää tai kysyä.

Eräs yksinhuoltajaäiti toi esille sen, miten kotiin jääneet lapset olivat sokissa sisaruksensa huostaanotosta. Vanhempi oli pyytänyt apua lapsilleen, sitä että joku ulkopuolinen olisi selittänyt heille tilannetta. Avunpyyntö evättiin, vaikka vanhempi oli yrittänyt selittää, että ei itse kykene lapsilleen asiaa selvittämään, koska oli itsekin sellaisessa mielentilassa, että ei siihen pystynyt.

”...mutta mä yritin niinkun selittää että kun mä oon itse siinä tilanteessa niin mä en tällä hetkellä ole kykenevä siihen. Mä en osaa. Et kun en mä ittekä tiedä mistään mitään ni. ...ku mä niinkun siinä oletin, että mulle oltais kerrottu et mitä mä olisin voinut tehdä muuta. En mä saanut siinä vaiheessa mistään mitään. Ja sitten siinä oli itse kuitenkin, varsinkin silloin kun se on tommonen niinkun, äkillinen tapahtuma, niin siinä on itse niin, ihmeissään että mitähän tässä nyt tapahtuukaan.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Tiedottamisessa pitäisi ottaa huomioon myös omaisten tiedon ja tuen tarve (Lipponen ym. 2006, 35). Yksinhuoltajaäidin kertomuksesta ilmenee se, miten huostaanotetun lapsen sisarukset jätettiin ilman tiedollista tukea. Vanhempi ei omasta kriisitilanteestaan johtuen katsonut olevansa kykenevä antamaan kotiin jääneille lapsilleen sitä riittävää tukea ja tietoa, mitä nämä olisivat tarvitseet. Tästä

huolimatta lasten äidin muita lapsia koskeva avunpyyntö ei tullut kuulluksi. Lasten kriisin kohtaaminen on aina haaste. On kuitenkin tärkeää muistaa käsitellä lasten reaktioita tilanteeseen ja sitä, kuinka niihin pitäisi suhtautua. Varsinkin aikuisten peittelyt ja kiellot voivat aiheuttaa lapsille emotionaalisia ongelmia. Vanhemmat voivat olla itse tilanteesta niin järkyttyneitä, että he eivät pysty keskustelemaan asiasta lastensa kanssa, niin kuin yksinhuoltajaäidin kertomus osoittaa. Asiasta vaikeneminen voi kuitenkin pahentaa lasten tilannetta. (Dyregrov 1994, 111, 122-123.)

Lapsen huostaanotossa vanhemmilla on oikeus tutustua lapsen asiakirjoihin. Lisäksi vanhemmat allekirjoittavat viralliset huostaanottopaperit, joissa he joko antavat suostumuksensa huostaanottoon tai vastustavat sitä. Asiakirjoihin tutustuminen ja huostaanottopapereiden allekirjoittaminen tapahtuu yleensä samalla kertaa. Tilanne on ns. virallinen kuuleminen huostaanottoasiassa. Vaikka vanhemmilla on oikeus tutustua lapsensa papereihin, kertaluontoinen tilanne ei ole välttämättä vanhemman kannalta kovin hyvä, koska vanhempi saattaa jännittää virallista kuulemistä ja olla henkisesti siinä tilassa, että hän ei kykene keskittymään ja ymmärtämään lukemaansa riittävästi. Kaksi vanhempaa toivat esille tämän ongelman.

”Mä allekirjoitin sen, oman suostumukseni, mun oman sosiaalityöntekijän luona. Ni, mä sain lukee nipun niitä papereita ja mä pyysin niistä kopiot, kun mä sanoin et en mä millään kykene keskittyyän tässä tilanteessa tähän tekstiin. Ja mitä tää tarkoittaa et, itse asiassa mä en muista siitä yhtään mitään.

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Kyseinen vanhempi ei ollut kyennyt keskittymään lukemaansa riittävästi, koska oli ollut niin sokissa kaikesta tapahtuneesta. Kriisitilanteen ensimmäinen vaihe onkin psyykinen sokki, jolloin psyyke suojautuu tiedolta, jota se ei pysty vastaanottamaan. (Saari 2000, 41-68.) Sökkivaiheessa puhe ei välttämättä mene perille, joten puhumisen aika on vasta myöhemmin (Taskinen 2005, 25). Huostaanottoprosessissa olisikin tärkeää antaa vanhemmille ja lapsille useita mahdollisuuksia kyselymiseen ja tiedon saamiseen. Tiedottamista helpottaisi ainakin se, että vanhemmat saisivat heti huostaanoton alkuvaiheessa kirjallisen tietopaketin siitä, mitä huostaanotto merkitsee jne. Kirjalliseen tietoon on helppo tarvittaessa palata ja tarkistaa oleellisia tietoja. Tietopaketti voi myös vähentää vanhempien tarvetta yrittää saada kiireisiä työntekijöitä kiinni ja sen myötä vähentää työntekijöiden työtaakkaa. Kirjallinen tietopaketti ei tietenkään korvaa perheen yksilöllisestä tilanteesta nousevaa tiedottamisen tarvetta. Kirjallisen tietopaketin lisäksi tarvitaan aina henkilökohtaista viranomais-asiakaskontaktia ja sitä kautta syntyvää tiedottamista ja neuvomista.

Toinen vanhempi toi esille samanlaiset keskittymisvaikeudet silloin, kun olisi pitänyt lukea huostaanottoon liittyviä papereita. Vanhempi kertoo, miten he olivat menneet sijaishuoltoon, jonne myös paperit tuotiin ja vanhemmat saivat tutustua niihin. Haastattelusta ei käy tarkkaan ilmi, mistä papereista oli kyse.

”Et semmonen tilanne mä muistan, mua ärsytti kun mentiin sinne (sijaishuoltoon) mä muistan et heillä oli nää, paperit sitten tehty ja, sittei ollut, ne tuotiin meille sinne sitten tilaisuuteen ja mä oon ainakin semmonen, että jos koko aika puhutaan asiaa ja pitäis lukee mustaa valkosella ni, en mä pystynyt lukeen sitä. Kyllä noi tommost asiat täytyy sitten saada, ihan itsekseni ajatuksissani kun on päätöksiä ja tämmösiä, ni lukee ja, niin ja mieluummin lukee vielä kahteen kertaan ja vähän niinkun miettiin että. Se että, koko aika puhutaan siinä ympärillä ja koitat lukea. Se on vähän niinkun tämmöstä, luet muttet ymmärrä mitä luet.”

(Nainen pariskunnasta)

Vanhemman tarina kertoo sen, että aina ei ajankohta, jolloin tietoa annetaan, ole sopiva asiakkaalle. Lastensuojelun neuvottelutilanteet itsessään ovat yleensä hyvin stressaavia, virallisia ja myös ristiriidoille alttiita tilanteita. Neuvotteluissa saattaa olla myös monia ihmisiä, noin kymmenen hengen neuvottelut ovat lastensuojelun arkipäivää. Suuressa ryhmässä voi asiakas tuntea itsensä avuttomaksi ja ulkopuoliseksi. Yleensä ”valtasuhde” on epätasa-arvoinen, vanhempi saattaa olla yksin edustamassa ja puolustamassa itseään ja näkemyksiään monia viranomaisia vastaan. Pariskunnan naisen kertomuksesta käy ilmi myös se, että aina ei muisteta inhimillisiä tekijöitä. Monetkaan ihmiset eivät välttämättä pysty keskittymään vähemmänkään stressittömässä tilanteessa lukemaansa, jos vieressä keskustellaan samanaikaisesti oleellisista asioista. Tiedottaminen vaatii rauhallista suhtautumista asiakkaaseen sekä kahdenkeskisiä tilanteita, joissa asiakkaalla on mahdollisuus kysyä epäselvistä asioista (Lipponen ym. 2006, 35).

6.3 Vanhempien kokema kohtelu - asiallisuudesta törkeyteen

Vanhempien kokema kohtelu liittyy huostaanoton laatukriteereihin sekä henkiseen tukeen. Subjektiiivisen kokemuksen kriteeri on vaikein ja haastavin laatukriteeri. Kokemuksiin liittyy aina vahvasti asianosaisten tunteet. Huostaanotto on hyvin voimakkaita tunteita sekä usein myös ristiriitoja synnyttävä tapahtuma. Vaikka asianosaisten mielipiteet ja käsitykset eivät menisikään viranomaisten kanssa yksiin, asianosaisten tulisi kuitenkin saada kokea, että heitä on kuunneltu,

kuultu ja ymmärretty heitä itseään koskevassa asiassa. Mahdollisuuksien mukaan pitäisi asiakkaat saada yhteistyöhön suunnittelemaan ja hyväksymään sijoitus, huoltosuunnitelma, tapaamiset jne. (Taskinen 2005, 16-17.) Työntekijöiltä vaaditaan todellista ihmistuntemusta, jotta yhteistyö asiakkaan kanssa onnistuisi tai olisi vähintäänkin tyydyttävää. Kuitenkin kaikesta huolimatta sekä työntekijät että asiakkaat ovat ihmisiä, joiden yhteistyö ei aina onnistu esimerkiksi henkilökemioiden yhteensopimattomuuden vuoksi.

Asiakkaiden negatiiviseksi kokema kohtelu saattaa liittyä työntekijöiden sanomisiin, asenteisiin sekä viranomaisen ja asiakkaan kohtaamiseen ylipäätään. Esimerkiksi Palveluissa pettynyt - raportin vastauksissa nousi yhdeksi yhteiseksi teemaksi pettymys työntekijän käytökseen ja sanoihin. Suurin osa näistä pettymyksistä kohdistui sairauksien hoitoon. Kyseisessä raportissa lähes kaikissa vastauksissa tuli esille se, että pettyminen avussa ja tuessa johti monien ongelmien kasautumiseen. (Lappalainen ym. 2004, 11.) Aineistoni haastatteluista kävi ilmi myös pettymys ja tyrmistys työntekijöiden kohtelua kohtaan, mikä oli johtanut mm. siihen, että apua ja tukea ei enää haettu kyseisestä paikasta. Loukkaavat sanat ja huono kohtelu eivät voi olla aina resurssipulan syytä. Huono kohtelu on myös vallankäyttöä. Kun työntekijällä on valta antaa tai evätä palveluita, niin samalla asiakas on riippuvainen viranomaisesta ja hänen päätöksistään. (Lappalainen ym. 2004, 12.)

Vanhemmat toivat esille yhtäläisesti sen, että heitä oli kohdeltu sekä hyvin että huonosti. Kolmessa haastattelussa tuli esille vanhemman kokemus syyllistämisestä, joka oli koettu viranomaisilta tai sijaishuollon henkilökunnalta. Toisaalta kuudessa haastattelussa tuli esille joko asiallinen tai hyvä kohtelu, jota oli saatu viranomaisilta sekä sijaishuollon työntekijöiltä. Erittäin huonoa kohtelua viranomaisilta kertoi saaneensa yksi vanhempi. Erään yksinhuoltajaäidin kokemus oli puolestaan se, että häntä on kohdeltu hieman erilaisena johtuen hänen vammastaan.

”No en mä nyt tiedä oikeen sanottuna et mitenkä huonosti, mutta tota tietysti vähän erilaisena kun mä oon (vamman laatu) ja mun näkökantani tästä perheen elämisestä on pikkusen erilainen kuin heidän näkökantansa, niin tietysti kattoneet sen vähän toisella tavalla kuin minä.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Vaikka eräs yksinhuoltajaäiti oli joutunut kohtaamaan lapsensa epäonnistuneen sijoituksen, hän kuitenkin koki saaneensa huostaanoton tehneeltä sosiaalityöntekijältä hyvää kohtelua jopa siinä määrin, että olisi ollut valmis jatkamaan yhteistyötä sijoituksen epäonnistumisesta huolimatta.

”...(sosiaalityöntekijä) sanoi että on tapahtunut tosi paha, täysin epäonnistunut sijoitus, että hän on todella pahoillaan. Me ollaan epäonnistuttu nyt ja musta se on niin valtavan hienosti sanottu et siitä olis ollut hyvä jatkaa mutta, hän jäi pois ja...”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Yksinhuoltajaäiti oli sijoituksen epäonnistumisesta huolimatta kokenut saaneensa henkistä tukea viranomaiselta. Työntekijä oli kohdannut asiakkaansa arvostavasti ja hyväksyvästi.

6.3.1 Yksinjääminen ja ulkopuolisuuden tunne

Huostaanoton kokemus on raju ja kaikin tavoin ravisuttava kokemus niin lapsille kuin vanhemmillekin. Kokemukseen liittyy paljon erilaisia tunteita: häpeää, syyllisyyttä, vihaa, katkeruutta sekä toisaalta myös helpotusta ja kiitollisuutta. Huostaanoton yhteiskunnallinen negatiivinen leima sekä sen eräänlainen ”epätavanomaisuus” saattavat luoda vanhemmille hyvin voimakasta yksinäisyyden tunnetta. Vanhemmat voivat kokea, että he ovat melkein ainoita ihmisiä, joille huostaanotto on tapahtunut. Myös huonommuuden ja riittämättömyyden tunteet sekä epäonnistumisen tunteet vanhemmuudessa voivat eristää vanhempia vielä enemmän, niin että he kokevat yhä lisääntyvää yksinäisyyttä. Lastensuojeluasiakkuutta esiintyy myös paljon niiden perheiden keskuudessa, joissa on moniongelmaisuuksia ja yhteiskunnasta syrjäytyneisyyttä. Syrjäytyneessä ja moniongelmaisessa perheessä sosiaaliset verkostotkaan eivät välttämättä ole kovin laajoja, aktiivisia tai perhettä tukevia.

Haastattelemani vanhemmat näyttäytyivät huostaanotettujen lasten vanhempien ryhmästä ns. hyväosaisiksi vanhemmiksi. Kolme vanhempaa olivat säännöllisesti työelämässä mukana ja yksi vanhemmista koulutuksessa. Loput vanhemmet olivat eläkkeellä tai muuten kotona (haastatteluista ei aina selvinnyt suoraan, mikä vanhemman tilanne oli). Kaikilla vanhemmilla oli jonkinlaista läheisverkostoa, joko ystäviä, naapureita tai sukulaisia, joita he mainitsivat lähinnä henkisen tuen antajiksi. Verkostoista huolimatta vanhemmat kertoivat kuitenkin jääneensä huostaanotossa hyvin yksin. Huostaanottotapahtuman erityislaatuisuus aiheuttaa yksinäisyyttä, jos/kun lähiverkostolla ei ole samanlaisia kokemuksia. Vaikka sosiaalista verkostoa onkin, se ei välttämättä pysty antamaan riittävää henkistä tukea huostaanoton prosessissa.

Sosiaalisen tuen merkitys on keskeinen elämän vaikeuksissa ja ristiriitatilanteissa. Sosiaalista tukea antavat voivat jakaa yksilön henkistä taakkaa sekä auttaa yksilöä ottamaan omat voimavaransa

tehokkaampaan käyttöön. (Gothóni 1990, 11.) Emotionaalinen eli henkinen tuki pitää sisällään tiedon siitä, että ihmisestä välitetään, häntä rakastetaan ja arvostetaan. Tukeen kuuluvat myös huolenpito, empatia ja luottamus. Tärkeimpiä auttamismenetelmiä ovat asiakkaan arvostaminen eli hyväksyminen ja kunnioittaminen sekä huolenpito, jota voi osoittaa kuuntelemalla asiakasta. Tärkeää on hyväksyä asiakas sellaisena kuin hän on. (Lipponen ym. 2006, 34.) Emotionaalisen tuen puute liittyy puolestaan yksinäisyyteen ja ihmissuhdeongelmiin. Emotionaalisen tuen antajina korostuvatkin perhe ja läheisimmät ihmiset. (Kumpusalo 1991, 28-29.)

Huostaanotolla on nykypäivänäkin hyvin negatiivinen leima. Yleinen käsitys huostaanoton syistä lienee se, että vanhemmat ovat kyvyttömiä hoitamaan omaa lastaan alkoholi-ongelman, mielenterveysongelman, puutteellisen hoidon ja/tai perheväkivallan tähden. Koska lasten huostaanotto nähdään helposti vanhempien syyksi, heidän syyllistämisenä ja syyllistyminen, on helppoa.

”Sitten jotenkin tuli sitten vielä semmonen tunne että kun, jäi niinkun tavallaan sillain kumminkin siinä yksin ja noin et, semmonen että kauheet itsesyytökset... Tunsin itsensä et hei, nyt mä oon tosiaan tehnyt jotain kamalaa ja näin. Et kyllä siinä niinkun oli sillain aika yksin.”

(Nainen pariskunnasta)

Kyseisessä huostaanotossa huostaanoton syy oli lapsen ongelmat ja vaikeudet, jotka johtuivat lapsen sairaudesta. Silti äiti tunsin syyllisyyttä lapsensa huostaanotosta. Syyllisyyttä oli myös pahentanut se, että vanhemmat olivat kokeneet tutkimukset yms. niin, että heistä oli etsitty syitä ja vikoja ja siten syyllistetty heitä.

Liiallinen tai heikko sosiaalinen tuki vaikuttaa negatiivisesti ihmiseen. Asiakas voi esimerkiksi passivoitua, hänen itseluottamuksensa ja itsekunnioituksensa voivat vähentyä ja hänelle voi tulla häpeän ja syyllisyyden tunteita. (Kumpusalo 1991, 21.) Pariskunnan nainen ei ollut saanut henkistä tukea riittävästi, joten hän oli syyllistynyt lapsensa tilanteesta ja tämän huostaanotosta sekä samalla jäänyt yksin tunteittensa kanssa. Emotionaalisen tuen tulisi perustua juuri yksilölliseen kohtaamiseen, jossa henkistä ahdistuneisuutta pyritään vähentämään ja luottamusta sekä turvallisuuden tunnetta lisäämään. Myös tulevaisuuden toivon lisääminen sekä rohkaiseminen tunteiden ilmaisuun ovat tärkeitä. (Lipponen ym. 2006, 34.) Hyvä huostaanotto?-selvityksessä vanhemmat kritisoivat juuri sitä, kun he eivät olleet saaneet ilmaista negatiivisia tunteitaan viranomaisille (Laakso 1998, 25).

Huostaanotto on hyvin raskas tapahtuma niin lapselle kuin vanhemmillekin ja toisaalta se on myös suhteellisen harvinainen tapahtuma, vaikka nykypäivänä huostaanotot ovatkin yleistyneet. Huostaanotolla on yhteiskunnassamme hyvin negatiivinen ja häpeällinen leima, joka osaltaan voi eristää vanhempia yksinäisyyteen. Yksi äiti kertoo tilanteen raskaudesta ja muiden ihmisten suhtautumisen vaikeudesta sekä sen aiheuttamasta yksinäisyydestä.

”Ihmiset sanoo ei voi ottaa kantaa. Ja ei halua kuulla et, eihän tilanne ei oo, tai sit, ei ole semmosta ihmistä jolla on vastaava tilanne. Sit, kyl sitä on vaan kauheen yksin, tän asian kanssa.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

Kyseisellä äidillä oli kyllä ollut jonkin aikaa kontakti toiseen äitiin, jolta oli myös huostaanotettu lapsia. Haastateltava ei kuitenkaan ollut jaksanut ylläpitää kontaktia tähän äitiin.

Laakson & Saikun (1998, 25.) Hyvä huostaanotto?-selvityksessä tuli myös ilmi se, että tuttavapiiri voidaan kokea tuomitsevaksi, jolloin eristäytyneisyys ja yksinäisyys lisääntyvät. Yksinäisyys voi olla myös voimakkaammin esillä eri kriisin vaiheissa. Kun ihmisen järkytyksen aiheuttama ensireaktio alkaa purkautua, ihminen alkaa reagoida eri tavoin ja mm. erilaiset tunteet tulevat pintaan herkästi. Tämän johdosta saatetaan alkaa pelätä, mitä muut ihmiset ajattelevat. Tämä taas voi johtaa helposti eristäytymiseen. (Kujala 2003, 31-32.) Yksinhuoltajaäiti Saara oli kokenut muiden ihmisten vaikeuden suhtautua tilanteeseen, ja tämä oli osaltaan aiheuttanut yksinäisyyden tunnetta. Vaikka äidillä oli ollut kontakti toiseen huostaanotetun lapsen vanhempaan, hän oli kokenut oman tilanteensa niin raskaaksi, että ei ollut jaksanut pitää yhteyttä. Vanhempi oli eristäytynyt. Eristäytyminen oli varmasti osaltaan taas lisännyt yksinäisyyden tunnetta.

Toisaalta vanhemman oma vaikea tilanne saattaa aiheuttaa yksinäisyyttä. Vanhempi ei välttämättä halua edes vastaanottaa tukea, koska oma tilanne ja siitä johtuva huostaanotto aiheuttaa niin paljon surua ja tuskaa.

”...että en mä kaivannut mitään tukea, kai mä olin niin itsesäälissä sun muissa.”

”...käperryin koko maailmalta pois.”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Yhteistyön ongelmat johtuvat monessa tapauksessa biologisten vanhempien kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta. Jotkut vanhemmat saattavat myös yksinkertaisesti vain kadota, jolloin heihin ei saada yhteyttä. (Palonen 1992, 24.) Sosiaalityön resurssien vähäisyys ei myöskään edesauta huostaanotettujen lasten vanhempien tukemista, vaikka vanhemmat haluaisivatkin vastaanottaa tukea.

Vanhemmat kertoivat ulkopuolisuuden tunteesta, kun heidän perheensä tilannetta oli selvitelty erilaisissa neuvotteluissa. Vanhemmat saattavat olla tekemisissä hyvinkin monen eri viranomaisen kanssa. Sairaalan, lastensuojelun, koulun, poliisin ym. tahojen yhteistyö on arkipäivää tämänpäivän sosiaalityössä. Itse lastensuojeluunkin kuuluu monia eri työntekijöitä, mm. sosiaalityöntekijät sekä avohuollon ja sijaishuollon työntekijät. Varsinkin yksinhuoltajaäidit voivat olla todella yksin neuvotteluissa, kun heillä on ”vastassa” joukko eri viranomaisia. Ulkopuolisuuden tunne voi tulla myös siitä, kun viranomaiset keskustelevat keskenään tilanteesta, sen ratkaisusta, päätöksistä jne, vaikka vanhemmat otettaisiinkin niissä jollain tasolla huomioon.

”...sit ne palaverit oli sitä, että ne ihmiset tuli sinne palaveriin ja ne keskusteli keskenään siinä ja me sit jäätiin aika yleensä sitten niinkun, syrjään.”

(Mies pariskunnasta)

”Mää istun vieressä ja oon kolmantena osapuolena...tuntuu...ulkopuoliseksi siinä keskustelussa...”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Sekä pariskunnan miehellä että yksinhuoltajaäidillä oli kokemusta siitä, miten heitä ei henkisesti tuettu riittävästi neuvotteluissa. Emotionaaliseen tukeen kuuluu myötäelävä kuunteleminen sekä kiinnostuksen osoittaminen. (Lipponen ym. 2006, 34.) Asiakkaan ohittaminen häntä itseään koskevassa asiassa luo ulkopuolisuuden tunnetta ja ihmisen esineellistämistä. Hoitosuhteessa ja palveluammateissa yleensäkin on tärkeää muistaa, että asiakkaalla on oma arvonsa omana itsenään, ei pelkkänä auttamisen objektina. Varsinkin hoitosuhteissa kuulee useasti kerrottavan, kuinka hoitohenkilökunta keskustelee keskenään potilaan ohitse. Ulkopuolisuus asiakkaan omassa tilanteessa luo asiakkaalle tunnetta siitä, että hän on vain hoidon kohde, jolla ei ole päätäntävaltaa omaan kehoonsa tai asiaansa. Jos asiakas on muutenkin herkässä tilanteessa, niin hänellä ei ole voimiakaan vaatia asiallista kohtelua. Tämän seurauksena saattaa olla avun hakemisen viivästyminen tai kokonaan siitä luopuminen. (Lappalainen ym. 2004, 14.)

6.3.2 Kohtaamattomuus ja kuulemisen ongelma

Asiakkaan ja työntekijän kohtaaminen on aina haastava tilanne. Molemmat tuovat kohtaamiseen omat käsityksensä, uskomuksensa, asenteensa ja tapansa. Asiakkaan ja työntekijän kohtaamiseen vaikuttavat myös heidän sosioekonomiset taustansa. Toisaalta lastensuojelun asiakkaat ovat yhä

enenevässä määrin moniongelmaisia ja yhteiskunnasta syrjäytyneitä perheitä ja vastaavasti taas ns. ”normaalit” perheet ovat tulleet yhä suuremmaksi asiakaskunnaksi. Sosiaalityöntekijät ovat korkeakoulutettuja ja näin ollen keskiluokkaa tai ylempää keskiluokkaa. Siten luokkaerot asiakkaan ja työntekijän välillä voivat olla joko erittäin suuret tai hyvin pienet. Lastensuojelun asiakaskunnan erilaisuus asettaa työnteolle omanlaiset haasteensa. Hyvin syrjäytyneet ja moniongelmaiset perheet vaativat omanlaistansa asiantuntijuutta asiakkaan kohtaamisessa, kun taas ns. hyväosaisten perheiden tarpeet vaativat toisentyypistä asiantuntijuutta.

Kohtaamattomuus ja kuulemisen ongelma voivat johtua monista syistä. Kohtaamista vaikeuttaa työntekijöiden resurssipula ja siitä johtuva liian suuri työmäärä sekä erilaiset vuorovaikutusongelmat. Jos asiakasta ei kohdata, hän ei yleensä tule myöskään kuulluksi. Kohtaamattomuudesta ja kuulemisen ongelmasta kertoivat myös haastateltavat. Kuulemisen ongelmat johtuivat pääasiassa siitä, että asiakasta ei uskottu tai hänen mielipidettään ei otettu huomioon. Kun vanhempi ei koe tulevansa kuulluksi, yhteistyö hänen kanssaan saattaa vaikeutua, pahimmassa tapauksessa loppua kokonaan.

”...mulla on menny sen verran sukset ristiin sen, Tayssin kanssa kun meillä meni Vernerin lomista, tuli erimielisyyttä. Mä sit sanoin että koska te ette kuuntele mua tuon vertaa mitä minä teille sanon, niin älkää odottako että minä osallistunkaan mihinkään. Minä en tule tiedän palavereihinne istuun.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Vaikka huostaanottopäätökset on tehty asiallisesti ja vanhempaa kuultu virallisesti, silti vanhemman kokemus voi olla se, että hänen mielipidettään ja käsityksiään ei ole kuultu.

”Ja kaikki päätökset tehdään mun ohi...tulee yksipuolisia päätöksiä mua kuulematta, ne on kaikki virallisia... En mä tiä, mä ainakin näen et ne on laittomia kaikki. Mä oon yksinhuoltajaksi merkitty niin miksei mua voida kuulla, asiassa mikä koskee mun tytärtä?”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

Yksinhuoltajaäiti Saara ei ollut kokenut saaneensa henkistä tukea eikä tulleet kuulluksi, minkä johdosta hän myös koki lapsensa huostaanoton laittomaksi. Subjektiiivisen kokemuksen laatukriteeri onkin vaikein ja haastavin kriteeri. Subjektiiiviseen kokemukseen liittyy aina vahvasti asianosaisten tunteet. Asianosaisten tulisi kuitenkin saada kokea, että heitä on kuunneltu, kuultu ja ymmärretty. (Taskinen 2005, 16-17.)

Henkiseen tukeen kuuluu ihmisen myötäelävä kuunteleminen, hänen voimavarojensa vahvistaminen, myönteisten asioiden löytäminen sekä non-verbaalinen viestintä ja hiljaisuus. Henkisessä tuessa on tärkeää tietää, että on olemassa joku luotettava henkilö, jonka puoleen ihminen voi tarvittaessa kääntyä. (Lipponen ym. 2006, 34.) Vanhemmille on tärkeää se, että joku olisi myös ”heidän puolellaan”, joku joka kuuntelisi ja ymmärtäisi heidän näkemyksiään. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän voi olla vaikea asettua vanhemman puolelle, kun työntekijän tehtävänä on suojella itse lasta. Vanhemmat tarvitsevat kuitenkin myös tukea ja ymmärrystä sekä kokemusta siitä, että heitä on kuultu. Kyseisen yksinhuoltajaäidin haastattelusta kävi ilmi se, miten vanhempi oli jäänyt todella yksin, ilman kuulluksi tulemisen kokemusta. Vanhempi kertoikin haastattelun lopuksi, että tekemäni haastattelu oli ollut ensimmäinen tilanne, kun hänen mielipiteitään oli kuunneltu.

Lastensuojeluviranomaisten tehtävä on selvittää perheen tilannetta, jotta lapsen mahdollisimman hyvä hoito voisi toteutua, joko kotona tai vaihtoehtoisesti sijaishoidossa. Perheen tilanteen selvittäminen vaatii ammattitaitoa, joka toisinaan näyttäytyy jonkinlaisena ”salapoliisityönä.” Perheet eivät luonnollisesti anna välttämättä kaikkea sitä tietoa, mikä olisi tarpeellista päätettäessä lastensuojelun toimista. Oleellisia asioita voidaan jättää kertomatta tai totuutta voidaan muunnella hyvinkin paljon. Vaikka perheiden tilanne tulisikin ”totuudellisesti” viranomaisten tietoon, silti perheen ja viranomaisten tulkinnat tilanteesta saattavat erota toisistaan hyvinkin radikaalisti. Myös viranomaisilla on omat käsityksensä, ennakkoluulonsa ja asenteensa, jotka vaikuttavat perheen tilanteen näkemiseen.

Eräs haastateltavista kertoi oman menneisyytensä vaikuttaneen viranomaisten suhtautumiseen. Vanhempi oli päässyt eroon huumeaineista kymmenen vuotta sitten, mutta silti hänen menneisyytensä vaikutti nykyhetkeen. Vanhemman kokemus oli se, että hänen menneisyytensä on taakka, josta hän ei pääse koskaan eroon.

”...mä yritin tehdä mitenpäin vaan, niin ei mua otettu kuuleviin korviin ja sitten mulla vaihtui sosiaalityöntekijä perheellisten puolelle ja tässä samassa yhteydessä tää uusi työntekijä niinkun, hän ei ollut varmaan ikinä kuulukaan huumeista tai jotakin... Tää edellinen työntekijä joka, selvitti mun tilannetta sitten, sano yksittäisen lauseen, tämmösen et Iris kun käyttänyt monia... huumeita, mut hän niinkun, siinä kohtaan tarkertu siihen sanaan huumeita. Eikä ollenkaan huomannut sitä et mä oon myös lopettanut, kokonaan käytön... Ja tota, edelleen mä oon katkera tästä kaikesta siitä syystä et mun menneisyys on niin iso taakka mitä mä oon ainakin ite kokenu.”

(Yksinhuoltajaäiti Iiris)

Ihmissuhdetyössä luottamus on oleellinen periaate. Tyypillisesti se on rajoittunut kuitenkin työntekijöiden salassapitovelvollisuuteen. Luottamus voidaan myös nähdä sosiaalista pääomaa tuottavana rakennusosana. Sosiaalityön asiakkailta on taas enemmän tai vähemmän vajausta sosiaalisessa pääomassa, joten sen vahvistaminen on sosiaalityön yksi keskeinen tehtävä. Asiakkaan auttamisessa oleellista on, että asiakas selviytyy omassa elämässään mahdollisimman hyvin. Selviytymistä edesauttaa ja kasvattaa luottamus asiakkaan omiin voimavaroihin. Viranomaisilta näyttää kuitenkin puuttuvan luottamusta asiakkaisiin. Viime kädessä kysymys on auttamistyön ihmiskäsityksestä. Asiakkaat voidaan yksioikoisesti nähdä pahana, kun taas työntekijät edustavat hyvää. Tämä asetelma johtaa ihmisten erotteluun ja eron tekemiseen. Asiakkaista tulee muukalaisia ja erilaisia, jolloin heihin ei voida täysin luottaa. Erilaisuus edellyttää myös nimeämistä, jolloin asiakkaisiin lyödään tietty leima, josta heidät voidaan tunnistaa. Luokittelu toisaalta helpottaa, mutta ongelmaksi se kehittyy silloin, kun se luo eriarvoisuutta ihmisten välille, vähentää luottamusta ja samalla rajoittaa näkökulmaa ihmiseen ja hänen tilaansa. (Pohjola 2002, 48-51.)

Vanhempien uskottavuusongelma kävi ilmi myös muissa haastatteluissa. Vanhempien kuulemisen ongelma näyttäytyi myös siten, että vanhempaa ei otettu tosissaan, kun apua on pyydetty. Toisaalta vanhemmilta edellytetään omaa aktiivisuutta avun ja tuen hakemisessa, mutta toisaalta oma aktiivisuus saatetaan kenties nähdä niin, että vanhemmalla on riittävästi omiakin resursseja, koska on kyennyt aktiivisuuteen ja avun hakemiseen. Eräs yksinhuoltajaäiti toi kyseisen ongelman esille. Vanhempaa ei oltu otettu tosissaan, kun hän oli huostaanoton jälkeen pyytänyt apua muille lapsilleen, jotta näille olisi selitetty huostaanotosta ja sen merkityksestä.

”Ja sitten, jos vanhempi sanoo että, hän niinkun tarvii niin, tavallaan tukea niille lapsille, niin ei sille sanota että, niin no, kyllä nyt sää siinä pärjää. Vaan että ihan oikeesti otetaan niinkun huomioon ne. Miten se puhuu.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Vanhemman kohtaaminen ja kuuleminen näyttäytyy tyytyväisyytenä sijaishoitoa ja viranomaisia kohtaan. Hyvä kohtelu pitää sisällään sen, että vanhempia kuullaan mahdollisuuksien mukaan, heidät kohdataan inhimillisinä ihmisinä ja kohdellaan asiallisesti.

”Mutta ei, ei mulla ole mitään, totaniin, negatiivista sanottavaa koko prosessista siinä mielessä että, viranomaiset toimi oikein mun mielestä...”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

”Kyllä mä annan täydet pisteet tolle Satamalle, taikka siis niille Sataman työntekijöille ketä tässä nyt on ollut. Ne on toiminut todella hienosti. Asiallisesti.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

”Eliikkä, siellä (sijaishuoltopaikassa) työntekijät, oli aivan uskomattomia. ...aivan ihanaa, ihanaa henkilökuntaa...”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

6.3.3 Yhteistyö viranomaisen ja asiakkaan kesken

Yhteistyö vaatii molemminpuolista kunnioittamista ja toisen huomioonottamista. Lastensuojelutyössä viranomaisilla on asiakkaan kanssa tehdystä yhteistyöstä suuri vastuu. Työntekijöiden pitäisi työnsä puitteissa tehdä mahdollisimman paljon yhteistyötä lasten vanhempien kanssa. Joskus se osoittautuu erittäin haastavaksi ja vaikeaksi, toisinaan yhteistyö on helpompaa, riippuen paljon mm. asiakkaiden motivaatiosta olla viranomaisten kanssa yhteistyössä. Kaikki vanhemmat eivät ole esimerkiksi ”pakotettuja” tekemään viranomaisten kanssa yhteistyötä, vaan osa vanhemmista myös toivoo sitä. Yhteistyön haastavuutta lisää myös yhdenvertaisuuden periaate, joka tarkoittaa tasapuolista kohtelua ja johdonmukaisuutta hallintotoiminnassa (Laakso 1990, 207). Asiakkaita pitäisi kohdella mahdollisuuksien mukaan yhtä tasapuolisesti ja johdonmukaisesti, riippumatta siitä, kuinka vaikeita ja hankalia tai helppoja ja mukavia asiakkaat ja heidän tilanteensa ovat.

Viranomaiset korostavat usein vanhemmille yhteistyön merkitystä. Yhteistyön tärkeydestä kertoo sekin, että asia on mainittu lastensuojelulaissa, jossa työntekijöitä veloitetaan tekemään lastensuojelutyötä yhdessä vanhempien kanssa (LSL 13 §, 19 §). Hyvää tarkoittava yhteistyön korostus saattaa kuitenkin kääntyä sitä vastaan, niin kuin oli käynyt eräälle yksinhuoltajaäidille. Vanhemmalle ei riittänyt se, että häneltä vaadittiin yhteistyökykyä, vaan hänen mielestään yhteistyön vaatimus pitäisi pitää sisällään molemmat osapuolet.

”Ja yhteistyötä. Mulle ne aina että kun, sun pitää tehdä meidän kanssa yhteistyötä. Niin no, heidänkös ei tarvii tehdä sitten niinkun mun kanssa yhteistyötä. Kun mä tykkään, et jos tehdään yhteistyötä, niin se yhteistyöhän on niinkun molemminpuolista.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Toisaalta hyvä yhteistyö voi auttaa vanhempaa huostaanottokriisissä ja auttaa häntä hyväksymään paremmin lapsensa huostaanoton ja sijoituksen. Huostaanoton hyväksyminen on yhteydessä myös lapsen edun näkemiseen. Vanhemman ymmärtäessä huostaanoton tarpeellisuuden, hän pystyy näkemään oman lapsensa parhaan, vaikka se tekeekin kipeää vanhemmalle itselleen.

”...mä tavallaan tunsin että, tätä tehdään niinkun yhdessä tätä hommaa ja nimenomaan lapsen parhaaksi. Mut hän (sosiaalityöntekijä) kyllä sitten tosissaan huomioi myöskin minut.”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Kyseinen äiti tuo selvästi esille sen, että hyvä yhteistyö vanhemman kanssa pitää sisällään myös lapsen vanhemman huomioimisen.

Sosiaalisessa tuessa on tärkeää se, kuinka ympäristö suhtautuu ja kykenee tarjoamaan apua yksilölle. Yksilön selviytymiseen sekä ympäristön tilaan vaikuttaa yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen onnistuminen. Sosiaalinen tuki keskittyy enemmän sosiaalisen ympäristön sekä yksilön vuorovaikutuksen kuvaamiseen. (Kumpusalo 1991, 3-4.) Kyseinen yksinhuoltajaäiti oli saanut tuekseen ymmärtävän ja hyväksyvän viranomaisen, joka osasi huomioda kaikki osapuolet. Hyväksyvä ja ymmärtävä suhtautuminen oli auttanut äitiä myös hyväksymään lapsensa huostaanoton. Sosiaalisella elinympäristöllä onkin suuri merkitys ihmisen kasvulle ja hyvinvoinnille. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa ihmisen selviytymiseen; se joko tukee sitä tai huonossa tapauksessa vaikeuttaa ihmisen selviytymistä. Toisaalta jos yksilö ei kykene vastaamaan ulkoisiin ja sisäisiin vaatimuksiin, voi hänelle syntyä kykenemättömyyden tunnetta eli stressiä (Tarkka 1996, 11).

6.4 Vanhempien aktiivisuus tuen hakemisessa

Kinnunen (1998, 41–42) korostaa toimivaa yksilöä, joka itsenäisesti asettaa tavoitteensa ja tekee ratkaisunsa. Yksilö voi osallistua tuen hankkimiseen joko passiivisesti tai aktiivisesti, mutta edellytyksenä on aina yksilön reagointi ja mielipiteet. Ihmisen oma aktiivisuus on siten hyvin oleellista ja tärkeää avun hakemisessa ja saamisessa. Tuen painottuessa sosiaalisen selviytymisen parantamiseen, ihmisen aktiivisuus ja omatoimisuus ovat koko toiminnan perusta (Kumpusalo 1991, 17). Tuen saatavuus ei ole kuitenkaan riippuvainen vain yksilöstä ja esimerkiksi hänen halustaan kuulua yhteisöön, vaan merkitystä on myös yhteisön resursseilla ja mahdollisuuksilla tarjota tukea ja apua (Nutbeam 1986, ref. Kumpusalo 1991, 13). Asiakkaan omaa aktiivisuutta avun

hakemisessa voi toisaalta vähentää huonon kohtelun saaminen palveluissa. Aiemmin koettu kohtelu muistetaan ja pelko sen toistumisesta voi estää tai viivästyttää asiakasta hakemasta apua. (Lappalainen ym. 2004, 14.)

Kysymys vanhempien omasta aktiivisuudesta nousi Sataman työntekijöiden keskuudesta. Olettaus oli se, että vanhemmat eivät välttämättä ole aktiivisia tuen ja avun hakemisessa. Haastatteluista tuli ilmi kuitenkin täysin päinvastainen tulos. Haastattelemani vanhemmat olivat olleet hyvinkin aktiivisia tuen hakemisessa. Kahdeksan vanhempaa olivat hakeneet itse jotain apua lapselleen/lapsilleen, joko ennen huostaanottoa, sen aikana tai sen jälkeen. Itselleen oli hakenut apua kuusi vanhempaa. Kolme vanhempaa eivät suoranaisesti kertoneet hakeneensa mitään apua, mutta heidän tarinoistaan kävi kuitenkin myös ilmi, että he olivat saaneet jotain apua huostaanoton jälkeen. Se, olivatko vanhemmat itse olleet aktiivisia kyseisen avun hakemisessa, ei haastatteluista käynyt ilmi. Vanhempien oma aktiivisuus selittyy varmasti osin sillä, että haastateltavat olivat ns. hyväosaisia vanhempia, jolloin heillä on ollut myös voimavaroja omaan aktiivisuuteen tuen hakemisessa.

6.4.1 Tukea lasten tilanteeseen ja huostaanottoprosessiin

Vanhemmat olivat olleet hyvin aktiivisia hakiessaan apua lastensa tilanteeseen. Apua oli haettu ennen huostaanottoa, huostaanottotilanteessa sekä sijaishuollon aikana. Lasten tilanteeseen oli haettu apua perheneuvolasta, TAYS:sta, toimintaterapiasta, koulunvaihdoksista, avohuollon sijoituksista, tukiperheestä, Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, asianajajilta, alueen sosiaalityöntekijältä ja sosiaaliasiamieheltä. Yleisimmät haetut tukimuodot olivat olleet perheneuvola, TAYS, tukiperhe, asianajaja sekä avohuollon sijoitus. Vaikka vanhemmat olivat olleet hyvin aktiivisia hakiessaan apua lapsilleen, he eivät kuitenkaan olleet aina apua saaneet, eivät ainakaan ajoissa. TAYS:n tuki oli kaikissa tilanteissa tullut liian myöhään. Lisäksi perheneuvola ja tukiperhe eivät olleet onnistuneita tukimuotoja, koska tuki oli ollut riittämätöntä tai se ei ollut toteutunut.

Muutamilla lapsilla oli ollut ennen huostaanottoa ongelmia, joihin vanhemmat olivat aktiivisesti hakeneet apua mm. perheneuvolasta sekä TAYS:sta. Varsinkin TAYS:n apu lasten tilanteisiin näyttäytyi ongelmallisena. Apu oli tullut kaikissa tilanteissa liian myöhään. Syynä tähän oli ollut

ilmeisesti pitkät jonot. Myös inhimillinen erehdys oli pitkittänyt avun saantia. Erään lapsen vanhempi mietti oikeutetusti sitä, olisiko tilanne toinen, jos apu olisi tullut ajoissa.

”Mutta kun, mietitään että mä olin silloin jo, vuoden tavallaan kestänyt sen pojan kanssa, sit mä pyysin sille lähetteen Tayssiin, siitä menee vielä puolitoista vuotta eteenpäin. ...ne oli unohtanu Pekan, sieltä välistä. Mut se että kun itsellä on semmonen olo, että jos sinne olis päästy sillon heti. Niin ei oltais tässä tilanteessa. Mutta se että kun, asiat venyy vuositolkulla eteenpäin pienen lapsen kanssa niin, nehän muuttuu ihan toisenlaisiksi mitä ne on alun perin ollut.”

(Yksihuoltajaäiti Iris)

Varhaista puuttumista ja ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä korostetaan nykypäivänä paljon. Ennaltaehkäisevällä työllä pyritään ehkäisemään lasten ja nuorten huono-osaisuutta ja syrjäytymistä. Ehkäisevällä työllä on tarkoitus estää negatiivisen kehityskulun syntyminen tai sen syveneminen. Varhaisessa puuttumisessa ja ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa on kuitenkin myös puutteita. Lapsiperheiden psykososiaaliset palvelut ovat pirstaleisia, ja ne hahmottuvat heikosti lapsiperheille. Yksiköt ovat eriytyneitä ja palveluiden saatavuudessa on suuria alueellisia eroja. Palveluiden riittämättömyys näkyy perheneuvoloiden ja lastenpsykiatrian jonoina. Erilaisten strategioiden ohella tarvitaan siten myös käytännön toimia turvaamaan mm. riittäviä voimavaroja ennaltaehkäisevään työhön. (Törrönen & Vornanen 2004, 154, 159-170.)

Itse huostaanottoprosessiin sekä sijaishuollon ongelmiin oli haettu apua asianajajalta, Mannerheimin Lastensuojeluliitosta sekä sosiaaliasiamieheltä. Vanhemmat olivat myös kokeneet saaneensa tukea näiltä tahoilta. Tuen hakeminen kyseisistä paikoista näyttäytyi haastatteluissa niiksi viimeisiksi keinoiksi joihin turvauduttiin, kun muut keinot eivät olleet tuottaneet tulosta.

”...itse otin lastensuojeluun, Mannerheimin Lastensuojeluliittoon aikanaan yhteyttä ja sieltä sain aika hyvin kommenttia...”

(Yksihuoltajaäiti Virpi)

”Koska mä ymmärrän että tämmöset sosiaaliasiamiehet ja muut, niin nehän tulee, kuvioon vasta siinä vaiheessa kun joku ei tosiaan toimi.”

(Yksihuoltajaäiti Kaarina)

6.4.2 Apua omaan elämään ja jaksamiseen

Vanhempien elämäntilanne saattaa olla hyvin raskas johtuen monista seikoista. Huostaanotto itsessään on oma kriisinsä, ja jos sitä ennen on tapahtunut muuta traumaattista, tilanne saattaa näyttäytyä vanhemmille hyvinkin stressaavana ja kaoottisena. Huostaanotto voidaan toisaalta nähdä myös suurena helpotuksena, kun perheen tilanne on helpottunut lapsen huostaanoton myötä. Vaikeassa tilanteessa eläminen vaatii ihmiseltä paljon resursseja, eikä ihminen tällöin ole parhaimmillaan esimerkiksi avun hakemisessa. Voimavarat menevät päivittäiseen elämiseen ja arjesta selviytymiseen, eikä resursseja omaan aktiivisuuteen avun hakemisessa välttämättä enää löydy. Haastatteleman vanhemmat olivat kuitenkin olleet hyvin aktiivisia hakiessaan apua myös omaan elämäänsä ja jaksamiseensa.

Omaan jaksamiseen oli haettu apua työpaikkalääkäriltä, sairaalasta, terapiasta, Holvi-ryhmästä sekä tukihenkilöltä. Kolme vanhempaa toivat myös epäsuorasti esille erilaisia tukimuotoja, joita he olivat saaneet: päihdehoito, kaupungin avotyö sekä vertaistuki. Näistä tukimuodoista ei käynyt selvästi ilmi, olivatko vanhemmat itse niitä aktiivisesti hakeneet vai oliko sitä heille ulkopuolelta tarjottu. Holvi-ryhmä on huostaanotettujen lasten vanhemmille tarkoitettu ryhmä, jossa käydään läpi erilaisia, aiheeseen liittyviä asioita, kuten tunteita, reagoitintapoja jne. Ryhmä kokoontuu noin seitsemän kertaa, ja se on evankelisluterilaisen seurakunnan järjestämä. Kaksi vanhempaa kertoivat käyneensä Holvi-ryhmässä. Muuta vertaistukea oli tullut tapahtumasta, jossa oli ollut muita huostaanotettujen lasten vanhempia. Tällaisessa tapahtumassa kertoi olleensa yksi äiti.

Huostaanoton ja muun elämän kriisitilanne vaatii psyykkistä apua ja tukea sekä toisinaan jopa terapiaa. Kaksi vanhempaa kertoivat joutuneensa turvautumaan lääkkeisiin, jotta olisivat saaneet edes nukuttua vaikeassa elämäntilanteessa. Psykologin tai terapeutin palveluihin oli turvautunut viisi vanhempaa. Näistä kaksi vanhempaa olivat turvautuneet psykologin palveluihin juuri huostaanoton kriisin ja lapsen vaikean tilanteen tähden. Kolme vanhempaa olivat käyttäneet terapiapalveluita, koska vanhemman oma psyykinen tilanne oli sitä vaatinut. Terapian käyttö ei näissä tapauksissa johtunut siis ensisijaisesti lapsen huostaanotosta ja siitä johtuvasta terapian tarpeesta, vaan vanhemman omasta mielenterveysongelmasta.

Vanhemmat voivat olla hyvin epätoivoisessa tilanteessa hakiessaan terapiapalveluita. Tällaisessa tilanteessa on erittäin oleellista, että palvelu myös kohtaa avun tarvitsijan, niin saatavuudessa kuin

riittävydessäkin. Eräs yksinhuoltajaäiti kertoo, kuinka hänelle suositeltiin vain mielenterveystoimistossa käymistä. Vanhempi oli kuitenkin hakenut apua yksityiseltä terapeutilta, ilmeisesti mielenterveystoimiston avun riittämättömyyden ja/tai saavuttamattomuuden vuoksi.

”...kun mä pääsin sairaalasta ni, suositeltiin vaan tota mielenterveyden, tai mikä toi on, mielenterveystoimisto siellä kerran kuussa käymistä. Mutta oli se, mä niinkun, en mä sitten saanut, mielenterveystoimiston lääkäri, se jolla on yksityisvastaanotto... se tota, mää itkin kato et otaksää mut hoitoon. Oikeesti, ja se otti.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

6.4.3 Tuen tarjonnan ja kysynnän kohtaamattomuus

Sosiaalisessa tuessa on tärkeää ja oleellista se, että tuki on oikeanlaatuista, riittävää sekä oikea-aikaista. Tuen oikea ajoitus on edellytys tuen vaikuttavuudelle sekä tehokkuudelle. Avun luonteella ja määrällä on merkitystä myös tuen vaikuttavuuteen, ja myös ongelma määrää autettavan omatoimisuutta sekä aktiivisuutta. (Kumpusalo 1991, 16–17.) Huostaanotossa saattaa olla ongelmana se, että asiakkaat eivät välttämättä ole halukkaita ottamaan tukea ja apua vastaan. Tukeen ja apuun liittyy vahvasti kontrolli, joka vaikuttaa sosiaaliseen tukeen. Erityisesti tertiiaaritason viralliseen tukitoimintaan vaikuttaa se, että sekä autettavaa että auttajaa kontrolloidaan virallisesti (Kumpusalo 1991, 16–17). Tuen antajilla on myös vaikutusta. Kinnusen (1998, 77–78) tutkimuksessa sukulaisten merkitys sosiaalisessa tuessa oli huomattava, noin kolme neljäsosaa. Julkisen ja yksityisen sektorin merkitys oli suuri noin neljänneksellä.

Vanhemmat kertoivat tilanteista, joissa he olivat saaneet joko liikaa tai sopimatonta tukea, liian vähän tukea, tai tuki oli tullut liian myöhään, eli tuen ajoitus ei ollut onnistunut. Esimerkiksi lapsille haettu tuki ei aina tullut ajoissa ja/tai se ei ollut riittävää. Eräs yksinhuoltajaäiti kertoi perheneuvolan riittämättömästä tuesta. Äiti näki ja koki, että lapsella ei ollut kaikki hyvin, kun taas perheneuvolassa ei nähty tuen tarvetta. Myöhemmin huostaanoton yhteydessä kävi kuitenkin ilmi lapsen syvä, pitkään jatkunut vaikea masennus, joka oli johtanut lapsen tilanteen kriisiytymiseen. Kumpusalo (1991, 17) toteaa, että jos tukea ei saada tarvittaessa, silloin ongelmat monimutkaistuvat ja tuen tarve muuttuu laaja-alaiseksi. Tukea pitäisikin saada silloin, kun asianosaisen omat voimavarat ovat äärimmäisessä käytössä ja ulkopuolisella tuella on todella tarvetta.

Kyseisen yksinhuoltajaäidin lapsen tilanne oli vaikeutunut vuosien myötä niin pahasti, että lapsi jouduttiin lopulta ottamaan huostaan. Apua ei ollut tullut ajoissa, joten vaikeudet kasaantuivat ja pahenivat. Sosiaalisessa tuessa on erittäin tärkeää myös ympäristön kyky ja mahdollisuudet tarjota tukea apua tarvitseville. Sosiaalinen tuki ja sen saatavuus eivät ole Nutbeam (1986) mukaan riippuvaisia vain yksilön yhteisöön kuulumisen halusta, vaan myös yhteisön avun tarjoamisen mahdollisuuksista (ref. Kumpusalo 1991, 13). Yksinhuoltajaäidin lapsi ja yksinhuoltaja itse olivat jääneet vaille riittävää tukea, vaikka vanhempi oli itse aktiivisesti tukea hakenutkin. Sosiaalisen tuen heikko laatu ja määrä olivat vaikuttaneet vanhempaan myös mm. niin, että tämä ei enää yhtä aktiivisesti halunnut hakea apua muille kotona asuville lapsilleen.

Toinen yksinhuoltaja toi esille sen, että hän oli saanut liikaa ja sopimatonta tukea. Äitiä oli tuettu lapsen syntymän jälkeen vanhemman mielestä liikaakin, jolloin hän oli väsynyt itse tukitoimintaan ja viranomaisten holhoamiseen.

”Mä yritin hoitaa lastani, mut siihen viranomaiset ei niinkun, paapomiseen suoraan sanottuna väsyi.”

”Kaiken kaikkiaan tähän mä väsyin, et sitä apua oli niin kun liikaa...”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

Samainen äiti oli kokenut myös sen, kun tukea ei oltu annettu silloin, kun siihen olisi ollut todella tarvetta. Vanhempi oli pyytänyt kotihoidontukea silloin, kun lapsi oli itkenyt monta yötä eikä vanhempi itse ollut saanut nukuttua tämän johdosta öitensä. Vanhempi ei kuitenkaan ollut saanut tuolloin kyseistä tukea.

6.5 Vanhempien toiveet tuesta ja avusta

Vanhempien toiveet tuesta ja avusta vaihtelivat jonkin verran. Eniten toivottiin lisää tietoa, niin huostaanottotilanteessa kuin sijaishuollon aikana. Tiedonsaannin tärkeyden mainitsivat seitsemän vanhempaa. Lisäksi tuotiin esille vertaistuen mahdollisuus, jonka mainitsi neljä vanhempaa. Kaksi vanhempaa toi esille tietyn avohuollon tukitoimen mahdollisuuden ennen huostaanottoa. Kaksi vanhempaa toi esille myös asioiden näkemisen ns. ”oikealla” tavalla. Lisäksi mainittiin tuki- tai viranomaishenkilö, jolta voisi saada tarvittaessa sekä tiedollista että henkistä tukea ja apua. Parempaa kohtelua sekä yhteistyötä viranomaisten kanssa toivoi yksi vanhempi. Erilaiset tuen ja avun toiveet keskittyivät lähinnä itse huostaanottotilanteeseen, sijaishuollon aikana ei enää nähty niin suurta avun tarvetta kuin itse huostaanottotilanteessa.

6.5.1 Tietoa enemmän

Tiedon riittämättömyys tuli vahvasti esille haastatteluissa. Melkein kaikki vanhemmat olivat kokeneet saaneensa liian vähän tietoa. Vaikka vanhemmille oli kerrottu suullisesti huostaanotosta ja siihen liittyvistä asioista, vanhemmat eivät olleet kuitenkaan kokeneet tätä riittäväksi tiedoksi. Tiedottamisen toiveessa tuotiin esille omat oikeudet, velvollisuudet, lapsen tulevaisuudesta tiedottamisen tärkeys, tietoa tukikontakteista jne. Yksi vanhempi korosti tiedon saamisen tärkeyttä myös kotiin jääville lapsille. Tiedottamisen selkeyttä korostettiin myös, ja sen mainitsivat kolme vanhempaa. Myös huoltosuunnitelma mainittiin kerran ja niiden pitäminen useammin kuin nykyään.

Tiedon saamisen tärkeyttä korostettiin monin tavoin.

”Kyllä mä uskon, et mä olin siinä tilanteessa kumminkin että niin, että se tieto olisi riittänyt, ehkä enempi tietoa...”

(Yksinhuoltajaisä Paavo)

Haastattelija: ”No millaista tukea ja apua sä olisit kaivannut ja halunnut silloin huostaanottohetkellä?”

”No siinä ainakin, et mulle olis kerrottu niin kun asioista.”

(Yksinhuoltajaäiti Saara)

”Mutta tota, ainoon on taas se että, mä haluaisin tukea siinä, että mä saisin vähän enemmän tietoa sieltä sosiaalitoimiston kautta, siis Maijan asioista.”

(Yksinhuoltajaäiti Kaarina)

Tiedottamisessa haluttiin käyvän ilmi mm. vanhempien omat oikeudet ja velvollisuudet, lapsen edut sekä eri yhteistyötahojen roolit.

”...tärkeintä olis kuitenkin niitä, vanhempiakin nyt sitten, niin kun informoida siitä mitä on tapahtumassa ja mitä se kaikki tarkoittaa ja missä järjestyksessä mennään ja kuka on kenenkin rooli ja mitä odotetaan, mitä velvotetaan ja mitä saadaan.”

(Mies pariskunnasta)

”Paitsi tietopaketti sisältäis tosiaan...lapsen edut ja minun oikeuteni myöskin.”

(Yksinhuoltajaäiti Iris)

Yksi vanhempi toi esille myös kotiin jäävien lasten tiedonsaannin tärkeyden.

”No tärkein asia on ehkä se, että mä olisin kaivannut jotain, neutraalimpaa ihmistä selittää lapsille asioita. Et joka olis ihan oikeesti niin kun, mä aina sanon viisaampaa, niin kun siis joku ihminen joka olis osannut selittää lapsille mitä ihan oikeesti tapahtuu.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

Kyseisen äidin haastattelussa tulee ilmi myös hänen oma toiveensa siitä, että olisi yksi ihminen, jonka puoleen voisi tarvittaessa kääntyä.

”Ja just sillain, mä olisin kaivannut sitä et joku olis niin kun mullekin ihan rauhassa yksi ja sama ihminen selittänyt koko ajan mitä tapahtuu ja miksi tehdään näin.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

Tiedon saannin selkeys on tärkeä asia tiedon omaksumisen kannalta. Selkeyttä tiedottamiseen sekä itse huostaanoton prosessiin kaipasi kolme vanhempaa.

”...sitä olis niin kun silloin halunnut tavallaan vähän selkeemmin ne asiat.”

(Mies pariskunnasta)

Pariskunnan epäselvyys tilanteesta ja prosessista jatkui yhä edelleen haastatteluhetkelläkin.

”..että kumpikaan vielä (tiedä) että, mitä tää niin kun tarkoittaa eteenpäin oikeesti...miten tää tästä eteenpäin menee ja, mikä meidän rooli tulee oleen, mitä meiltä odotetaan, et ei tiedä kyllä yhtään.”

(Mies pariskunnasta)

6.5.2 Vertaistuen mahdollisuus

Vertaistuen mahdollisuuden yhtenä tukimuotona mainitsivat neljä vanhempaa. Lisäksi mainittiin tukihenkilö, sijaisäidin tuki sekä joku tietty ihminen, jolta voisi saada tarvittaessa tukea ja apua. Vertaistuki on tärkeä tukimuoto erityisesti mm. silloin, kun tapahtuma on suhteellisen harvinainen eikä samaa asiaa kokeneita ihmisiä löydy välttämättä lähipiiristä. Vertaistukea olivat saaneet neljä vanhempaa, kaksi oli käynyt Holvi-ryhmässä ja yksi vanhempi oli ollut tapahtumassa, jossa oli ollut muita huostaanotettujen lasten vanhempia. Lisäksi yhden vanhemman sisarelta oli myös huostaanotettu lapsi sekä yksi vanhempi oli pitänyt jonkin aikaa yhteyttä toiseen äitiin, jolta oli myös huostaanotettu lapsia.

Yksinäisyyden tunne vanhemmilla voi olla suuri, ja silloin voi vuorovaikutus muiden, samassa tilanteessa olevien ihmisten kanssa auttaa ihmistä tuntemaan, ettei hän ole aivan yksin omassa tilanteessaan.

”Ehkä vois, ois voinut auttaa jos joku olis ollut, joku jolla olis ollut niin kun se kokemus.”

Haastattelija: ”Ni, elikä vertaistukea?”

”Ni, vertaistuki olis voinut auttaa.... Kun mä, suurin piirtein aattelin et mä oon ainoa maailmassa jolle on käynyt näin.”

(Yksinhuoltajaäiti Ursula)

Vertaistuessa voi jakaa omia tunteitaan ja kokemuksiaan omasta elämäntilanteestaan muiden, samaa kokeneiden ihmisten kanssa. Tällöin ei tarvitse selitellä tarkemmin omaa tilannettaan tai tunteitaan tai hävetä tapahtunutta. Samassa elämäntilanteessa elävät ihmiset tietävät suurin piirtein, mitä vanhempi tarkoittaa ja miltä vanhemmasta voi tuntua.

”...et tota, tämmösessä jossain vertaistukiryhmässä, ni siinäähän ei tarvii selitellä yhtään...tilannetta...”

(Yksinhuoltajaäiti Piritta)

”Niin, siellä (vertaistuki tapahtumassa) oli sillain niin kun mukava, keskustella muitten, vähän samankaltaisten ihmisten kanssa.”

(Yksinhuoltajaäiti Virpi)

6.5.3 Yhteenveto

Vanhempien toiveet avusta ja tuesta koskivat lähinnä itse huostaanoton tilannetta eikä niinkään sijaishuollon aikaa. Useimmat vanhemmat toivat esille sen, että he haastatteluhetkellä, eli sijaishuollon aikana, eivät oikeastaan kaivanneet enää mitään uusia tukimuotoja tai ihmisiä. Tämä voi kertoa mm. siitä, että vanhemmat olivat jo käyneet läpi huostaanoton kriisiä ja näin hyväksyneet sen osaksi omaa ja lapsensa elämää. Myös aika on voinut tehdä oman tehtävänsä. Useimmista huostaanotoista oli haastatteluhetkellä kulunut aikaa jo vuosia. Lisäksi muutama vanhempi oli hakenut huostaanoton purkua, jolloin vanhemmat näkivät huostaanoton olevan heidän ja heidän lastensa osalta päättymässä.

Tärkein asia, johon vanhemmat toivoivat apua huostaanoton tilanteessa, oli tiedonsaannin lisääminen. Vanhemmat toivoivat huostaanottotilanteessa lisää tietoa mm. omista oikeuksistaan, lapsen oikeuksista, yhteistyötahojen rooleista ja huostaanoton prosessista. Tutkimuksessa tuli esille, että tietoa saadessa tärkeää olisi sen selkeys sekä asioiden näkeminen oikealla tavalla. Lisäksi vanhemmat toivoivat saavansa vertaistukea samassa elämäntilanteessa eläviltä vanhemmilta. Muutaman vanhemman toiveena oli myös tietty henkilö, esimerkiksi tukihenkilö, yksi ja sama viranomainen tai sijaisvanhempi, jolta voisi saada tukea ja apua silloin, kun vanhempi sitä toivoo ja haluaa.

7 Johtopäätökset

Tutkimukseni tarkoituksena on ollut selvittää huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia tuesta ja avusta huostaanottotilanteessa sekä sijaishuollon aikana. Huostaanotettujen lasten vanhempien tukemista huostaanottotilanteessa ja sen jälkeen ei ole tutkittu paljoakaan, joten olen halunnut antaa äänen tälle yksittäiselle ja jossain määrin myös vaietulle sosiaalityön asiakasryhmälle. Päättökysymykseni oli, kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan Tampereella huostaanottotilanteessa sekä sijaishuollon aikana. Tutkimuksessani olen käyttänyt teoreettisena viitekehystenä sosiaalista tukea, jonka eri muotojen kautta olen tutkinut biologisten vanhempien tuen ja avun saamisen kokemusta.

Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että vanhemmat eivät saa riittävästi tukea ja apua huostaanoton kriisiin. Erityisesti vanhemmat olivat kokeneet, etteivät he olleet saaneet riittävästi tiedollista tukea. Tiedon saamisen vähyys näyttäytyi yhteydenpidon ongelmina, viranomaisten puutteellisena tiedottamisena sekä tiedon kohtaamattomuutena. Lisäksi vanhempien kohtelussa oli ollut myös ongelmia. Vanhempien kokemus oli ollut se, että he olivat jääneet hyvin yksin huostaanoton prosessissa, heitä ei oltu kuultu riittävästi ja yhteistyö oli ollut monista eri syistä ongelmallista. Tiedon saamisen sekä kohtelun ongelmista huolimatta vanhemmat näyttäytyivät hyvin aktiivisina asiakkaina, jotka olivat hakeneet apua ja tukea eri tahoilta. Apua oli haettu sekä lasten tilanteeseen että omaan elämään.

Tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia kuin aikaisemmin tehtyjen selvitysten ja tutkimusten tulokset. Oman lapsen huostaanotto on vanhemmille aina järkyttävä sekä vaikea tilanne, josta selviytyäkseen vanhempien on käytävä tavalla tai toisella läpi tapahtunutta. Tiedon saamisen sekä

kohtelun ongelmat osoittavat sen, että biologiset vanhemmat ovat erittäin haasteellisissa sekä vaikeassa elämäntilanteessa. Tällöin sekä tiedottaminen että kohtelu näyttäytyvät erittäin tärkeinä ja samalla hyvin haavoittuvana asiana. Huostaanotossa ovat tunteet yleensä hyvin pinnalla, usein kaikkien osapuolten keskuudessa. Tällaisessa tilanteessa sekä tiedottamiseen että kohteluun voidaan reagoida ja suhtautua hyvinkin kriittisesti.

Erityisesti tiedon saamisen vähyys ja sen ongelmat osoittavat jonkinlaista puutteellisuutta sosiaalityön ja lastensuojelun tiedottamisessa ja/tai tiedon kohtaamisessa. Vanhemmat eivät olleet kokeneet viranomaisen antamaa suullista tietoa riittäväksi. Kun kysymyksessä on hyvin radikaali ja ihmisten jokapäiväiseen elämään ja itsemääräämisoikeuteen hyvin paljon vaikuttava viranomaisten interventio, tiedottamisen tärkeyttä ei voida vähätellä. Selkeät ohjeet vanhempien ja lasten oikeuksista, velvollisuuksista sekä tietopaketti huostaanotosta ovat kaikkien osapuolten oikeusturvan kannalta välttämätön asia, joka takaa niin asiakkaiden kuin työntekijöiden oikeusturvan sekä perusihmisoikeudet.

Tutkimuksesta käy ilmi se, että vanhemmille suullisesti annettu tieto ei ole riittävä. Vanhempien ollessa kriisissä he eivät pysty välttämättä keskittymään tarpeeksi omaksuakseen suullisesti annetun tiedon niin, että he kykenisi sen myös muistamaan ja ymmärtämään. Toisaalta voidaan kyseenalaistaa myös viranomaisten tavat tiedottaa ja erityisesti viranomaisten tavat olla tiedottamatta. Vanhempien kokemuksena oli ollut se, että viranomaiset eivät aktiivisesti tietoa tarjoa. Tietoa on pitänyt itse kaivaa ja etsiä, mikä voi olla kriisissä olevalle vanhemmalle ylivoimainen tehtävä.

Tutkimus osoittaaakin, että tiedottamisen puutteet ja ongelmat ovat todellisia. Lastensuojelun sekä huostaanoton tiedottamista pitäisi kehittää ja parantaa. Yksi parannusvaihtoehdoista voi olla esimerkiksi kirjallinen tietopaketti niin lapsille kuin aikuisillekin huostaanoton prosessista. Kirjallinen tietopaketti voisi sisältää tiedot vanhempien ja lapsen oikeuksista ja velvollisuuksista, yhteistyötahoista, niiden rooleista ja työtehtävistä sekä niiden yhteystiedoista, tietoa huostaanoton perusteista, lastensuojelulaista sekä tietoa auttavista tahoista (esimerkiksi vertaistuki, päihdepalvelut, kriisiapu, oikeusapu jne.) ja tietoa kriisireaktioista niin lapsen kuin vanhemmankin osalta.

Kirjallinen tietopaketti ei kuitenkaan korvaa henkilökohtaista viranomais-asiakaskontaktia, mutta se voi auttaa asiakkaita jäsentämään ja ymmärtämään paremmin huostaanoton prosessia sekä

lastensuojelulakia. Kirjalliseen tietopakettiin voi aina myös palata, kun vanhemmalla on siihen tarvetta ja halua. Kohtelun epäkohtia voidaan taas parantaa kiinnittämällä huomiota sosiaalityöntekijöiden koulutukseen. Koulutuksessa pitäisi enemmän kiinnittää huomiota asiakkaiden kohteluun, negatiivisten tunteiden huomioimiseen ja asiakkaiden kriisireaktioiden ymmärtämiseen. Sosiaalityön koulutuksessa pitäisi painottaa myös psykologiaa ja erityisesti kriisityötä, jotta tulevilla sosiaalityöntekijöillä olisi parempia valmiuksia kohdata vaikeita ja vaikeassa elämäntilanteessa olevia asiakkaita hyvällä ammattitaidolla.

Sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämissuunnitelman huostaanottoyöryhmän loppuraportissa (Jokinen 2006, 30) on myös päädytty siihen, että lastensuojelun ja huostaanoton yhtenä kehittämistyön haasteena on se, miten sosiaalityöntekijöiden kriisityövalmiutta lisätään sekä varmistetaan myös työntekijöiden riittävä tuki henkisesti kuormittavissa, vaativissa ja haasteellisissa työtehtävissä. Kriisityötaidot antavat valmiuksia työntekijälle jäsentää ja omaksua sitä, mitä kriisissä olevalle ihmiselle tapahtuu ja millä menetelmillä heitä voidaan auttaa, sekä kykyä soveltaa näitä menetelmiä. Kriisityötaidot auttavat myös itse työntekijää jaksamaan työssään paremmin, kun työntekijällä on toimivia työvälineitä kohdata vaikeissa ja haasteellisissa elämäntilanteissa olevia asiakkaita.

Lastensuojelun keskiössä on oikeutetusti itse lapsi. Tästä syystä vanhemman etu saatetaan nähdä lapsen edun vastaiseksi. Ristiriitatilanteessa otetaan luonnollisesti huomioon lapsen etu, ”vanhemman edun kustannuksella.” Kyseinen vastakkainasettelu on kuitenkin vanhanaikainen käsitys lastensuojelun luonteesta. Biologisten vanhempien auttaminen ja tukeminen on myös lapsen kasvun auttamista ja tukemista kohti tasapainoista ja ehyttä elämää. Huostaanotetun lapsen vanhempien huomioonottaminen ja tukeminen ei vähennä lastensuojelun keskiössä olevan lapsen etua. Vaikka lapsen etu olisikin tulla huostaanotetuksi, lapsen etu on myös se, että hänen vanhempiaan autetaan mahdollisuuksien mukaan niin, että lapsi näkee, että myös hänen vanhempansa nähdään arvokkaiksi ja huolenpidon arvoisiksi ihmisiksi.

Olen tutkinut huostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia, joten heidän äänensä ja kokemuksensa tulee vahvasti esille tässä raportissa. En ole kuitenkaan unohtanut lastensuojelun ns. perustehtävää eli lapsen suojelua ja etua. Olen yrittänyt tutkimuksessani painottaa sitä, että biologisten vanhempien tukeminen ei ole poissa lapsen edusta vaan päinvastoin. Lisäksi olen raportissani tasapainoillut kolmannen tekijän eli työntekijöiden roolin ja näkökulman kanssa. Todennäköisesti työntekijöiden näkökulma biologisten vanhempien tilanteeseen olisi hieman

erilainen. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin halunnut pitäytyä vain vanhempien kokemusten kuvaamisessa ja esille tuomisessa.

Jatkoin kandin tutkimustani pro gradu- tutkielmaksi. Tämä sekä helpotti että vaikeutti pro gradu-työn tekemistä. Aineiston keräämisessä helpotti se, että minulla oli jo valmiiksi muutama haastattelu tehtynä. Lisäksi olin jo tutustunut jonkin verran tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen. Ongelmia tuli kuitenkin myös samoista asioista: en voinut enää niin vapaasti tehdä muutoksia tutkimukseen, koska halusin käyttää aikaisempaa aineistoa sekä muuta tekstiä. Tämä aiheutti ongelmia, koska tutkimuksen edetessä huomasin selvemmin tutkimukseni heikkoudet ja ongelmat. Yksi näistä ongelmista oli haastatteluissa käyttämäni puolistrukturoitu haastattelulomake. Tutkimusongelmani tutkimiseen olisi paremmin soveltunut teemahaastattelu aineistonkeruu menetelmäksi.

Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen on tärkeä tutkimusaihe, jota ei ole tutkittu riittävästi. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa voisi keskittyä tiedottamiseen ja sen ongelmiin ja haasteisiin. Jatkotutkimuksessa olisi myös mielenkiintoista vertailla lastensuojelun työntekijöiden sekä biologisten vanhempien käsityksiä ja kokemuksia tiedottamisesta ja näin kehittää työntekijöiden ja asiakkaiden yhteistyötä sekä tiedottamista ja sen parempaa onnistumista. Erityisesti tiedottaminen ja sen ongelmat sekä haasteet ovat tärkeä ja oleellinen asia lastensuojelussa, mikä vaatisi tarkempaa ja spesifimpää tutkimustietoa, kuin mitä tämä tutkimus tarjoaa.

Lähteet

Andersson, Gunvor (1989) Pieni ja poissa kotoa. Tutkimus pikkulapsista ja heidän suhteestaan aikuisiin laitoksissa, sijaiskodeissa ja kotona. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Antonowsky, Aaron (1980) Health, Stress and Coping. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Antonowsky, Aaron (1987) Unraveling the mystery of health. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.

Bardy, Marjatta (1989) Uhkat, uhrit ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 2/1989. Helsinki.

Bardy, Marjatta (1990) Lapsi, lapsuus ja lastensuojelu. Esitelmä Sosiaalipolitiikan päivillä Turussa 2.-3.11.1990.

Barnes, J. A. (1972) Social networks. Reading, MA: Addison-Wesley Modular Publications.

Barrera, M. (1986) Distinctions between social support concepts, measures and models. American Journal of Community Psychology, 14 (4), 435-447.

Björkman, Tuula & Björkman, Kari (1987) Takaisin kotiin Kuttulan perheyhteisöstä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 11. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Bribitzek, M. & Verdick M. (1988) Home-based, family-centered intervention: Evaluation of foster care prevention program. Child Welfare 67 (3), 255-266.

Bronfenbrenner, Urie (1979) The Ecology of Human Development. Experiments by nature and design. Harvard University Press.

Bäckman, Guy (1987) Yksilö, lähiympäristö ja terveys. Juva: WSOY.

Caplan, G. (1974) Support systems and community mental health. New York: Basic Books.

Cassel, J. (1976) The Contribution of the Social Environment to Host Resistance. *American Journal of Epidemiology* 1976:104, 107-123.

Cobb, S. (1976) Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38, 300-314.

Coelho, George; Hamburg, David & Adams, John (1974) *Coping and adaptation*. New York: Basic Books, Inc., Publisher.

Cohen, Sheldon (1988) Psychosocial models of the role of social support in the etiology of physical disease. *Health Psychology*, 7 (3), 269-297.

Compher, John (1983) Home services to families to prevent child placement. *Social Work*, Sept-Oct, 360-364.

Cullberg, Johan (1982) Psykkinen trauma. Kriisiteoriasta ja kriisipsykoterapiasta. A-klinikkasäätiön julkaisu nro 5. Kouvola: Lehtikanta Oy.

Dyregrov, Atle (1994) *Katastrofipsykologian perusteet*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fanshel, David ja Shinn, Eugene B. (1978) *Children in foster care. A longitudinal investigation*. New York: Columbia University Press.

Freeman, Howard E; Levine, Sol; Reeder, Leo G. (1972) *Handbook of Medical Sociology*. Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs. New Jersey.

Freud, Sigmund (1916-17) *Introductory lectures on psychoanalysis*. S.E. 15 & 16.

Garland, D. (1987) Residential child care workers as primary agents of family intervention. *Child & Youth Care Quarterly* 16 (1), 21-34.

Gore, Susan. (1985) Social support and styles of coping with stress. Teoksessa Cohen, Sheldon & Syme, S. Leonard (toim.) Social support and health. Orlando, FL: Academic Press, 263-278.

Gothóni, Raili (1990) Vanhusten sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki. Tutkimus kalliolaisten ja kiteeläisten vanhusten elämäntilanteesta, sosiaalisista verkostoista ja tuesta. Julkaisuja 2. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki.

Gottlieb, Benjamin H. (1983) Social support strategies. Guidelines for mental health practices. Sage Publications. Beverly Hills.

Heller, K.; Swindle, R. & Dusenburg, L. (1986) Component social support processes: Comments and integration. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54 (4), 466-470.

Hessle, Sven (1988) Familjer i sönderfall. En rapport från samhällsvården. Göteborg: Nordstedts.

Holman, Robert (1980) Exclusive and inclusive concepts of fostering. Teoksessa Triseliotis, John (toim.) New developments in foster care & adoption. London, Boston: Routledge & Kegan Paul Ltd, 69-84.

Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka (1997) Tilastolliset menetelmät. Perusteet. Porvoo: WSOY-yhtymä Weilin+Göös.

House, James J. & Kahn, Robert L. (1985) Measures and concepts of social support. Teoksessa Cohen, Sheldon & Syme S. Leonard (toim.) Social support and health. Orlando, FL: Academic Press, 83-108.

House, James (1981) Work, stress and social support. Reading, M.A: Addison-Wesby.

Hurtig & Laitinen (2000) Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. Janus, vol 8 (3), 249-265.

Ihalainen, Paula (1979) Huostaanotettujen lasten ja nuorten perhehoitoprojekti 1978-1980. Sijaishuolto lastensuojelussa – Kuntakohtaisen kyselyn tulokset lastensuojelulain mukaisesta

sijaishuollosta Suomessa 21.5.1979. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia. Nro 23 (2).

Ikonen, Leena (2006) Lastensuojelun avohuoltoa vaivaa keinottomuus. Sosiaaliturva 9/06, 12-13.

Israel, B. (1982) Social networks and health status: linking theory, research and practice. Patient Couns and Health Educ 1982:4, 65-79.

Jakobson, Marjatta; Lahti, Pirkko; Munnukka-Dahlqvist, Merja; Niinistö, Leena; Pilkama, Airi; Törrönen, Raija; Visakorpi, Anja/ koonnut Kokkonen, Helena (1995) Valmius puntarissa. Henkinen tuki kriisi- ja onnettomuustilanteissa- projektin loppuraportti. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen mielenterveysseura, Suomen punainen risti.

Jokinen, Juha (2004) Kriisityön kehittäminen huostaanotossa, kartoitusta ja kehittämistarpeita. Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalialan kehittämishanke. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Saatavilla www-muodossa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/74efa068-e5b4-48c7-9286-e7e3df7d5dd3/Kriisity%c3%b6+huostaanotossa.pdf>.

Jokinen, Juha (2006) Esitys toimenpiteistä huostaanottomenettelyn kehittämiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö, Lastensuojelun kehittämisohjelma, Huostaanottotyöryhmän loppuraportti. Saatavilla www-muodossa: <http://www.sosiaaliportti.fi/File/bd5c0466-1a2d-4954-a8ef-03b24755ad17/Loppuraportti+150106.pdf>.

Järvikoski, Aila (1994) Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Tutkimuksia 46. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Kahn, R. L. (1979) Aging and social support. Teoksessa Riley, Matilda White (toim.) Aging from birth to death: Interdisciplinary perspectives. Bolder, CO: Westview Press, 77-91.

Kahn, R. L. & Antonucci, T. (1980) Convoys over the life course: Attachment, roles and social support. Teoksessa Baltes, P. B ja Brien, O. (toim.) Life-span development and behaviour (vol 3), 253-283. Boston: Lexington.

Kaisanlahti, Anja (2001) Tukea huostaanotettujen lasten vanhemmille. Socius. Sosiaali- ja terveystieteellinen aikakauslehti 1/2001, 8-9.

Karhu-Hämäläinen, Anita (2002) Syöpää sairastavan potilaan odotuksia ja kokemuksia hoidosta sädehoitajakson aikana. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 188. Turku.

Kekkonen, Marjatta; Palonen, Kirsti; Lönnqvist, Jouko; Kananoja, Aulikki; Taskinen, Sirpa (1991) Itsemurha ja sosiaalipalvelut. Tutkimus sosiaalipalvelujen käytöstä ennen itsemurhaa. Sosiaali- ja Terveystieteellinen tutkimus. Raportteja 22/1991. Helsinki: Vapokustannus.

Kinnunen, Petri (1998) Hyvinvoinnin ruletti. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Kinnunen, Petri (1999) Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 102-114.

Klap, Kaija (2005) Perheen merkitys sijoitetun lapsen kuntoutumisprosessissa. Teoksessa Laaksonen, Sari ja Kemppainen, Martti (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto ry, 79-107.

Koisti-Auer, Anna-Liisa (2000) SOS-lapsikyläsijoituksen monet kasvot: huostaanotto ja sijoitus SOS-lapsikylään: lasten, vanhempien, työntekijöiden ja sosiaaliviranomaisten näkökulma. Espoo: SOS-lapsikylä.

Kotasaari, M. Kouluterveydenhoitajan antama tuki lapselle, jonka vanhempi on masentunut. Sairaanhoidaja 2003; 8:8-10.

Kujala, Virpi (2003) Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Sininauhaliitto. Eevan perhe – projektin julkaisu.

Kumpusalo, Esko (1991) Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveystieteellinen tutkimus, raportteja 8. Helsinki: VAPK-kustannus.

Kumpusalo, Esko (1988) Omatoimisuus, sosiaalinen tuki ja terveys. Teoreettinen analyysi ja väestötutkimus neljässä savolaiskylässä. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Sarja Tutkimukset 5. Helsinki.

Kyngäs & Vanhanen (1999) Sisällön analyysi. Hoitotiede Vol. 11, no 1/99.

Kähkönen, Päivi (1991) Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2.

Kähkönen, Päivi (1994) Vanhemmuuden murtuminen. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja- aineiston valossa. Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994.

Laakso, Riitta (1998) Ehdot selviksi. Pakkohoostaanotettujen lasten vanhempien kokemuksia huostaanotosta ja ehdotuksia huostaanottomenettelyn parantamiseksi. Teoksessa Laakso, Riitta & Saikku, Peppi: Hyvä huostaanotto? Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Aiheita 28. Helsinki: Stakes, 4-41.

Laakso, Seppo (1990) Oikeudellisesta sääntelystä ja päätöksenteosta. Erityisesti julkisoikeuden alalla. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lahti, J. & Dvorak J. (1981) Coming home from foster care. Teoksessa Maluccio A. ja Sinanoglu P. (toim.) The challenge of partnership. New York: The Child Welfare League of America.

Lappalainen, Sinikka; Moström, Anna ja Huovila, Leena (2004) (toim.) Palveluissa pettynyt. Kokemuksia huonosta kohtelusta ja sen seurauksista. Suomen Mielenterveysseura. Vantaa: Dark Oy.

Lazarus, Richard: Psychological stress and coping in adaptation and illness. Int J Psychiatry Med 1974:5, 321-333.

Lazarus, Richard & Folkman, Susan (1984) Stress, appraisal and coping. New York: Springer Publishing Company.

Linden, Gunilla (1982) *Byta föräldrar – en bok om familjevårdens möjligheter och omöjligheter*. Malmö: Liber Förlag.

Lindholm, Eeva-Liisa (1999) *Ammatillinen kriisityö*. Teoksessa *Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista*. Suomen mielenterveysseura. SMS-Tuotanto / SMS-Julkaisut, 60-67.

Lindqvist, Martti (2002) *Paha, ymmärtämisen rajat ja auttajan varjo*. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna: *Pahan kosketus*. Jyväskylä: Ps-kustannus.

Lipponen, Kaija; Kyngäs, Helvi & Kääriäinen, Maria (toim.) (2006) *Potilasohjauksen haasteet. Käytännön hoitotyöhön soveltuvat ohjausmallit*. Pohjois-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 4/2006. Oulu: Oulun yliopistollinen sairaala, Oulun yliopisto, Hoitotieteen ja terveystieteiden laitos.

Saatavilla www-muodossa: <http://www.ppshep.fi/attachment.asp?Section=4448&Item=30988>.

Metteri, Anna ja Haukka-Wacklin, Tuula (2004) *Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä*. Teoksessa Karjalainen, Vappu ja Vilkkumaa, Ilpo (toim.) *Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 53-69.

Mikkola, Matti (2004) *Lastensuojelulain tausta*. Teoksessa Puonti, Annamajja; Saarnio, Tuula ja Hujala, Anne (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Jyväskylä, 77- 84.

Murtomaa, Pekka; Narumo, Reija; Poijula, Soili; Ponteva, Matti; Rousu, Sirkka; Saari, Salli (1998) *Traumaattisten tilanteiden psykososiaalinen tuki ja palvelut*. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1998: 1. Helsinki.

Narumo, Reija ja Murtomaa, Markku (1998) *Psykososiaaliset tukipalvelut traumaattisen kriisin kohdanneille. Ohjeisto hätäkeskuspäivystäjille*. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1998: 28. Helsinki.

Nelson, K., Landsman, M. & Deutelbaum, W. (1990) *Three models of family-centered placement prevention services*. *Child Welfare* 69 (1), 3-21.

Nutbeam, D. (1986) Health promotion glossary. Health Promotion 1986:1, 113-127. Ottawan asiakirja 1986. Terveyden edistäminen. Muistio taustasta ja periaatteista 1984. Folkhälsan, Terveyskasvatuksen keskus ja Lääkintöhallitus 1986.

Palonen, Anne (1992) Huostaanotto ja perhesijoitus lastensuojelullisena toimenpiteinä. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Yksityisoikeuden sarja B: 24.

Payne, R. & Hartley, J. (1987) A Test of a Model for Explaining the Affective Experience of Unemployed Men. Journal of Occupational Psychology 60, -31- 47.

Pearlin, L.I. (1982) The social contexts of stress. Teoksessa Goldberger, L. & Breznitz, S. (toim.) Handbook of stress: Theoretical and clinical Aspects. New York: Free Press, 367-379.

Persson, B. (toim.) (1984) Att skilja barn från föräldrar. Den sociala, barnpsykiatriska och rättsliga arbetsprocessen vid omhändertaganden. Stockholm: Natur och Kultur.

Pohjola, Anneli (2002) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) Pahan kosketus. Jyväskylä: Ps-kustannus, 42-62.

Raitasalo, Raimo; Mattila, Vilho J. ja Salokangas, Raimo (1984) Sosiaalinen stressi ja sairastuvuus. Teoksessa Achté, Kalle; Pakaslahti, Antti ja Rimón, Ranan (toim.) Psykosomatiikka. Nykynäkemyksiä ja klinisiä sovellutuksia. Helsinki: Otava, 68-86.

Rutter, Barbara A. (1990) Lapsiko sijaiskotiin? Helsinki: Otava.

Räty, Tapio (2004) Oikeusturvatekijät lastensuojelussa Teoksessa Puonti, Annamajja; Saarni, Tuula ja Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85-104.

Saari, Salli (2000) Kuin salama kirrkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Otava.

Saarinen, Erja (1999) Avoimempaa lastensuojelua. Elämän Siipirikot Tukiyhdistyksen vanhemmat toivovat lastensuojeluun avoimuutta, asiakaslähtöisyyttä ja inhimillisyyttä. Sosiaaliturva 3/99, 15-16.

Salonen, Kristina; Dunder, Marja-Liisa; Juntunen, Kirsi (toimituskunta) (1999) Kriisi elämän mahdollisuutena. Raportti kriisikeskuksista. Suomen mielenterveysseura, SMS-Tuotanto/SMS-Julkaisut.

Selye, H. (1979) The stress of life. New York: Van Nostrand Reinhold.

Sinanoglu, P. (1981) Working with parents: selected issues and trends as reflected in the literature. Teoksessa Maluccio, A. ja Sinanoglu, P. (toim.) The challenge of partnership. New York: The Child Welfare League of America.

Sinkkonen, Jari (2001) Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Stakes, Tilastot ja rekisterit, Lapsuus ja perhe, Lastensuojelu 2005.

Saatavilla

www-muodossa:

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>.

Suls, Jerry (1982) Social support, interpersonal relations and health: Benefits and liabilities. Teoksessa Sanders, Glenn ja Suls, Jerry (toim.) Social psychology of health and illness. New Jersey.

Suomen säädöskokoelma:

Hallintolaki 434/2003, HallintoL

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, Sosiaalihuollon asiakasL

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999, JulkisuusL

Lastensuojeluasetus 1010/1983, LSA

Lastensuojelulaki 683/1983, LSL

Tampereen kaupungin sosiaalipalvelut (2007): lastensuojelun erityispalvelut, Asiakasohjaus Luotsi. Saatavilla www-muodossa: <http://www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/sijaishuolto/luotsi/index.html>.

Tampereen kaupungin sosiaalipalvelut (2007): lastensuojelun erityispalvelut, Sosiaaliasema Satama.

Saatavilla www-muodossa: <http://www.tampere.fi/sosiaalipalvelut/sijaishuolto/satama/index.html>.

Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 2004-2005.

Saatavilla www-muodossa: <http://www.tampere.fi/tiedostot/5mwnMLYIP/Vuosikirja.pdf>.

Tarkka, Marja-Terttu (1996) Äitiys ja sosiaalinen tuki. Ensisynnyttäjän selviytyminen äitiyden varhaisvaiheessa. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 518. Tampere.

Taskinen, Sirpa (toim.) (2005) Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Stakes. Oppaita 33. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Terpstra, J. (1987) The rich and exacting role of the social worker in family foster care. Child and Adolescent Social Work 4 (3-4), 161-177.

Tilden, V.P. (1985) Issues of conceptualisation and measurement of social support in the construction of nursing theory. Research in Nursing and Health, 8, 199-206.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuori, Kaarlo (2004) Sosiaalioikeus. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, Annamaija, Saarnio, Tuula ja Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 154-188.

Vahtera, Jussi (1995) Mitä hyötyä työyhteisön toimivuudesta? Työterveiset 1995 (4), 16-17.
Saatavilla [www-muodossa:
http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Tiedonvalitys/Verkkolehdet/Tyoterveiset/1995-04/07.htm](http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Tiedonvalitys/Verkkolehdet/Tyoterveiset/1995-04/07.htm).

Vainikainen, T. (1990) Perhekeskeisen työn näkökohdista. Lapsen maailma 2, 28-29.

Vinterhed, Kerstin; Börjeson, Bengt; Cederström, Anita; Fredin, Erik; Hessle, Maria ja Hessle, Sven (1981) Barn i kris. En bok om barn och separation. Stockholm.

Vård utom hemmet. (1990) Sos-Rapport 1990:4. Socialstyrelsen. Stockholm.

Välimaa, Raili (2000) Nuorten koettu terveys kyselyaineistojen ja ryhmähaastattelujen valossa. Väitöstutkimus. Studies in sports, physical education and health. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Liite 1. Huoltajien oikeudet huostaanoton aikana (Lähde: Taskinen 2005, 53).

Lapsen huolto säilyy huostaanoton aikanakin hänen huoltajillaan. Huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi sosiaalilautakunnalla on kuitenkin oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta.

Lapsen huoltajien kanssa tulee mahdollisuuksien mukaan neuvotella lapsen elämän tärkeitä asioista ja ratkaisuista, erityisesti koulunkäyntiin ja terveydenhuoltoon liittyvistä kysymyksistä.

Vanhempien ja lapsen yhteydenpitoa tulee tukea. Tapaamis- ja yhteydenpito-oikeus on kuitenkin lapsen (ei vanhempien) oikeus, jota arvioidaan lapsen edun kannalta.

Ilman huoltajien suostumusta ei saa muuttaa huostaanotetun lapsen

- uskontokuntaa
- nimeä
- kansalaisuutta.

Kun huostaanotetun lapsen asioita käsitellään eri viranomaisissa, ovat vanhemmat lapsen huoltajina ja holhoojina lapsen edustajia. Sosiaalilautakunnalla on kuitenkin oikeus tulla kuulluksi ja käyttää itsenäistä puhevaltaa.

Huoltajat tarvitsevat lapsen passihakemukseen sosiaalitoimen suostumuksen. Sosiaalitoimi voi yksinkin hakea lapselle passia.

Vanhemmilla on oikeus saada lapsen huostaanoton aikana tukea oman elämänsä kohentamiseksi erityisesti lapsen kotiuttamista silmälläpitäen.

Liite 2. Kirjeet 1 ja 2 vanhemmille vuosina 2005 ja 2006

Kirje 1

Hei!

Opiskelen sosiaalityötä Tampereella kolmatta vuotta. Tällä hetkellä teen kandin tutkimustyötäni, jonka aiheena on ”Kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan Tampereella huostaanottohetkellä ja sen jälkeen”.

Kiinnostuin kyseisestä aiheesta, kun olin käytännön opetuksessa Sosiaaliasema Satamassa. Tutustuin kolmen kuukauden ajan siihen työhön, mitä Satamassa tehdään. Halusin perehtyä vanhempien tukemiseen enemmänkin, koska tutkimukset yleensä osoittavat, että vanhempia ei tueta riittävästi lapsen huostaanotto-prosessissa.

Tutkimukseni tarkoitus on saattaa tietoon teidän, huostaanotettujen lasten vanhempien kokemukset ja toiveet saamastanne tuesta ja näin vaikuttaa huostaanotettujen lasten vanhempien huomioonottamiseen ja tukemiseen.

Pyydänkin teitä osallistumaan tutkimukseeni, sillä teidän kokemuksenne ovat hyvin tärkeitä!

Haastattelussa aion kysyä teiltä mm. sitä, kuinka olette kokenut saavanne apua ja tukea huostaanottohetkellä ja sen jälkeen sekä mitä apua olisitte toivonut saavanne.

Tutkittavat olen arponut satunnaisesti, ja saadessanne tämän kirjeen, on arpa osunut teihin.

Tutkimukseni otos on 17 henkilöä.

Tutkimukseeni olen hakenut ja saanut Sosiaali- ja terveystoimen tutkimusluvan.

Tutkimukseni on **ehdottoman luottamuksellista**, niin ettei tutkittavien henkilötietoja voida mitenkään tunnistaa raportista. Sosiaaliasema Sataman työntekijät eivät tiedä sitä, keitä henkilöitä olen tutkimukseeni arponut.

Tutkimusraportti tulee Sosiaaliasema Sataman, tutkimusharjoituskurssilaisten sekä Tampereen kaupunki- ja sosiaalitoimen nähtäväksi.

Tämä kirje on tiedotus tutkimuksestani. Noin viikon kuluessa tästä kirjeestä, tulen soittamaan teille ja kysymään, haluatteko osallistua tutkimukseeni. Samalla voimme sopia haastatteluajankohdan ja –paikan, jos osallistutte tutkimukseeni.

Koska tutkimukseni otos ei ole kovin suuri, toivoisin että voisitte osallistua tutkimukseeni. Toivon voivani myös nauhoittaa haastattelut, mutta tässä asiassa toimin teidän toiveiden mukaisesti.

Ystävällisin terveisin

Tiina Nummela

Kirje 2

Hei!

Opiskelen sosiaalityötä Tampereella neljättä vuotta. Tällä hetkellä teen pro gradu tutkimustyötäni, jonka aiheena on ”Kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan Tampereella huostaanottohetkellä ja sen jälkeen”.

Kiinnostuin kyseisestä aiheesta, kun olin käytännön opetuksessa Sosiaaliasema Satamassa. Tutustuin kolmen kuukauden ajan siihen työhön, mitä Satamassa tehdään. Halusin perehtyä vanhempien tukemiseen enemmänkin, koska tutkimukset yleensä osoittavat, että vanhempia ei tueta riittävästi lapsen huostaanottoprosessissa.

Tutkimukseni tarkoitus on saattaa tietoon teidän, huostaanotettujen lasten vanhempien kokemukset ja toiveet saamastanne tuesta ja näin vaikuttaa huostaanotettujen lasten vanhempien huomioonottamiseen ja tukemiseen.

Pyydänkin teitä osallistumaan tutkimukseeni, sillä teidän kokemuksenne ovat hyvin tärkeitä!

Haastattelussa aion kysyä teiltä mm. sitä, kuinka olette kokenut saavanne apua ja tukea huostaanottohetkellä ja sen jälkeen sekä mitä apua olisitte toivonut saavanne. Toivon myös, että voisin nauhoittaa haastattelut.

Tutkittavat on arvottu satunnaisesti, ja saadessanne tämän kirjeen, on arpa osunut teihin. Tutkimuksen otos on 40 henkilöä

Tutkimukseeni olen hakenut ja saanut Sosiaali- ja terveystoimen tutkimusluvan. Tutkimusraportti tulee Sosiaaliasema Sataman sekä Tampereen kaupunki- ja sosiaalitoimen nähtäväksi.

Tutkimukseni on **ehdottoman luottamuksellista**, niin ettei tutkittavien henkilötietoja voida tunnistaa raportista. Sataman työntekijät eivät myöskään tiedä, ketkä vanhemmat ovat ottaneet yhteyttä minuun.

Mikäli haluatte osallistua tutkimukseeni, pyydän teitä ottamaan yhteyttä minuun, jolloin voimme sopia teille sopivan haastatteluajan ja -paikan. Toivon, että otatte yhteyttä noin **kahden viikon kuluessa** tämän kirjeen saamisesta.

Ystävällisin terveisin

Tiina Nummela

Liite 3. Sosiaaliasema Sataman saatekirje vanhemmille

Hei!

Sosiaaliasema Satamassa on käynnissä pro gradu tutkimus, jonka tekee sosiaalityönopiskelija Tiina Nummela. Tutkimuksen aiheena on, kuinka huostaanotettujen lasten vanhempia tuetaan huostaanoton prosessissa. Tutkimuksen tutkimuslupa on saatu Sosiaali- ja terveystoimelta.

Sosiaaliasema Sataman kautta on arvottu haastateltavat ja jos haluatte osallistua tutkimukseen, voitte ottaa yhteyttä suoraan tutkijaan. Tutkija on vaitiolovelvollinen, eikä Sataman työntekijät tiedä, ketkä ovat häneen yhteyttä ottaneet.

Ohessa mukana myös tutkijan oma kirje yhteystietoineen. Tutkijan toivomuksena on, että otatte halutessanne yhteyttä **kahden viikon kuluessa** tästä kirjeestä.

Ystävällisin terveisin

Sosiaalityöntekijä
Sosiaaliasema Satama

Liite 4. Haastattelulomake

TAUSTATIEDOT:

Mies

Nainen

Ikä vuosina

Lapsen ikä
huost.ottotilanteessa

Huost.otto vuosi

Pakkohuost.otto/
vanh. suostumus

1. Lapsi
2. Lapsi
3. Lapsi
4. Lapsi
5. Lapsi

A) Kerro lyhyesti, mitä tapahtui lapsesi/lasten huostaanottotilanteessa?

B) Asuitteko lapsenne/lastenne kanssa, kun huostaanotto tehtiin?

C) Missä lapsi/lapsenne on sijaishoidossa? (perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitos)

D) Kuinka kauan olitte lastensuojelun avohuollon asiakkaana ennen huostaanottoa?

(Aika lastensuojeluilmoituksesta huostaanottoon)

E) Mitä avohuollon toimenpiteitä toteutettiin teidän kohdalla? (Vanhempiin/ lapsiin liittyvää? Esim. päihdehuoltoa, lasten harrastuksen tukemista, perheneuvolakäyntejä, kodinhoitoapua jne.)

HUOSTAANOTTOHETKI

1. Kuinka lapsen/lasten asioiden hoidon siirto (työntekijän vaihtuminen) Satamaan vaikutti mielestäsi tuen ja avun saamiseen? Saitko siirrossa tukea ja apua, jos sait, niin mitä ja keneltä?

2a. Mitä konkreettista tukea ja apua sait lapsen/lasten huostaanottohetkellä (esim. rahaa, tavaroita tai palveluita)?

2b. Keneltä tätä konkreettista tukea sait (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?

3a. Mitä tiedollista tukea ja apua sait lapsen/lasten huostaanottohetkellä (esim. neuvo ja opastus)?

- 3b. Keneltä tätä tiedollista tukea sait (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 4a. Mitä henkistä tukea ja apua sait lapsen/lasten huostaanottohetkellä (esim. empatia, rohkaisu ja ymmärrys)?
- 4b. Keneltä tätä henkistä tukea sait (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 5a. Millaista tukea ja apua olisit kaivannut ja halunnut lapsen/lasten huostaanottohetkellä?
- 5b. Keneltä tätä tukea olisit halunnut saada (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 6a. Haitko itse aktiivisesti tukea ja apua lapsen/lasten huostaanottohetkellä? Mitä?
- 6b. Saitko tätä hakemaasi tukea ja apua ja keneltä sitä sait?

HUOSTAANOTON JÄLKEEN (Aika, jolloin lapsi/lapset ovat asuneet sijaishoidossa)

- 7a. Mitä konkreettista tukea ja apua olet saanut lapsen/lasten huostaanoton jälkeen (esim. rahaa, tavaroita tai palveluita)?
- 7b. Keneltä tätä konkreettista tukea olet saanut (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 8a. Mitä tiedollista tukea ja apua olet saanut lapsen/lasten huostaanoton jälkeen (esim. neuvo ja opastus)?
- 8b. Keneltä tätä tiedollista tukea olet saanut (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 9a. Mitä henkistä tukea ja apua olet saanut lapsen/lasten huostaanoton jälkeen (esim. empatia, rohkaisu ja ymmärrys)?
- 9b. Keneltä tätä henkistä tukea olet saanut (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 10a. Millaista tukea ja apua kaipaisit ja haluaisit lapsen/lasten huostaanoton jälkeen?
- 10b. Keneltä tätä tukea haluaisit saada (esim. perhe, naapurit tai viranomaiset)?
- 11a. Oletko hakenut itse aktiivisesti tukea ja apua lapsen/lasten huostaanoton jälkeen? Mitä?
- 11b. Oletko saanut tätä hakemaasi apua ja tukea ja keneltä olet sitä saanut?
12. Mitä muuta haluaisit sanoa huostaanoton prosessista?